

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**“TEMETTÜAT KAYITLARINA GÖRE XIX. YÜZYIL ORTALARINDA
SOMA’NIN SOSYO-EKONOMİK YAPISI”**

AYŞE NİSA ATAR

**Danışman
Yrd.Doç.Dr. Ferhat BERBER**

**MANİSA
2014**

ÖZET

Temettüat defterleri, Tanzimat döneminde bölgelerin mal-mülk, hayvan, arazi ve yaşayan bütün insanların şahsi malvarlıklarını kaydetmek için hazırlanmış resmi belgelerdir. Bu defterler, sosyo-ekonomik hayat, nüfus ve tarımsal ekonomi ile ilgili bütün karakteristik özellikleri kapsamaktadır. Bu kayıtlar XIX. yüzyıl Tanzimat dönemi reformlarının etkisi altında tutulmuştur. Osmanlı sosyo-ekonomik tarihinin –özellikle Tanzimat'ın ilk yılları için - önemli kaynakları olan bu defterler, dönemin sosyal tarih araştırmacılığı için hayati veriler ihtiva eder, çünkü tahrir kâtipleri tarafından kaydedilen Temettüat Defterlerinden, vergi mükelleflerinin adları, meslekleri hakkında da bilgi alabiliyoruz. Bu çalışmanın amacı, yukarıda verilen genel çerçeve içerisinde, Soma kazasının temettüat defterini incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Soma, Tarhala, Temettüat Defterleri, XIX. Yüzyıl, Ekonomi, Sosyal.

ABSTRACT

Temettiät Registers were prepared for the records of property, fields, animals and all belongings in the regions where Tanzimat reforms were applied in the first half of the 19th century. Temettiät registers contain very rich data respecting almost all of the characteristics of socio-economic life such as demography and agricultural economy. The registers were constructed under the stimulus of the 19th century-Tanzimat reform era. By doing research on these registers we get information on taxpayers' names, nick-names, occupations. The specific aim of this work is to analyze the Temettiät register of the Soma town.

Key Words: Soma, Tarhala, Temettiät Registers, XIX.th Century, Economic, Social.

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “*Temettüat Defterlerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Soma'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı*” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

04/06/2014
Ayşe Nisa ATAR

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 06.06.2014 tarih ve 13/Ek3 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ayşe Nisa ATAR'ın "Temettuat Defterlerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Soma Kazasının Sosyo- Ekonomik Yapısı" konulu tezi incelenmiş ve aday 20.06.2014 tarihinde saat 11:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ..60. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerinin sorduğu sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna	☒	<u>OY BİRLİĞİ</u>	☒
DÜZELTME yapılmasına	* ☐	<u>OY ÇOKLUĞU</u>	☐
RED edilmesine	** ☐	ile karar verilmiştir.	☐

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

BASKAN

Yrd. Doç. Dr. Ferhat BERBER
(Danışman)

ÜYE

Prof. Dr. Muzaffer TEPEKAYA

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Kurtuluş DEMİRKOL

<u>Evet</u>	<u>Hayır</u>
☐	☐
*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir	
☐	☐
Tez, mutlaka basılmalıdır	
☐	☐
Tez, mevcut haliyle basılmalıdır	
☐	☐
Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.	
☒	☐
Tez, basımı gereksizdir.	
☐	☐

ÖNSÖZ

XIX. yüzyılın ilk yarısında vergi kaynaklarını yeniden tespit ederek halkın üzerindeki vergi yükünü hafifletmek ve vergi adaletsizliğini önlemek amacıyla yapılan temettüat yazımları pek çok şehrin ve kazanın sosyo-ekonomik ve demografik yapısını ortaya koymamızı sağlayacak önemli bilgiler içermektedir. Bu bağlamda bizde, Osmanlı Devleti'nde uzun yıllar Karesi Sancağının bir kazası olarak idari taksimattaki yerini alan Soma'nın temettüat defterleri üzerine bir çalışma yapmayı kararlaştırdık.

Çalışmamızda ana kaynak olarak kullandığımız, Soma'ya ait beş adet temettüat defteri, küçük bir kaza merkezine bağlı köy ve mahallelerin belli bir zaman dilimindeki iktisadi durumunu ortaya koymaktadır. Her ne kadar küçük sayılabilecek bir kazanın temettüat çalışması, bir devletin sosyo-ekonomik yapısını ortaya koymamıza müsaade etmese de, bu türden çalışmaların günden güne artması, genel tabloyu ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışma esnasında, bana yol gösteren, sabırla çalışmalarımı takip eden danışman hocam Yrd.Doç.Dr.Ferhat BERBER'e teşekkür ediyorum. Çalışmanın her safhasında sabır ve özveri ile desteklerini esirgemeyen sevgili ailem ise sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Ayşe Nisa ATAR

Manisa - 2014

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
YEMİN METNİ	III
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
GİRİŞ	1
I. Tarihsel Süreç İçinde Soma	1
II. Temettüat Uygulamaları ve Soma'nın Temettüat Defterleri	8
BİRİNCİ BÖLÜM: DEMOGRAFİK VE SOSYAL YAPI	13
I. Yerleşim	13
II. Nüfus	18
III. Meslekler	22
A. Bakır Karyesi Eski Mahallede Meslekler	22
B. Hacı Kasım Mahallesinde Meslekler	22
C. Mirşah Mahallesinde Meslekler	23
D. Kızılhisar Karyesinde Meslekler	24
E. Ökçeli Karyesinde Meslekler	25
F. Yaya Karyesinde Meslekler	26
G. Vakıflı Karyesinde Meslekler	26
H. Menteşe Karyesinde Meslekler	27
İ. Devlethan Karyesinde Meslekler	27
J. Pirahmed Karyesinde Meslekler	28
İKİNCİ BÖLÜM: TARIM VE HAYVANCILIK	31
I. 19. Yüzyıl Ortalarında Soma-Tarhala'da Tarım	31
A. Tarım Yapılan Toprak Miktarı (Tarla) ve Dağılımı	32
B. Bağcılık ve Sebze Bahçeleri	36

C. Zeytincilik	40
II. 19. Yüzyıl Ortalarında Soma-Tarhala'da Hayvancılık	46
A. Bakır Karyesi Eski Mahalle'de Hayvansal Varlık	46
B. Hacı Kasım Mahallesi Hayvansal Varlık	49
C. Mirşah Mahallesi Hayvansal Varlık	49
D. Kızılhisar Karyesinde Hayvansal Varlık	51
E. Ökçeli Karyesinde Hayvansal Varlık	52
F. Yaya Karyesinde Hayvansal Varlık	53
G. Vakıflı Karyesinde Hayvansal Varlık	55
H. Mentese Karyesinde Hayvansal Varlık	56
İ. Devlethan Karyesinde Hayvansal Varlık	57
J. Pirahmed Karyesinde Meslekler	58
K. Soma-Tarhala Kazasındaki Hayvansal Varlık Üzerine Genel Değerlendirme	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM : MÜLKİYET - GELİRLER VE VERGİLENDİRME

I. Mülkiyet	62
A. Bakır Karyesi Eski Mahalle'de Mülkiyet	62
B. Hacı Kasım Mahallesi Mülkiyet	65
C. Mirşah Mahallesi Mülkiyet	67
D. Kızılhisar Karyesinde Mülkiyet	69
E. Ökçeli Karyesinde Mülkiyet	69
F. Yaya Karyesinde Mülkiyet	69
G. Vakıflı Karyesinde Mülkiyet	70
H. Mentese Karyesinde Mülkiyet	70
İ. Devlethan Karyesinde Mülkiyet	70
J. Pirahmed Karyesinde Mülkiyet	71
II. Gelirler	72
A. Bakır Karyesi Eski Mahalle'de Gelirler	72
B. Hacı Kasım Mahallesi Gelirler	74

C. Mirşah Mahaltesinde Gelirler	76
D. Kızılhisar Karyesinde Gelirler	77
E. Ökçeli Karyesinde Gelirler	78
F. Yaya Karyesinde Gelirler	79
G. Vakıflı Karyesinde Gelirler	80
H. Mentefe Karyesinde Gelirler	81
İ. Devlethan Karyesinde Gelirler	81
J. Pirahmed Karyesinde Gelirler	82
K. Gelirler Üzerine Genel Bir Değerlendirme	82
III. VERGİLER	86
A. Bakır Karyesi Eski Mahalle'de Vergiler	87
B. Hacı Kasım Mahaltesinde Vergiler	88
C. Mirşah Mahaltesinde Vergiler	89
D. Kızılhisar Karyesinde Vergiler	90
E. Ökçeli Karyesinde Vergiler	91
F. Yaya Karyesinde Vergiler	92
G. Vakıflı Karyesinde Vergiler	92
H. Mentefe Karyesinde Vergiler	93
İ. Devlethan Karyesinde Vergiler	93
J. Pirahmed Karyesinde Vergiler	94
K. Vergiler Üzerine Genel Bir Değerlendirme	95
SONUÇ	99
KAYNAKÇA	102

GİRİŞ

I. Tarihsel Süreç İçinde Soma

Soma üzerine yapılan araştırmaların tamamında karşımıza çıkan ilk kelime Tarhala olmaktadır. Tarhala ya da bugünkü adıyla Darkale Köyü, Soma ilçesinin iki kilometre kadar güneyinde bulunan küçük bir derbent yerleşmesidir¹. Eski bir iskân mahalli olan Tarhala'nın, Bergama Krallığı devrinde bir uç karakol ve sayfiye yeri olarak kullanıldığı ve M.Ö. 185 yılında kurulduğu ileri sürülmekle birlikte, Soma ve Kırkağaç'ın dâhil bulunduğu bölge ile ilgili, konuya ışık tutacak arkeolojik çalışmalar henüz tamamlanmamıştır².

Ramsay tarafından Bizans döneminin Trakhoula'sı olarak tanımlanan ve Gandeia ile birlikte iki şehirli bir piskoposluğu oluşturduğu belirlenen bu yerleşme hakkındaki en eski kayıt, bir Trakhoula piskoposunun ikinci İznik Konsili'ne katıldığını gösteren 787 tarihli kayıttır. Ramsay, eski Germe kasabası olarak belirlediği Soma'nın da Geç Bizans döneminde Trakhoula'ya bağlı olduğunu öne sürer. Bu bağımlılık Osmanlı döneminde de sürmüştür. Gerçekten de, 19. yüzyıl içlerine kadar bir kaza merkezi olduğu çeşitli belgelerden anlaşılan Tarhala sonraları tam bilinmeyen bir nedenden ötürü gerilemiş ve gelişme gösteren Soma'ya bağlı bir köy durumuna gelmiştir³.

¹ Ayda Arel, "Soma Yakınlarında Eski Bir Dağ Yerleşmesi: Tırhala Köyü", IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 2000, s.119;

² Vehbi Günay, "16. Yüzyılda Tarhala Örneğinde Batı Anadolu'da İskân Değişimi", Tarih İncelemeleri Dergisi, İzmir, Temmuz 2006, s.110.

³ Arel, a.g.m., s.119; Görüldüğü üzere Ayda Arel çalışmasının başlığında "Tırhala" kelimesini kullanmayı tercih etmiştir. Ancak Vehbi Günay "Tırhala"yı – "Tarhala"yı hususunu "16. Yüzyılda Tarhala Örneğinde Batı Anadolu'da İskân Değişimi" başlıklı makalesinde tartışmış ve şu ifadeleri kullanmıştır "Osmanlı arşiv kayıtlarında Tarhala kelimesinin değişik şekillerde yazımı dikkati çekmektedir. Bu farklı imâlar kaza ile ilgili kayıtların yer aldığı defterler içerisinde de tespit edilebilmektedir. Tarhala kelimesinin Tırhala şeklinde okunabilecek yazımı, kazânın söz konusu edildiği çalışmalarda Rumeli'deki "Tırhala" sancağı ve kaza merkezi ile karıştırılmasına neden olmuştur". Günay bu bilginin dipnotunda "Yücel Özkaya'nın Soma kasabasını Tırhala'ya bağlı olarak gösterdiğini, Cengiz Orhonlu'nun kazanın adına (?) şeklinde ihtiyatla yaklaştığını, Tuncer Baykara'nın önce Tarhala, daha sonra Tırhala ifadesini kullandığını" belirtmektedir. Bkz Vehbi Günay, "16. Yüzyılda Tarhala Örneğinde Batı Anadolu'da İskân Değişimi", Tarih İncelemeleri Dergisi, İzmir, Temmuz 2006, s.109.

Feridun Emecen XVI. yüzyıl başlarında Hüdavendigâr Sancağı'ndan bahsederken şu bilgileri aktarmaktadır; “1521 tarihli icmal defterine göre Hüdavendigâr Sancağındaki kaza sayısı Mihaliççik'in da ilavesiyle otuz üç olmuştur. İdari teşkilatın yeniden düzenlendiğini gösteren ve 1520-1530 arasındaki tahrirlerin sonuçlarını yansıtan Anadolu vilâyeti icmal defterine göre sancakta kaza statüsü içinde gösterilen yirmi beş birim vardı. Bunlar merkez kaza dışında Beypazarı, Kite, Yenişehir, Söğüt, Ermenipazarı (Pazaryeri), İnegöl, Domaniç, Akhisar, Geyve, Yarhisar, Seferihisar (Sivrihisar), Atranos (Orhaneli), Kepsut, Mihaliççik, Yenicaretarık, Göynük, Akyazı, Gölpazarı, Aydıncık (Edincik), Tuzla (Behram), Gönen, Mihaliç (Karacabey), Bergama, Tarhala kazaları idi”⁴. Görüldüğü üzere Hüdavendigâr Sancağı'nın kazaları arasında Soma gözükmemektedir.

Vehbi Günay'ın da, Tarhala Kazasına dair önemli tespitleri bulunmaktadır. Buna göre, II.Bâyezid (1481-1512) dönemine ait mufassal tahrirde, nahiye olarak kaydedilen Tarhala'da, nefs-i Tarhala'ya tâbi “Soma” mahallesinden bahsedilmektedir. 1573 tarihli bir tahrirde ise Hüdavendigâr Livasına bağlı Tarhala Kazâsı, “nefs-i Soma” ve “nefs-i Tarhala” olmak üzere iki nefse sahip bir idari birim⁵ olarak gözükmektedir. Aynı şekilde 16. yüzyılın başlarına ait kadı listelerinde “Tarhala Kadısı”nın ismi geçmekte iken, 16. yüzyılın sonlarına ait 1595 tarihli mühimme kayıtlarında yerini “Soma Kadısı”na bıraktığını ve bu durumun 1605 yılında da sürdüğünü ifade etmektedir. Ayrıca 1603-1604 tarihli Manisa Şer'iye Sicili defterinde “Tarhala Kazasına tâbi nefs-i Soma” kaydı bulunmaktayken, 1607-1608 tarihli defterde “Kaza-i Soma” kaydının bulunması da, Günay'ın konuya ilişkin bir diğer önemli tespittir⁶.

Türklerin bu havaliye gelişi ve ele geçirmeleri ile ilgili kesin bilgiler bulunmamakla birlikte mevcut çalışmalarda yörede, Horasan'daki kıtlık yüzünden üç dağ arasında yer alan Tarhala'ya gelen "Kaleli Hoca/ Koca veya Kalelioğlu"

⁴ Feridun Emecen, “Hüdavendigâr”, İslam Ansiklopedisi, C.18, Ankara 1998. s.286.

⁵ Günay, a.g.e., s. 111, 113.

⁶ Günay, a.g.m, s.116.

idaresindeki Türklerin kaleyi ele geçişi ve buraya yerleşmelerini anlatan bir efsaneye yer verilmektedir⁷.

Çağatay Uluçay ve İbrahim Gökçen, “Manisa Tarihi” isimli çalışmalarında bölgeye Türklerin ilk gelişleri ile ilgili olarak özetle şu bilgileri vermektedirler⁸; “Manisa’nın zaptında olduğu gibi, Saruhanlıların bir kazası olan Soma’nın Tarhala’sı için de, zapt edilirken bir hilenin kullanıldığı ve Türkistan’dan gelen bir takım aşiretlerin Tarhala’yı zapt ettiği, bu itibarla Manisa’dan önce kuzeyde yerleşen Türklerin en az bir ihtimalle, belki Tarhala’yı ilk merkez yapmaları hatıra gelebilir”.

Ancak, Türk öncesi dönemde Mysia adı verilen coğrafi yapılanma içerisinde yer alan, Beylikler döneminde Karesi ve Saruhan Beyliği arasında kalan bölge Karesi Beyliği sınırlarına dâhildir. Osmanlı Devleti’nin idari yapılanmasında ise Bursa merkezli Hüdavendigâr sancağına bađlıdır⁹.

Tarhala, özellikle hububat, pamuk ve pamuklu dokuma üretim bölgelerindedir. 16. yüzyılın başlarında iki mahallesi bulunan Tarhala, yüzyılın ikinci yarısında mahallelerinden Soma’nın ve kendisine bağlı köylerden olan Kırkağaç’ın da gelişmesiyle içinde birden fazla "nefs" barındıran bir kaza haline gelmiştir. Kazada idari açıdan gözlemlenen bu gelişim " küçük şehir/ kasaba " kavramı ile karřılanmıřtır¹⁰.

⁷ Vehbi Günay, a.g.m, s.110.

⁸ Çağatay Uluçay-İbrahim Gökçen, Manisa Tarihi, İstanbul 1939, s. 23; Vehbi Günay, a.g.m, s.110; Vehbi Günay ilgili makalesinde bu bilgiyi Manisa Tarihi isimli eserin 23. ve 42. sayfalarından aktardığını belirtmiş olsa da 23. sayfada var olan bu bilgi, 42. sayfada bulunmamaktadır. Aynı şekilde Ayda Arel de makalesinde, 42. sayfayı işaret etmektedir. Ancak az önce de ifade ettiğimiz üzere 42. sayfada böyle bir bilgi bulunmamaktadır. Çağatay Uluçay-İbrahim Gökçen, Manisa Tarihi adlı eserlerinin 42. Sayfasında “ Saruhanlılara ait şehirler şunları: Güzelhisar, Menemen, Akhisar, Tarhanat (Tarhaniye) vd. demekte ve dipnotta da Tarhanat’ın bugün Soma’ya bağlı bir köy olduğunu” ifade etmektedir. bkz. Uluçay-Gökçen, a.g.e., s.42.

⁹ Vehbi Günay, a.g.m, s.110.

¹⁰ Vehbi Günay, a.g.m, s.110.

Tarhala adının kaynağı hakkında kesin bilgilerimiz bulunmamakla birlikte, bunun "Tafrala" (hufreler, kazılmış çukurlar, arklar, ve toprak tabyalar anlamında) kelimesinden galat olabileceği veya Yunanca "Tiri Kale" (Üç Güzel)'den köy yakınlarındaki üç tepe (Asartepe-Temenni-Karşıyaka) ile ilişkili olarak türetildiği ileri sürülmektedir. Köy, 1968 yılında "Darkale" adını almıştır. Osmanlı arşiv kayıtlarında, Tarhala kelimesinin değişik şekillerdeki yazımı dikkati çekmektedir¹¹. Diğer taraftan İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan "Köylerimiz (1 Mart 1968 Gününe Kadar)" adlı eserde, Darkale ismine rastlamamaktayız. Ancak bununla beraber "Tarhala" köyün eski ismi, "Altınlı" köyün yeni ismi olarak verilmektedir¹².

Yakın dönem Osmanlı kaynakları, günümüzün kaza merkezi Soma ile ilgili olarak bu şehrin "Cerme", "Germe" veya "Germas" beldesi yakınlarında bulunduğunu ve şehrin hendeklerinin vadi tarafından görüldüğünü yazmaktadır. Ancak, şehrin adının anlamına değinen bir çalışmada, Soma'nın ilk yerleşim yerinin Güllüce mevkiinde "Somaklık" denilen yerde olduğu ve bir deprem sonrasında bugünkü yerine taşınan iskân biriminin adını buradan aldığı belirtilmektedir¹³.

İsmail Ergün de, Soma'nın eski adını "Gharma" olarak ifade etmekte ve günümüz Soma Kazasının ilk kuruluş yerinin Darkale-Tarhala köyü olma ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmektedir. Ergün, devamında "*demek oluyor ki Soma (Gharma)'nın ilk kuruluş yeri; Darkale civarına tesadüf etmektedir. Bu zamanla, Darkale'ye (Tarhala'ya) ve oradan da Yassitepe'ye kaymıştır. Nitekim Yassitepe'ye olan yerleşmeden sonra Darkale aleyhine bir gelişme olmuş ve zamanla ilçe merkezi dahi yer değiştirmiştir. Fakat bizim şu andaki fikrimiz bir*

¹¹ Günay, a.g.m., s.108.

¹² Köylerimiz (1 Mart 1968 Gününe Kadar), T.C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Ankara 1968, s. 40.

¹³ Günay, a.g.m., s.108.

tahminden ileri gidememektedir. Gerçeği ileride yapılacak kazılar gösterecek ve ortaya koyacaktır”¹⁴ demektedir.

Dr. Mine Tanaç Zeren de hemen hemen aynı bilgilere, “Soma- Darkale Kültür Mirasının Korunması ve Yerel Kalkınmanın Sağlanması İle İlgili Bilimsel Görüş” başlıklı raporunda yer vermektedir. Zeren, bölgedeki ilk yerleşime dair “kesin olarak lokalize edilmemiş bu yerleşmenin, Soma’nın güneyinde doğal set gibi yükselen Tuzlutepe’de kale kalıntılarından, Asartepe’de ve Bagarasi mevkiinde yapı kalıntılarına rastlanması nedeniyle bugünkü (Tarhala) Darkale köyü ve civarına rastladığı düşünülebilir”¹⁵ demektedir.

İbrahim Gökçen de, “Tarihte Saruhan Köyleri” isimli eserinde Tarhala adından “nefsi kaza, şimdi Soma’nın bir köyüdür”¹⁶ şeklinde bahsetmektedir. Ayrıca Tarhala’nın “bir diğer adına Darkale diyorlarsa da bu uydurma bir isimdir. Eskiden kaza merkezi idi. Güneyinde Asar denilen bir kale harabesi vardır”¹⁷ demektedir.

Gerek Feridun Emecen, gerekse Vehbi Günay, Soma-Tarhala’nın XVI. yüzyılda idari taksimattaki yerine dair önemli bilgiler aktarmışlardır. Ancak yukarıda görüldüğü üzere, özellikle de Vehbi Günay’ın belirttiği gibi ortada bir belirsizlik durumu söz konusudur. Yani kaza merkezinin neresi olduğuna dair bir açıklık yoktur. XIX. yüzyıl ortalarına ait nüfus defterlerinde yer alan kayıtlara göre, “...*Hüdâvendigâr sancağında sakin ve mütemekkin bi-l cümle nüfus-u zukûrun tahririne bâ emri âli me’muriyet çakerenâme mebni liva’i mezkûr kazalarından Tarhala maa Soma kazasının havi olduğu...*”¹⁸ cümlesinden de anlaşıldığı üzere ya birlikte anılmakta, yada “...*Hüdâvendigâr Sancağı kazalarından memuru tahrire buyrulduğum Tarhala nâm-ı diğer Soma Kazası*

¹⁴ Bkz. İsmail Ergün, Soma, Cilt I, İzmir 1997, s.24-25.

¹⁵ Mine Tanaç Zeren, “Soma-Darkale Kültür Mirasının Korunması ve Yerel Kalkınmanın Sağlanması İle İlgili Bilimsel Görüş (Rapor)”, İzmir 2011, s. 1.

¹⁶ İbrahim Gökçen, Tarihte Saruhan Köyleri, İstanbul 1950, s.46.

¹⁷ Gökçen, a.g.e., s.67.

¹⁸ BOA, NFS.d. 1344.

dâhilinde...”¹⁹ şeklinde kaydedilerek Tarhala ile Soma'nın birbirlerinin yerine kullanılabilirdiğini ortaya koymaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan arşiv belgelerini dikkate aldığımızda çok farklı ifadelerle karşılaşmaktayız.

“*Tarhala 'ya tabi Soma kasabasında bulunan...*”²⁰,

“*Hüdavendigâr sancağında vaki Tarhala kazasından...*”²¹,

“*Tarhala Kazasına bağlı Bakır Karyesi Cami...*”²²,

“*Tarhala Kazasının Soma kasabasında Samsacı Mahallesi'nde...*”²³,

“*Soma nâm-ı diğer Tarhala kazasının Kalem karyesinde...*”²⁴,

“*Karesi 'nin Soma Kazasına bağlı Tarhala kasabasından...*”²⁵

“*Soma'nın Tarhala karyesinden...*”²⁶

Bu türden belge örneklerini daha da çoğaltmamız mümkündür. Ancak yukarıda istifade ettiğimiz arşiv vesikalarından da tam manasıyla bir neticeye ulaşmak mümkün gözükmemektedir. Netice itibariyle çok eski bir yerleşim yeri olan Tarhala ile birlikte Soma, 1864 yılına kadar Karesi Livası'nın bir kazasıdır. Vilayet sistemine geçilen bu yıldan itibaren, bu defa Karesi Sancağı'nın bir kazası olan Soma'nın bu durumu, Karesi'nin vilayet olduğu 1881'e tarihine kadar sürmüştür²⁷. Bu tarihte yapılan bir idari değişiklik ile “Aydın Vilayeti”ne bağlı Saruhan (Manisa) Sancağına bağlanmış, 1923 yılında Mutasarrıflıkların vilayet sayılması üzerine Saruhan Sancağı'nın “Saruhan Vilayeti” adını alması, 1927 yılında da Saruhan Vilayeti'nin “Manisa Vilayeti” olarak değiştirilmesi ile Manisa Vilayeti'ne bağlı bir ilçe olmuş ve idari kademedeki yerini almıştır. Soma 24 Haziran 1920'de Yunan işgaline uğramış, “Cinge Cephesi”nde gösterilen

¹⁹ BOA, *NFS.d.* 1347.

²⁰ BOA. *AE.SABH.I.* 369-25802 (29.Z.1203/20 Eylül 1789).

²¹ BOA. *C.DH.* 69-3443 (18.N.1223/8 Kasım 1808).

²² BOA. *HAT.* 1608-87 (12.Ca.1253/14 Ağustos 1837).

²³ BOA. *AE. SMHD.II.* 69-5015 (26.Ra.1254/19 Haziran 1838).

²⁴ BOA. *C.EV.* 479-24225 (29.C.1266/12 Mayıs 1850).

²⁵ BOA. *A.AMD.* 26-6 (23.M.1267/28 Kasım 1850).

²⁶ BOA. *A.MKT.DV.* 192-82 (01.Z.1277/10 Haziran 1861).

²⁷ Abdülmecit Mutaf, *Salnâmelerde Karesi Sancağı (1847-1922)*, Balıkesir 1995, s. 123.

kahramanlık örneği sonucu bu işgal, 13 Eylül 1922 tarihine kadar sürmüştür. Bu itibarla her yıl 13 Eylül günü “Kurtuluş Bayramı” olarak ilçede kutlanmaktadır²⁸.

²⁸ Manisa 2000, Manisa Valiliği, Manisa 2000, s.109-110.

II. Temettuat Uygulamaları ve Soma-Tarhala'nın Temettuat Defterleri

“Temettü” kâr etmek anlamına gelen Arapça bir kelimedir. “Temettuat” kelimesi ise; karlar, kazançlar manasını taşımaktadır²⁹. Temettuat tahrirleri ise, Tanzimat döneminde Osmanlı malî politikalarında gerçekleştirilen bir dönüşümün neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Zira Tanzimat bürokrasisi, Gülhâne Hatt-ı Hümayûnu'nun ilanından hemen sonra, kayıt dışı ekonomiyi kayıt altına alarak devletin gelirlerini arttırmak, vergi adaletsizliklerini ortadan kaldırmak ve daha önce çeşitli isimler altında halktan alınan vergileri tek bir isim altında toplamayı hedeflemiştir. Bu noktadan hareketle, yıllardan beri devam edegelen örfi vergilerin yerine, “ancemaatin vergi” veya diğer adıyla “komşuca alınan vergi” diye adlandırılan bir vergi sistemi oluşturulmuştur³⁰.

Vergi tahsilinde birim olarak kaza esas alınmış, verginin mükelleflere pay edilmesinde de vergi mükelleflerinin gelir durumları göz önünde tutulmuştur. Yani yerleşim birimlerinden talep edilen ancemaatin vergisi, ilgili yerleşim birimindeki hâneler arasında gelir düzeylerine uygun olarak “vergi-yi mahsusa” adı altında paylaşılacaktır. Bu suretle herkesten kazandığı ölçüde vergi alınması esası benimsenerek, halk nezdinde vergi meselesinin bir problem olmaktan çıkarılması ve diğer taraftan da devletin vergi gelirlerinde artışın sağlanması hedeflenmiştir.

²⁹ Ferit Devellioğlu, “Temettü'-Temettuat”, Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara 1996, s. 1073; Mehmet Zeki Pakalın ise “temettü” kelimesini “Arapça bir sözcük olup kelime anlamı olarak mal, eşya, kazanç, kar elde etme” şeklinde açıklamaktadır. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt 3, İstanbul 1993, s.452.

³⁰ Zafer Atar, “Balkanlarda Temettuat Tahriri (Tırhala-Üsküp-Drama Sancakları Örneklerinde)”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, XII/2, İzmir 2012, s.390'dan naklen; Abdüllatif Şener, Tanzimat Dönemi Vergi Sistemi, Ankara 1990, s.95-96; Mübahat Kütükoğlu, “Osmanlı Sosyal ve İktisadî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, Cilt LIX/225, Belleten, Ankara 1999, s. 395; Said Öztürk, “Temettuat Tahrirleri”, Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı 4-5, İstanbul 2000, s.547; Coşkun Çakır, “Tanzimat Dönemi Vergi Uygulamalarında Karşılaşılan Güçlükler ve Vergi İhtilalleri”, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 52, Sayı 1 İstanbul 2001, s. 75; “Ancemaatin vergisi” veya “komşuca alınan vergi” olarak isimlendirilen bu verginin bir diğer adı da temettuat vergisidir. Tanzimat döneminde, daha önceleri değişik adlarla alınan örfi vergilerin yerine tek bir vergi olarak koyulan “temettuat vergisi”; tüccar, esnaf, köylü, şehirli hane reislerinin yıllık kazançları üzerinden alınan vergidir.

Vergilerin toplanması işi muhassıllara³¹ verilmiş olup, vergi işleriyle alakalı olarak her sancak merkezinde “Muhassıllık Meclisleri” oluşturulmuştur³². 1840 yılına ait sayımlar muhassıllar tarafından yapıldığı için, 1840 tarihli defterlere Osmanlı maliyesince “Muhassıllık Defterleri” de denilmiştir³³.

Tanzimat reformunun gerçekleştirilmesi için kendilerine büyük ümitler bağlanan muhassılların çalışmalarından istenilen sonuç elde edilememiştir. Zira, muhassılların denetiminde yapılan 1840 yılı temettü tahrirlerinde, yeterince hakkaniyet gözetilmemiş ve vergi tayininde adalet sağlanamamıştır. Ayrıca muhassıllar denetiminde yapılan 1840 tarihli temettüat tahrirlerinde yolsuzluklar da tespit edilmiştir. 1840 yılında gerçekleştirilen temettüat tahrirlerinden istediği neticeyi alamayan Osmanlı Devleti, temettü yazımlarından vazgeçmemiş ve 1844 yılında tahririn yeniden yapılmasına karar vermiştir³⁴.

Yüksek Lisans tezi olarak belirlediğimiz “Temettüat Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Soma-Tarhala’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı” başlıklı çalışma kapsamında incelediğimiz defterlerin tamamı 1840 tarihlidir. Bu bağlamda Tarhala’ya ait temettüat defterleri esas alınmış olup, Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulunan beş defter, ML.VRD.TMT.d. 11786³⁵, 11787³⁶, 11788³⁷, 11789³⁸ ve 11790³⁹ tarafımızdan incelenmiştir. Bunlardan 11786 numaralı defterde, Tarhala’nın Hacı Kasım ve Mirşah Mahalleleri, 11787’de Yaya ve Ökçeli Karyeleri, 11788 numaralı defterde Devlethan, Mentеше ve Vakıflı Karyeleri, 11789 numaralı defterde Bakır Karyesi Eski Mahalle ve 11790’da da Pirahmet ve Kızılhisar Karyelerine ait kayıtlar yer almaktadır.

³¹ Muhassıl: Tanzimata kadar miri mukataaları iltizam eden vezir, vali, ayân vs. kimselere verilen bir unvandı. Bkz. Midhat Sertoğlu, Osmanlı Tarihi Lûgatı, İstanbul 1986, s.228.

³² Abdüllatif Şener, Tanzimât Dönemi Osmanlı Vergi Reformları, 150. Yılında Tanzimât, Ankara 1992, s.260.

³³ Süleyman Sûdî, Osmanlı Vergi Düzeni (Defter-i Muktesid), Yayına Hazırlayan: Mehmet Ali Ünal, Isparta 2006, s.57.

³⁴ Atar, a.g.m., s. 390-391.

³⁵ BOA. ML.VRD.TMT.d. 11786.

³⁶ BOA. ML.VRD.TMT.d. 11787.

³⁷ BOA. ML.VRD.TMT.d. 11788.

³⁸ BOA. ML.VRD.TMT.d. 11789.

³⁹ BOA. ML.VRD.TMT.d. 11790.

Çalışmamızda Tarhala'ya ait temettüat defterlerinin esas alındığını yukarıda ifade etmiştik. Bunun sebebi, her ne kadar Soma ile birlikte anılsa da, merkez kazanın XIX. yüzyıl ortalarına kadar Tarhala olduğu yönündeki kanaatin bizde ağır basmış olmasıdır. Diğer taraftan Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki kayıtlardan anlaşıldığı üzere, Soma'ya ait sadece iki temettüat defteri bulunmaktadır. Bunlar Soma Kazası, Bayat, Musa Hoca, Piyale, Yırca, Hatun ve Heciz Karyelerine ait olan 2566 numaralı⁴⁰ defter ile Soma Kazası Koyun Deresi ve Şeyh Kebir Karyelerine ait 2567 numaralı⁴¹ defterlerdir. Yani Soma'ya ait eldeki temettüat defterlerinde sekiz köye ait kayıtlar bulunmaktadır. Mahalle boyutunda ise Soma'ya ait herhangi bir temettüat bulunmamaktadır.

Her ne kadar Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Soma'ya ait temettüat defterleri arasında gösterilen, Dere Mahallesi⁴², Cander Karyesi⁴³, Soma Kazası⁴⁴, Alayurt Karyesi⁴⁵, Duman Karyesi⁴⁶, Soma merkez, Dere ve Hocazade Mahalleleri ve Çağlak Karyesine ait temettüat defterleri⁴⁷ bulunuyor olsa da, bu defterler Soma Kazasına değil, Kütahya Sancağına bağlı Homa Kazasına aittir. Anlaşıldığı kadarıyla arşiv kataloglarına yanlış bir şekilde kaydedilmişlerdir⁴⁸.

Tekrar çalışmamıza esas olan defterlere dair bilgiler verecek olursak, defterde Tarhala'nın, Hacı Kasım, Mirşah ve Bakır Karyesi Eski Mahalleleri ile Yaya, Ökçeli, Devlethan, Menteşe, Vakıflı, Pirahmet ve Kızılhisar Karyelerine ait kayıtlar yer almaktadır. Nüfus defterlerinden Tarhala'ya bağlı köy ve mahallelerin sağlanmasını yaptığımızda, Mir Derviş ve Cuma Mahalleleri ile çok sayıda köyün temettüat defterlerinin arşivde bulunmadığını görmekteyiz.

⁴⁰ BOA. ML.VRD.TMT.d. 2566.

⁴¹ BOA. ML.VRD.TMT.d. 2567.

⁴² BOA. ML.VRD.TMT.d.. 9265.

⁴³ BOA. ML.VRD.TMT.d.. 9266.

⁴⁴ BOA. ML.VRD.TMT.d.. 9267.

⁴⁵ BOA. ML.VRD.TMT.d.. 9268.

⁴⁶ BOA. ML.VRD.TMT.d.. 9269.

⁴⁷ BOA. ML.VRD.TMT.d.. 9270.

⁴⁸ Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi, birinci bölümde "Yerleşim" başlığı altında verilmiştir.

Bir diğer husus ise, daha önce de ifade ettiğimiz üzere, çalışmamıza kaynak olan temettüat defterleri 1840 tarihlidir. Bu yönüyle oldukça sınırlı bilgiler ihtiva etmektedir. Örneğin defterlerde, kişilerin mesleklerine dair kısmen bilgi verildiğini, buna karşılık meslekten elde edilen gelirlere dair herhangi bir bilgi verilmediğini görmekteyiz. Yine bu defterlerde vergiler “merkumun bir senede verdiği tekâlif” olarak, gelirler ise “temettüatı” olarak kaydedilmiştir. Ayrıca defterlerde, yine kişilerin gayrimenkullerinin (ev, dükkân, işletme, tarla, bağ, sebze bahçesi ve zeytin ağaçları) ile sahip oldukları hayvansal varlığın kıymetine dair bilgiler bulunmaktadır. Ancak bütün bu gayrimenkuller ve hayvansal varlıktan ne miktarda gelir elde edildiğine dair bilgi bulunmamaktadır.

Diğer taraftan, bu defterlerin tamamında nüfus defterlerinde olduğu gibi, kişilerin fiziksel özellikleri (eşkâlleri) belirtilmiştir. Kişilerin meslekleri de, kaydı yapılan mükellefin fiziksel özelliklerinden sonra, isimlerinden önce verilmiştir. Yani “orta boylu kumral sakallı, demirci Ali” şeklinde verilmektedir. Çalışmamıza esas olan defterlerde, “hane” numarası verilmemiştir.

Kısaca özetleyecek olursak, 1844-1845 yıllarına ait birçok temettüat defterinde bulunan, hane reisinin üzerine yatay şekilde vergi mükellefinin mesleği, bir senelik vergisi (vergü-yi mahsusa), sahip olduğu hububat öşrü ile bunun yekûnu, bağ, bahçe, bostan, duhan, afyon, vb. ürünlerin dönümünden ve kovan başına olmak üzere arıdan alınan öşür, koyun keçiden alınan ağnam resmi, hane reisinin adının altında sırasıyla hububat alanları, nadasa bırakılmış olan gayr-ı mezru tarlalar, diğer tarla ve gayr-ı menkuller ile bunların 1260 yılı geliri ve 1261 yılı tahmini gelirleri, büyük baş hayvanların ardından küçükbaş hayvanların 1261 yılı hâsılat-ı senevîsi ile birlikte yazılması gibi hususlar, 1840 yılına ait temettüat defterlerinde bulunmamaktadır. Ayrıca, vergi mükellefinin mesleğinden elde ettiği gelir; “*ticareti temettuatı, ticareti sairesi temettuatı, sanatı temettuatı, tacirlik temettuatı.*”, hane sonlarında mal, arazi ve emlakinden elde ettiği yekûn gelir, 1260 yılı gelirleri ve 1261 yılı tahmini gelirlerinin tamamı toplanarak elde

edilen, “Mecmû’ndan bir senede temettu’atı” şeklindeki özelliklerin hiçbirisi, 1840 yılına ait incelediğimiz defterlerde bulunmamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOGRAFİK VE SOSYAL YAPI

Bu bölüm başlığı altında öncelikli olarak, Soma-Tarhala'nın köy ve mahalleleri üzerinde durulacaktır. Zira giriş bölümünde de belirttiğimiz üzere, Soma ve Tarhala'nın idari taksimattaki yerlerine dair var olan muğlaklık, kazanın köy ve mahallelerine de sirayet etmiştir. Bu yönüyle, köylerin ve mahallelerin bağlı oldukları kazanın neresi olduğu hususunu açıklığa kavuşturmamız gerekmektedir. Bunu yaparken istifade edeceğimiz kaynaklar yine temettüat defterleri ve Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan “*nüfus defterleri*” olacaktır. Nitekim nüfus defteri olan ancak temettüat defteri bulunmayan ya da tam tersi, temettüat defteri olan buna karşılık nüfus defteri bulunmayan kazaya bağlı köy ve mahallelerin bulunduğu elimizdeki defterlerden anlaşılmaktadır. Kazanın köy ve mahallerinin tespitinden sonra, kısaca nüfus meselesine temas edilecektir. Nihayetinde ise sosyal yapı çerçevesinde kazada ön plana çıkan meslekler hususu ele alınacaktır.

I. Yerleşim

Temettüat defterleri üzerinden, Soma ve Tarhala'nın mahalle ve köylerini tespit etmeye yönelik çalışmalarımız neticesinde, Başbakanlık Osmanlı Arşivi kataloglarında bir takım yanlışlıklar olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Zira arşivde, Soma ve Tarhala'nın temettüat defterleri arasında gösterilen ve Soma Kazası Dere Mahallesi¹, Soma Kazası Cander Karyesi², Soma Kazası temettüat defteri³, Soma Kazası Alayurt Karyesi⁴, Soma Kazası Duman Karyesi⁵, Soma merkez, Dere ve

¹ BOA. ML.VRD.TMT.d.. 9265.

² BOA. ML.VRD.TMT.d.. 9266.

³ BOA. ML.VRD.TMT.d.. 9267.

⁴ BOA. ML.VRD.TMT.d.. 9268.

⁵ BOA. ML.VRD.TMT.d.. 9269.

Hocazade mahalleleri ve Çağlak Karyesi temettuat defterlerinin⁶, Soma'ya ait olmadığını, bu defterlerin bir kısmının transkribini yaptıktan sonra fark ettik. Kazaya bağlı köy ve mahallelerin kontrolünü nüfus defterlerinden yaptığımızda, nüfus defterlerinde yukarıda isimlerini zikrettiğimiz mahallelerin hiç birinin isminin olmaması, bizi bu konuda daha ayrıntılı çalışmaya sevk etmiştir. Nihayetinde bu defterlerde “Homa” yazdığı ve yanlışlıkla “Soma” olarak okunarak, arşiv kayıtlarına da bu şekilde geçirilmiş olduğunu tespit ettik. Burada yanlışlıkla “Soma” olarak okunan yer aslında, Kütahya Sancağına bağlı Homa Kazasıdır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Soma'ya ait iki temettuat defteri bulunmaktadır. Bunlar, Soma Kazası – Bayat, Musa Hoca, Piyale, Yırca, Hatun ve Heciz Karyelerine ait olan 2566 numaralı⁷ defter ile Soma Kazası Koyun Deresi ve Şeyh Kebir Karyelerine ait 2567 numaralı⁸ defterlerdir. Bunun dışında birde, Soma Kazası, Karaağaç Kasabası Büyük Musa Ağa Mahallesi adına kayıtlı 2565 numaralı defter⁹ bulunmaktadır. Diğer taraftan çalışmamıza esas olan temettuat defterlerinde Tarhala'nın köy ve mahalleleri olarak gösterilen yerler ise, Tarhala Kazasının Hacı Kasım Mahallesi, Mirşah Mahallesi¹⁰ ve Bakır Karyesi Eski Mahalle¹¹ ile Yaya, Ökçeli¹², Devlethan, Menteşe, Vakıflı¹³, Kızıllhisar ve Pirahmet¹⁴ köyleridir.

Nüfus defterlerinde bu köy ve mahallelerin karşılaştırmasını yaptığımızda, Soma Kazasının Şeyh Kebir köyü ile Karaağaç Kasabası Büyük Musa Ağa Mahallesine dair herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Buna karşılık kazanın, Bayat, Musa Hoca, Piyale, Yırca, Hatun ve Heciz köylerinin isimleri aynı şekilde nüfus defterlerinde yer almaktadır. Ancak burada belirtmemiz gerekir ki, bu tespiti

⁶ BOA. ML.VRD.TMT.d. 9270.

⁷ BOA. ML.VRD.TMT.d. 2566.

⁸ BOA. ML.VRD.TMT.d. 2567.

⁹ BOA. ML.VRD.TMT.d. 2567.

¹⁰ BOA. ML.VRD.TMT.d. 11786.

¹¹ BOA. ML.VRD.TMT.d. 11789.

¹² BOA. ML.VRD.TMT.d. 11787.

¹³ BOA. ML.VRD.TMT.d. 11788.

¹⁴ BOA. ML.VRD.TMT.d. 11790.

yaptığımız nüfus defterinin¹⁵ ilk sayfasında “...*Hüdâvendigâr sancağında sakin ve mütemekkin bi-l cümle nüfus-u zukûrun tahririne bâ emri âli me’muriyet çakerenâme mebni liva’i mezkûr kazalarından Tarhala ma’a Soma kazasının havi olduğu...*” ifadesi bulunmaktadır. Giriş bölümünde açıklamaya çalıştığımız gibi, Tarhala ile Soma, arşivde bulunan 1344 numaralı defterde birlikte anılmaktadır. Bu deftere göre köy ve mahalleler şu şekildedir;

1. Soma maa Tarhala an Mahalle-i Emirşah
2. Mahalle-i Kasım tabi Tarhala (*Hacı Kasım Mh.*)
3. Mahalle-i Cuma tabi Tarhala
4. Mahalle-i Mir Derviş Tarhala
5. Nefs-i Kasaba-i Soma Mahalle-i Cuma
6. Nefs-i Kasaba-i Soma Mahalle-i Sarımsakçı
7. Soma’da Nefsi Mahalle-i Karamanlı
8. Kasaba-i Soma’da bulunan Kıptiyanlar
9. Kasaba-i Nefsi Soma’da perakende yabancılar
10. Cenge Karyesi
11. Karye-i Edrek
12. Karye-i Erdemli
13. Karye-i Kozanlı
14. Karye-i Bupaylar (?)
15. Karye-i Dualar
16. Karye-i Kadın nam-ı diğer Hatun
17. Karye-i Bellucek
18. Karye-i Günani (?)
19. Karye-i Yırca
20. Karye-i Dede
21. Karye-i Heciz
22. Karye-i Subaşı
23. Karye-i Yağcılı

¹⁵ BOA, *NFS.d.* 1344.

24. Karye-i Göktaş
25. Karye-i Işıklar
26. Karye-i Sagir Işıklar
27. Karye-i Yayla
28. Karye-i İkiz
29. Karye-i Adil
30. Karye-i Musa Hoca
31. Karye-i Çavdar
32. Karye-i Akçahavlu
33. Karye-i Uruzlar
34. Karye-i Kızılhisar
35. Karye-i Kalem
36. İncioğlu Çiftliğinde mütemekkin Yörükân
37. Karye-i Vakıflı
38. Karye-i Boncuklu
39. Karye-i Devlethan
40. Karye-i Mentеше
41. Karye-i Ökçeli
42. Karye-i Naldöken
43. Karye-i Karacahisar
44. Karye-i Pirahmet
45. Karye-i Piyale
46. Karye-i Kocakış
47. Karye-i Bayat

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan 1345 numaralı Tarhala'ya ait nüfus defterine¹⁶ göre mahalle ve köyler şu şekildedir;

1. Nefs-i Tarhala Cuma Mahallesi (*temettüatı yok*)
2. Nefs-i Tarhala Mir Derviş Mahallesi (*temettüatı yok*)

¹⁶ BOA, *NFS.d.* 1345.

3. Nefs-i Tarhala Hacı Kasım Mahallesi (*temettüatı var*)
4. Mahalle-i Mirşah an Kasaba-i Tarhala (*temettüatı var*)
5. Tarhala Kazasına tabi Adil Karyesi (*temettüatı yok*)
6. İğnecü (?) Çiftliğinde Nüfus ve Zükûr (*temettüatı yok*)
7. Tarhala Kazası Saknaz (?) Karyesi (*temettüatı yok*)
8. Tarhala Kazasına tabi Yayla Karyesi (*temettüatı yok*)
9. Tarhala Kazasına tabi Kalem Karyesi (*temettüatı yok*)
10. Tarhala Kazasına tabi Büyükler Karyesi (*temettüatı yok*)
11. Tarhala Kazasına tabi Otan Karyesi (*temettüatı yok*)
12. Tarhala Kazasına tabi Kozaklı (Kozanlı) Karyesi (*temettüatı yok*)
13. Tarhala Kazasına tabii Akçahavlı Karyesi (*temettüatı yok*)
14. Tarhala Kazasına tabii Uruslar Karyesi (*temettüatı yok*)
15. Tarhala Kazasına tabii Karacahisar Karyesi (*temettüatı yok*)
16. Tarhala Kazasına tabii Boncuklu Karyesi (*temettüatı yok*)
17. Tarhala Kazasına tabii Devlethan Karyesi (*temettüatı var*)
18. Tarhala Kazasına tabii Menteşe Karyesi (*temettüatı var*)
19. Tarhala Kazasına tabii Vakıflı Karyesi (*temettüatı var*)

Daha sınırlı bir içeriğe sahip olan 1346 numaralı Soma'ya ait olan nüfus defterinde¹⁷ kaydı bulunan köyler şu şekildedir; Çavdar, Musa Hoca, Bayat, Karaağaç, Değiş(?), Piyale, Heciz, Göktaş, Yağcılı, Kızılhisar, Karacahisar, Koyun Deresi, Boncuklu, Vakıflı, Devlethan, Menteşe, Naldöken, Pirahmet ve Akçahavlı.

Çalışmamız esnasında müracaat ettiğimiz bir başka nüfus defteri ise, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 1347 numaralı defterdir¹⁸. Bu defterin ilk sayfasında yer alan “...*Hüdâvendigâr Sancağı kazalarından memuru tahrir buyrulduğum Tarhala nâm-ı diğer Soma Kazası dâhilinde...*” ifadesi, bir bakıma

¹⁷ BOA, NFS.d. 1346.

¹⁸ BOA, NFS.d. 1347.

mahalle ve köylerin nereye bağlı olduğu hususuna açıklama getirmektedir¹⁹. Zira nüfus defterlerinde Soma'ya bağlı olarak görünmekte olan köy ve mahalleler aynı zamanda Tarhala'nın nüfus defterlerinde, aynı şekilde Tarhala'ya ait nüfus defterlerindeki mahalle ve köyler Soma'ya ait defterlerde yer almaktadır. Dolayısıyla defterlerde yer alan köy ile mahallelerin nereye bağlı olduğunu tam manasıyla ortaya koymak mümkün gözükmemektedir.

Diğer taraftan temettüat ve nüfus defterlerinde kaydı bulunan mahalle ve köy isimleri, XIX. yüzyıl ortalarında, yaklaşık olarak kazanın yerleşim birimlerini tespit etmemize olanak sağlamıştır.

II. Nüfus

Çalışma konumuz olan temettüat defterlerindeki verilere göre, Tarhala Kazasının Hacı Kasım Mahallesi, Mirşah Mahallesi ve Bakır Karyesi Eski Mahalle ile Yaya, Ökçeli, Devlethan, Menteşe, Vakıflı, Kızılhisar ve Pirahmet köylerinde kaydı bulunan kişi sayısı 802'dir. Bunlardan Bakır Karyesi Eski Mahalle'nin nüfus defteri bulunmamaktadır. Ayrıca bizim Yaya Karyesi olarak okuduğumuz **یایا قریبی** yerleşim birimine dair de nüfus defterlerinde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak nüfus defterlerinde Yayla Karyesi olarak **یایلا قریبی** kaydedilen yerleşim biriminin bulunması, bu iki köyün aynı yer olabileme ihtimalini akla getirmiştir. Zira defterlerde bu tarz yazım hatalarının olduğuna zaman zaman şahit olmaktadır. Ancak Yaya Karyesine ait temettüat defterlerinde bulunan "*pekmezci oğlu, imam oğlu, aşçı oğlu, seyit oğlu vs. gibi*" aile lakapları, Yayla Karyesi olarak okuduğumuz yerleşim biriminin nüfus defterlerinde yer almamaktadır. Dolayısıyla bu iki köyün birbirinden farklı yerler olduğunu ifade edebiliriz. Netice itibariyle

¹⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki BOA, NFS.d. 1357 ve BOA, NFS.d. 1358 numaralı nüfus defterlerinde de durum aynıdır. Her iki deftere de "*Soma maa Tarhala*" kaydı düşülmüştür. Bkz. BOA, NFS.d. 1357; BOA, NFS.d. 1358.

Bakır Karyesi Eski Mahalle ile Yaya Karyesi²⁰ haricinde, diğer yerleşim birimlerine ait nüfus defterleri mevcuttur.

Öncelikle çalışmamıza esas olan defterlerde kayıtlı kişilerin sayısına ortaya koyup, sonrasında bu köy ve mahallelerin nüfus defterlerindeki durumunu değerlendireceğiz. Aşağıdaki tabloda Tarhala'nın köy ve mahallelerine ait temettüat defterinde kaydı bulunanların sayısına yer verilmiştir;

Yerleşim Birimi	Defterde Kayıtlı Kişi Sayısı	Yerleşim Birimi	Defterde Kayıtlı Kişi Sayısı
Bakır Karyesi Eski Mh.	261	Yaya Karyesi	21
Eski Mh. Dul Kadınlar	20	Vakıflı Karyesi	37
Hacı Kasım Mahallesi	95	Menteşe Karyesi	20
Mirşah Mahallesi	53	Devlethan Karyesi	29
Kızılhisar Karyesi	123	Pirahmet Karyesi	41
Ökçeli Karyesi	102	Toplam	802

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Bakır Karyesi Eski Mahalle ile Yaya Karyesine ait nüfus defteri bulunmamaktadır. Dolayısıyla Hacı Kasım Mahallesinden başlamak kaydıyla, mahalle ve köylerin nüfusuna dair tespitlerimiz şu şekildedir;

Hacı Kasım Mahallesine ait temettüat defterinde kaydı bulunan kişi sayısı 95'dir. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan 1344 numaralı nüfus defterine kayıtlı olan erkek nüfus ise 164'tür²¹. Bir başka nüfusunda ise kayıtlı erkek nüfus 144 olarak verilmektedir²².

²⁰ Yaya Karyesi ismiyle, XVI. yüzyıl ortalarında Yeni Nahiyesinde de bir köy bulunuyor olması, bu ismin Yayla'dan farklı olarak, muhtelif yerleşim birimlerinde bir köy ismi olarak kullanıldığını göstermektedir. Bkz. Feridun Emecen, XVI. Asırda Manisa Kazâsı, Ankara 1989, s.213.

²¹ Bkz. BOA, *NFS.d.* 1344, s. 3-7

²² Bkz. BOA, *NFS.d.* 1345, s. 6-8.

Mirşah Mahallesi'nin temettuat defterinde 53 kişinin kaydı bulunmaktayken, nüfus defterlerinde Emirşah ismiyle kaydedilen aynı köyde, 63 erkek kaydının yapıldığını görmekteyiz²³. 1345 numaralı nüfus defterinde ise bu sayı 43'tür²⁴.

Kızılhisar Karyesi, diğer köylere nazaran nüfus açısından daha kalabalıktır. Nitekim temettuat defterinde 123 kişinin kaydının yapıldığı köyde, 1344 numaralı deftere göre 297²⁵, 1346 numaralı nüfus defterine göre ise 261 erkek²⁶ kaydı bulunmaktadır. Temettuat defterlerine göre Ökçeli Karyesinde ise 102 kişinin kaydı bulunmaktadır. Bu köye ait nüfus verileri sadece 1344 numaralı defterde yer almaktadır. Buna göre kayıtlı erkek sayısı 229'dur²⁷.

Vakıflı Karyesi temettuat defterlerinde kayıtlı kişi sayısı 37 olmakla beraber, 1344 numaralı nüfus defterinde erkek sayısı 83²⁸, 1345 numaralı defterde 101²⁹ ve 1346 numaralı nüfus defterinde yine 101 erkek³⁰ kaydının bulunduğunu görmekteyiz. En küçük köylerden biri olarak karşımıza çıkan Menteşe Karyesi temettuat defterinde 20 kişi bulunmaktayken, nüfus defterlerinde kayıtlı erkek sayısı, 54³¹, 48³² ve 48³³ olarak verilmektedir.

Devlethan Karyesinde ise 1344 numaralı nüfus defterine göre erkek sayısı 103'tür³⁴. Ancak daha sonra bu nüfusta önemli bir düşüş olduğunu görmekteyiz. Zira 1345 numaralı defterde bu sayı 57³⁵, 1346 numaralı defterde ise 58³⁶ olarak verilmiştir. Köye ait temettuat defterinde ise rakam 29 olarak verilmiştir. Pirahmet

²³ BOA, *NFS.d.* 1344, s. 1-2.

²⁴ BOA, *NFS.d.* 1345, s. 8-9.

²⁵ BOA, *NFS.d.* 1344, s. 124-131.

²⁶ BOA, *NFS.d.* 1346, s. 9-10.

²⁷ Bkz. BOA, *NFS.d.* 1344, s. 155-160.

²⁸ BOA, *NFS.d.* 1344, s. 142-144.

²⁹ BOA, *NFS.d.* 1345, s. 41-42.

³⁰ BOA, *NFS.d.* 1346, s. 13-14.

³¹ BOA, *NFS.d.* 1344, s. 153-154.

³² BOA, *NFS.d.* 1345, s. 40.

³³ BOA, *NFS.d.* 1346, s. 14.

³⁴ BOA, *NFS.d.* 1344, s. 150-152.

³⁵ BOA, *NFS.d.* 1345, s. 39.

³⁶ BOA, *NFS.d.* 1346, s.14.

Karyesine ait veriler ise şu şekildedir; temettüat defterinde kayıtlı kişi sayısı 41, 1346 numaralı nüfus defterinde erkek sayısı 77³⁷ ve 1344 numaralı nüfus defterinde ise 109'dur³⁸.

Hacı Kasım Mahallesi ve Mirşah Mahallesi ile Kızılhisar, Ökçeli, Vakıflı, Menteşe, Devlethan ve Pirahmet köylerine ait temettüat defterlerinde yer alan bilgilere göre toplamda 500 kişinin kaydının yapıldığını görmekteyiz. Buna karşılık burada bahsini ettiğimiz köy ve mahallelerinin nüfusuna dair defterlerde yer alan en yüksek sayıları temel alarak yaptığımız hesaplamada, toplam erkek sayısı 1120 çıkmaktadır. Bu noktada toplam erkek nüfusun %44,64'nün temettüat defterlerinde kayıtlarının bulunduğunu ifade edebiliriz.

Diğer taraftan kazanın toplam nüfusuna dair verileri yine Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 1358 numaralı defterden elde etmekteyiz. Bu icmâl defterine "*Kaza-i Soma maa Tarhala*" olarak kaydedilen veriler şu şekildedir; 7'si mahalle, 37'si köy olmak üzere toplamda 44 yerleşim birimi bulunmaktadır. Hane sayısı; 3184 müslim, 222 aşiret, 8 kıpti müslim, 148 milleti-i rum olmak üzere 3562'dir. Nüfus ise, Müslüman 6600, aşiret 1015, kıpti 23 ve Rum 310 olmak üzere, toplamda 7948³⁹.

Kazanın köy ve mahallerinin sayısını verildiği bu icmal defterindeki bilgiler, 1344 numaralı nüfus defteriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Zira 1344 numaralı deftere göre de 7 mahalle ve 37 köy bulunmaktadır.

³⁷ BOA, *NFS.d.* 1346, s. 16.

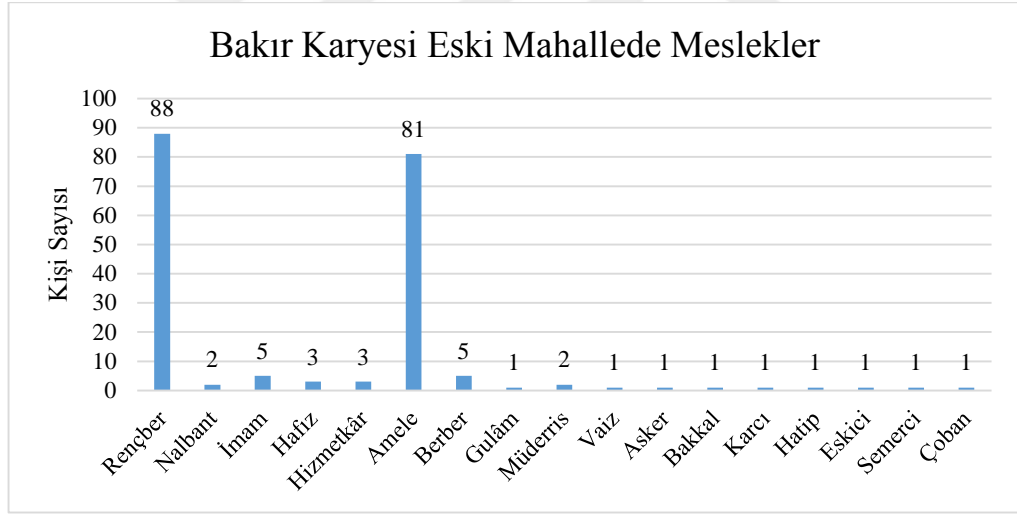
³⁸ BOA, *NFS.d.* 1344, s.173-175.

³⁹ Bkz. BOA, *NFS.d.* 1358, s.1.

III. Meslekler

A. Bakır Karyesi Eski Mahallede Meslekler

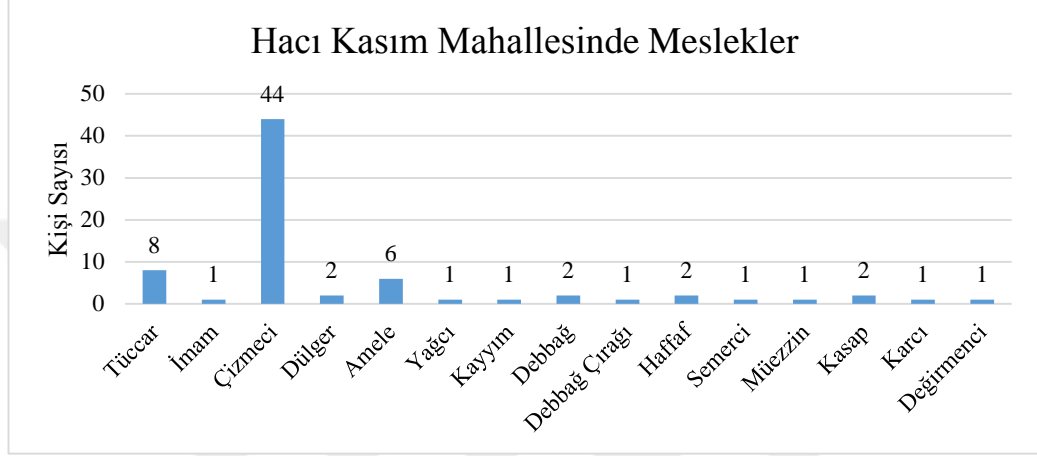
Tarhala'nın en kalabalık mükellef sayısının bu mahallede olduğunu ve toplam 261 kişinin kaydının, köye ait temettuat defterinde bulunduğunu görmekteyiz. Bunlardan 198 kişinin meslekleri defterde belirtilmiş olup, 63 kişinin ise mesleğine dair defterde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte 7 kişinin yetim olarak defterde kayıtlı olduğunu ifade etmemiz gerekir. Mesleklere baktığımızda, rençber, amele, nalbant, imam, hafız, hizmetkâr, berber, gulâm, müderris, vaiz, asker, bakkal, karcı, hatip, eskici, semerci ve çoban şeklinde defterde kayıtların olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda mahalledeki mesleklerin dağılımına yer verilmiştir.

B. Hacı Kasım Mahallesinde Meslekler

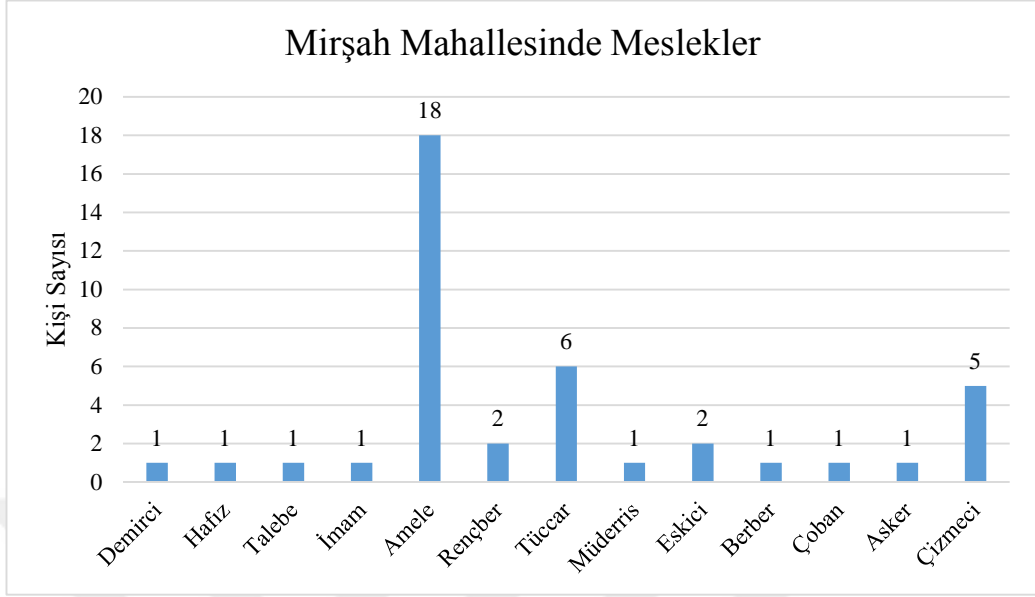
Bu mahallede toplam 95 kişinin kaydının tutulduğunu görmekteyiz. Bunlardan 74 kişinin meslekleri defterde belirtilmiş olup, 21 kişinin ise mesleğine dair defterde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte defterde, 3 kişi yetim ve bir kişi de fukara olarak kayıtlıdır. Mesleklere baktığımızda, tüccar, imam, çizmeci, dülger, amele, yağcı, kayyım, debbağ, debbağ çırağı, haffaf, semerci, müezzın, kasap, karcı ve değirmenci şeklinde defterde kayıtların olduğu

görülmektedir. Burada dikkatimiz çeken husus ise Hacı Kasım mahallesinde çiftçilikle uğraşan herhangi birinin bulunmamasıdır. Nitekim bu mahalleye ait temettuat defterinde 16 haneye ait tarla kaydı bulunmakta olup, bunlarda Hacı Kasım mahallesinde değil genellikle Ören köyü ve Bergama'da bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda mahalledeki mesleklerin dağılımına yer verilmiştir.

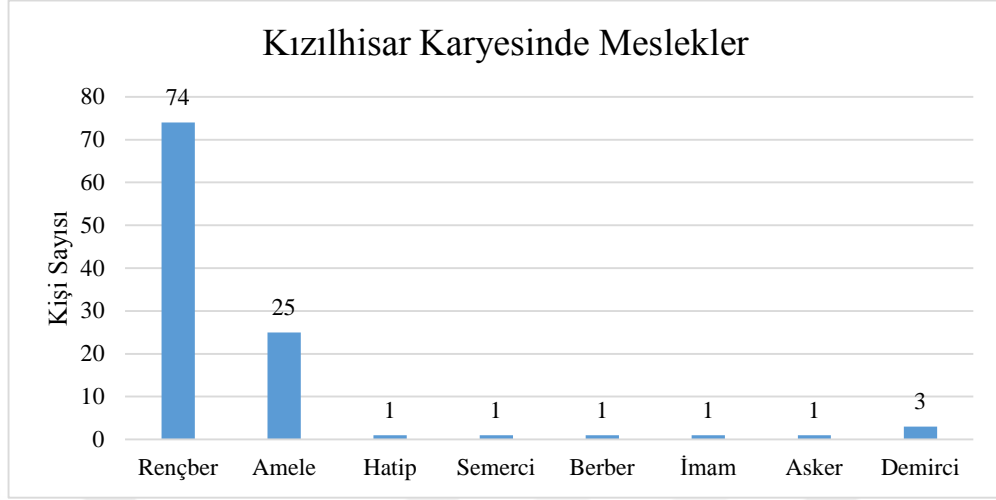
C. Mirşah Mahallesinde Meslekler

Mirşah mahallesinde toplam 53 kişinin kaydının tutulduğunu görmekteyiz. Bunlardan 41 kişinin meslekleri defterde belirtilmiş olup, 12 kişinin ise mesleğine dair defterde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte 4 kişinin yetim olarak defterde kayıtlı olduğunu ifade etmemiz gerekir. Mesleklere baktığımızda, rençber, amele, imam, berber, müderris, eskici, çizmeci, tüccar, asker, demirci, hafız, talebe ve çoban şeklinde defterde kayıtların olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda mahalledeki mesleklerin dağılımına yer verilmiştir.

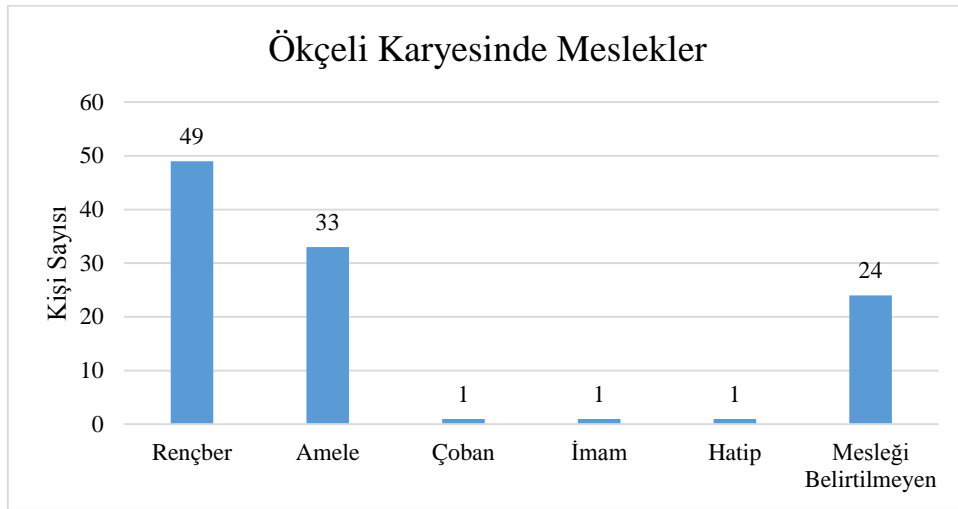
D. Kızılhisar Karyesinde Meslekler

Kızılhisar Karyesi diğer köylerle mukayese edildiğinde, mükellef sayısı açısından diğer köylere oranla oldukça kalabalıktır. Nitekim köyde 123 kişinin kaydının tutulduğunu ve kayıtlardan birinin dul bir kadına ait olduğunu görmekteyiz. Köye ait temettüat defterinde 107 kişinin meslekleri belirtilmiş, 16 kişinin ise mesleğine dair defterde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte 6 kişinin yetim olarak defterde kayıtlı olduğunu ifade etmemiz gerekir. Mesleklere baktığımızda, rençber, amele, imam, berber, demirci, asker, hatip ve semerci şeklinde defterde kayıtların olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda mahalledeki mesleklerin dağılımına yer verilmiştir.

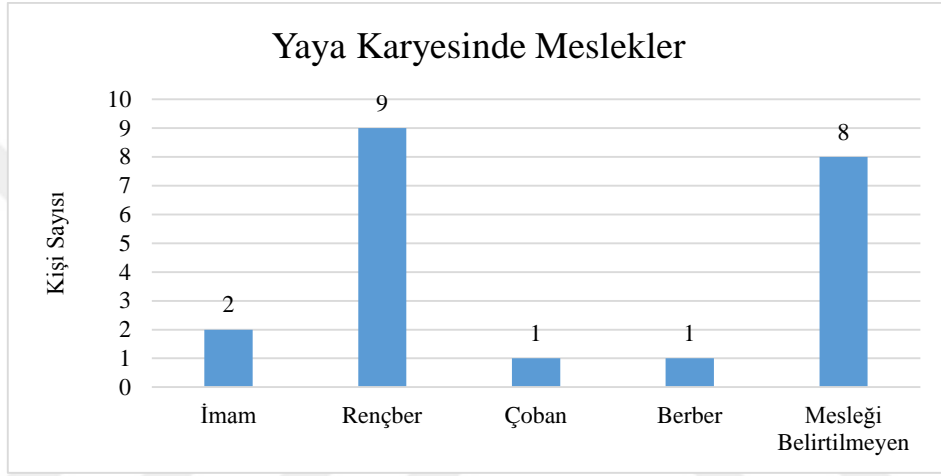
E. Ökçeli Karyesinde Meslekler

Ökçeli Karyesine ait defterde, 102 kişinin kaydının tutulduğunu ve kayıtlardan üçünün dul kadınlara ait olduğunu görmekteyiz. Köye ait temettüat defterinde 75 kişinin meslekleri belirtilmiş, 24 kişinin ise mesleğine dair defterde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte 4 kişinin yetim olarak defterde kayıtlı olduğunu ifade etmemiz gerekir. Mesleklere baktığımızda, rençber, amele, imam, hatip ve çoban şeklinde defterde kayıtların olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda mahalledeki mesleklerin dağılımına yer verilmiştir.

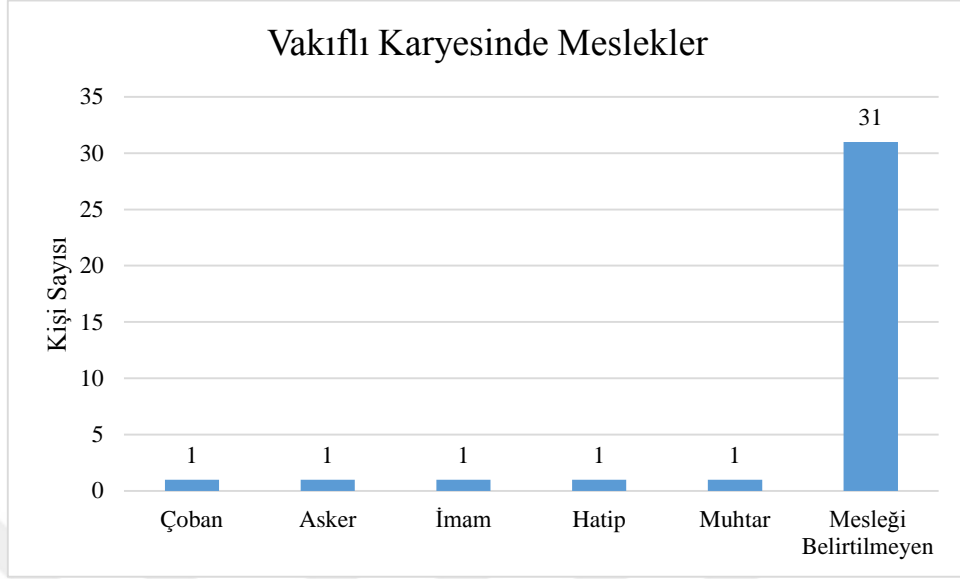
F. Yaya Karyesinde Meslekler

Bu köyde 21 kişinin kaydının tutulduğunu görmekteyiz. Köye ait temettuat defterinde 13 kişinin meslekleri belirtilmiş, 8 kişinin ise mesleğine dair defterde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Mesleklere baktığımızda, rençber, imam, berber ve çoban şeklinde defterde kayıtların olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda mahalledeki mesleklerin dağılımına yer verilmiştir.

G. Vakıflı Karyesinde Meslekler

Vakıflı Karyesine ait temettuat defterine göre köyde, 37 mükellef bulunmaktadır. Bunlardan sadece 5 kişinin meslekleri belirtilmiş, 1 kişi fukara olarak kaydedilmiştir. 31 kişinin mesleğine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu 31 kişinin tamamının tarla ve bağ sahibi olduğundan hareketle, bu kişilerin çiftçilikle meşgul olduklarını, yani rençber olduğu çıkarımını yapabiliriz. Mesleklere baktığımızda, çoban, asker, imam, hatip ve muhtar şeklinde defterde kayıtların olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda mahalledeki mesleklerin dağılımına yer verilmiştir.

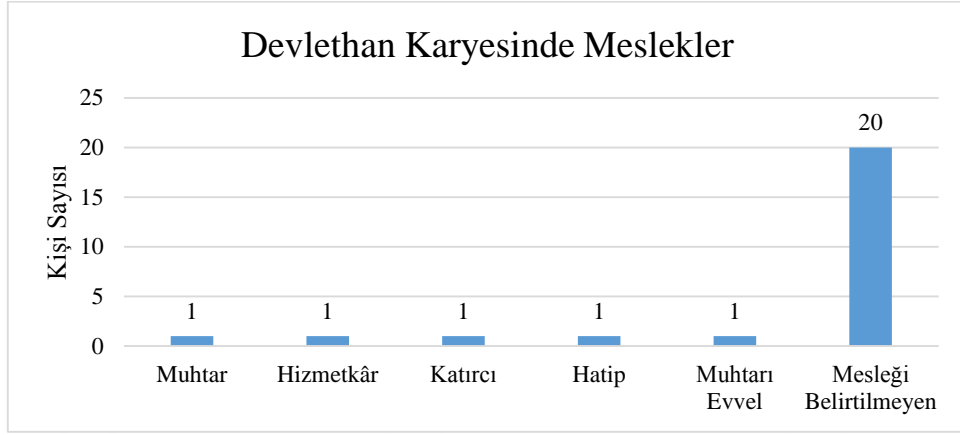

H. Mentеше Karyesinde Meslekler

Mentеше Karyesine ait defterde, 20 mükellefin kaydının tutulduğunu görmekteyiz. Köye ait temettüat defterinde sadece 4 kişinin meslekleri belirtilmiştir. 16 kişinin mesleğine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu 16 kişinin tamamının tarla ve bağ sahibi olduğundan hareketle, bu kişilerin çiftçilikle meşgul olduklarını, yani rençber olduğu çıkarımını yapabiliriz. Mesleklere baktığımızda, 1 imam, 1 hatip, 1 demirci ve 1 muhtar şeklinde defterde kayıtların olduğu görülmektedir.

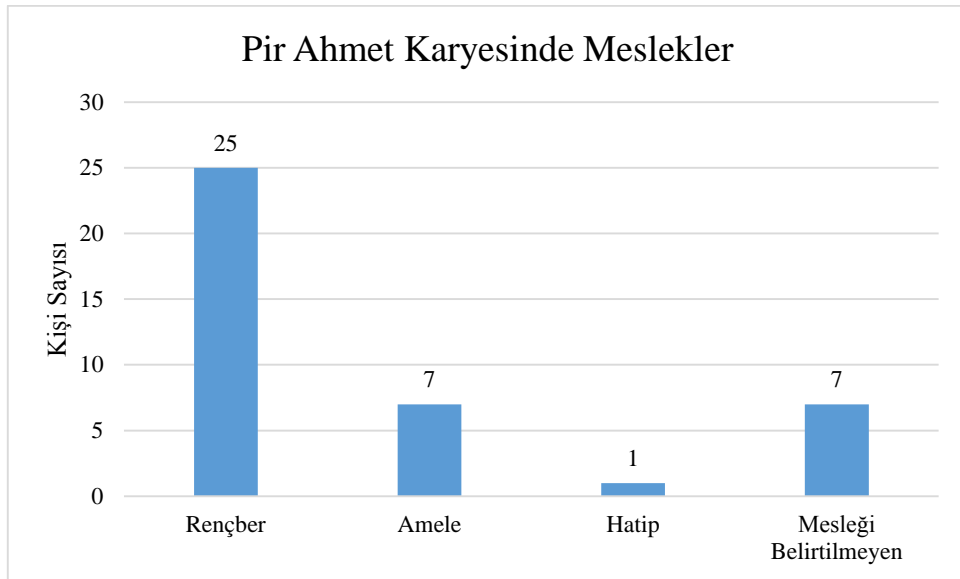
İ. Devlethan Karyesinde Meslekler

Devlethan Karyesinde 29 kişinin kaydının tutulduğunu görmekteyiz. Köye ait temettüat defterinde sadece 5 kişinin mesleği belirtilmiştir. 4 kişi ise yetim olarak defterde kayıtlıdır. Köy sakinlerinden diğerlerinin mesleklerine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Mentеше ve Vakıflı karyelerinde olduğu gibi burada da geriye kalan 20 kişinin mal varlıklarını incelediğimizde, tamamının tarla ve bağ sahibi olduğundan hareketle, bu kişilerin çiftçilikle meşgul olduklarını, yani rençber olduğu çıkarımını yapabiliriz. Mesleklere baktığımızda, 1 hizmetkâr, 1 hatip, 1 katırcı, 1 muhtarı evvel ve 1 muhtar şeklinde defterde kayıtların olduğu görülmektedir.

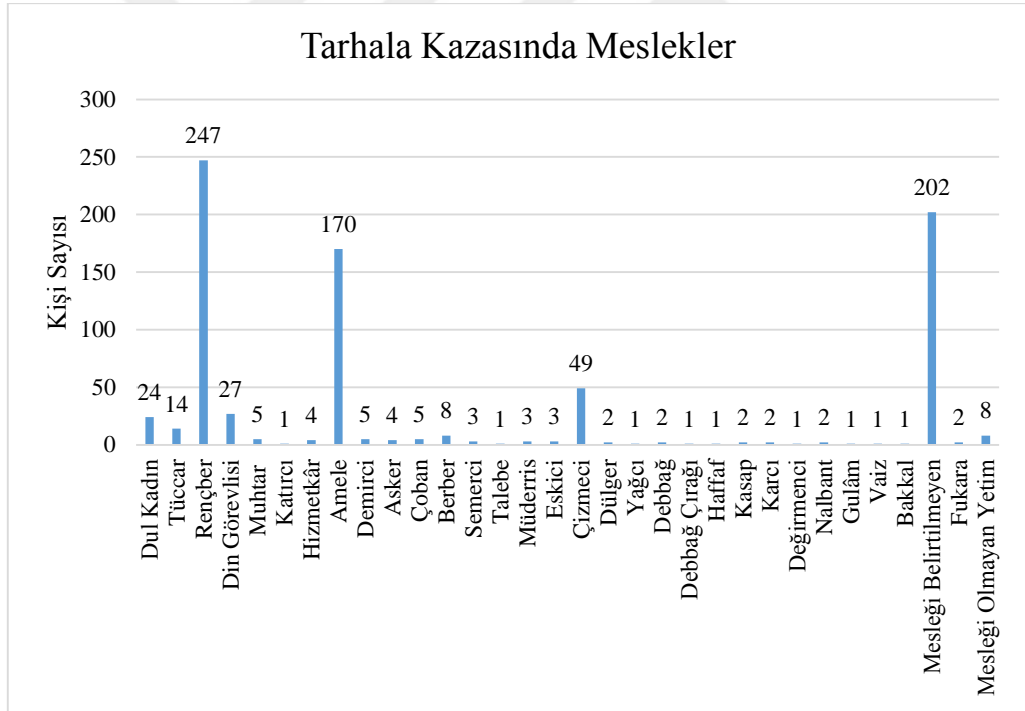
J. Pirahmed Karyesinde Meslekler

Bu köyde 41 kişinin kaydının tutulduğunu görmekteyiz. Köye ait temettüat defterinde 33 kişinin mesleği belirtilmiştir. 1 kişi ise yetim olarak defterde kayıtlıdır. Köy sakinlerinden 7 kişinin ise mesleklerine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Mesleklere baktığımızda, çok fazla çeşitlilik olmamakla beraber, rençber, amele ve hatip kaydının defterde bulunduğu görülmektedir.

Tarhala Kazasına ait temettuat defterlerinde toplamda 802 kişinin kaydının bulunduğunu daha önce ifade etmiştik. Kazanın köy ve mahallelerindeki meslekleri topyekûn değerlendirdiğimizde, temettuat defterlerinde “*dul kadın*” olarak 24 kayıt bulunduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte yine defterlerde, 29 kişinin “*yetim*” olarak belirtildiğini, bunlardan 9’nun mesleğinin bulunmadığını, 20’sinin ise çeşitli meslekleri ifâ ettiklerini görmekteyiz. 202 kişinin ise mesleğine dair defterlerde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Aşağıdaki tabloda, temettuat defterlerinde kayıtlı olanların mesleki dağılımına yer verilmiştir. Kazada ki mesleki dağılımın tek bir tablo haline getirilmesiyle, mesleklere dair genel vaziyetin ortaya konulması hedeflenmiştir.

Tabloda da görüldüğü üzere, temettuat defterlerine 247 kişi rençber ve 170 kişi amele olarak kaydedilmiştir. Bu yönüyle iki iş kolu, mesleği belirtilmeyenleri ve dul kadınları bir tarafa bırakırsak, geriye kalan 576 kişiden 417’sini oluşturmaktadır. Yani kaza genelinde insanların en çok meşgul oldukları iş dalları çiftçilik ve ameleliktir. Dikkat çeken bir diğer iş kolu ise çizmeciliktir. Zira *Hacı*

Kasım Mahallesiinde Mülkiyet başlıklı bölümde de ifade edeceğimiz üzere, bu mahallede çok sayıda debbağhane bulunmaktadır. Dolayısıyla çizmeciliğin, bir meslek dalı olarak ön plana çıkması olağandır.

Elimizdeki temettuat defterlerin en büyük eksikliği ise, kişilerin mesleklerden elde ettikleri gelirlere dair bilgi içermemesidir.

İKİNCİ BÖLÜM

TARIM VE HAYVANCILIK

I. 19. Yüzyıl Ortalarında Tarhala'da Tarım

Üstünde yaşanan coğrafyanın iklimi, bitki örtüsü, fiziki yapısı, vb. şartlarının insanların, toplumların ve milletlerin hayatı üzerinde tartışılmaz derecede büyük etkisi bulunmaktadır. Ancak yaşadıkları coğrafyaya hâkim olabilen toplumlar kalkınabilmişler ve siyasi varlık gösterebilmişlerdir¹. Bu durum tarihi bir gerçeklik olarak Osmanlı Devleti'nin toprak yönetiminde de açıkça görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde ekonomik yapıyı belirleyen en önemli unsur ziraattır. Zirai ekonominin temeli olan toprak yönetimi ise klasik dönemim sonuna kadar tımar sistemine dayanmaktadır. Tımar sistemi, tarihi temelleri, hukuki dayanağı, sosyal desteği, askeri gücü olan ve siyasi iradeyi toprağa hâkim kılan bir toprak rejimidir. Osmanlı Devleti'nin klasik dönem sosyo- ekonomik yapısını belirleyen tımar sistemi XVII. yüzyılda bozulmaya başlamış, XVIII. yüzyılda devlet, toprak yönetimi üzerindeki hâkimiyetini kaybetmiştir. XIX. yüzyıla gelindiğinde devletin topraklarının kimler tarafından nasıl kullanıldığı karmaşası yaşanmaktadır. 1812'den sonra II. Mahmut'un başlattığı toprak yönetiminde merkezi denetimi kurma çabaları amacına ulaşamamıştır.

1839 yılında tarım, sanayi ve ticaretin geliştirilmesiyle ilgili çalışmalar yapmakla görevli olan Ticaret Nezareti, 1843'te ise Meclis-i Ziraat kurulmuştur. Bu meclisin en önemli görevlerinden biri zirai üretimin arttırılmasını sağlamaktır². Tanzimat'tan sonra toprak yönetimiyle ilgili hukuki düzenlemeler yapma girişimleri başlamış ve 1858'de hazırlanan "Arazi Kanunnamesi" ile zirai toprakların mülkiyetleştirilmesinin önü açılmıştır.

¹ Bayram Kodaman, "Kalkınmada Çağdaş Devletin Temel Görevleri", Cumhuriyet'in Tarihi Fikri Temelleri ve Atatürk, Isparta 2001, s. 109-110.

² Tefik Güran, "Tarım Politikası(1839-1913)" Yeni Türkiye Dergisi, Osmanlı Özel Sayısı, C.32, Ankara 2000, s. 34-35.

İncelediğimiz temettüat defterlerinin düzenlendiği tarihi, yani 1840 yılını dikkate aldığımızda toprak yönetimi ve tasarrufu ile ilgili belirsizliğin olduğunu söyleyebiliriz. Zira 1840 yılında yapılan temettüat tahrirleri, 1844-1845 yılları ile mukayese edildiğinde önemli farklılıklar olduğu hemen göze çarpmaktadır. Örneğin tarımla ilgili olarak karşımıza çıkan en bariz farklılık, ürün çeşitlerine ve üretimden elde edilen gelirlere dair, 1840 tarihli bu defterlerde herhangi bir ayrıntıya yer verilmemiş olmasıdır. Buna karşılık 1844-45 yıllarında gerçekleştirilen temettü yazımlarında, hem üretilen ürünler buğday, arpa, mısır, burçak, darı vs. şeklinde tasnif edilmiş, hem de bu ürünlerin üretim miktarı ile yine bu ürünlerden elde edilen gelirlere dair ayrıntılara defterlerde yer verilmiştir. Ayrıca yine 1844-45 yıllarına ait bazı defterlerde, mevcut araziden ne kadarının ekili-dikili olduğuna dair ayrıntılara ulaşma imkânı da bulunmaktadır.

Elimizdeki defterlerde ise sadece tarlaların dönüm olarak miktarı ve değerleri hakkında bilgiler mevcuttur. Dolayısıyla bu bilgilerden yola çıkarak, Tarhala'nın mahalle ve köylerindeki mevcut tarlaların ne kadarında zirai faaliyet yapıldığını da ortaya koymamız mümkün değildir. Dolayısıyla defterlerde yer alan bilgiler bizlere sadece, mahalle ve köylerde kaç dönüm tarla bulunduğunu, bunların kıymetlerinin ne kadar olduğunu, hane başına düşen ortalama tarla miktarı ve bir dönüm tarlanın ortalama değerlerini ortaya koyma fırsatını sağlamıştır.

A. Tarım Yapılan Toprak Miktarı (Tarla) ve Dağılımı

Çalışmamıza esas olan defterlerdeki kayıtlara göre, değerlendirmeye tabi tuttuğumuz kişi sayısının 802 olduğunu daha önce ifade etmiştik. Tarhala'ya ait temettüat defterlerinde üzerinde “tarla” kaydı bulunanlarının sayısı 651'dir. 151 kişinin ise tarlası bulunmamaktadır. Bunu yüzdesel olarak ifade ettiğimizde,

Tarhala'da ahalinin %81'nin tarlasını bulunduğunu, %19'nun ise tarlasının olmadığını ifade edebiliriz. Bu hesaplamayı yaparken sadece “tarla”nın esas alındığını söylememiz gerekir. Zira değerlendirmeye tabi tuttuğumuz defterlerde ahalinin ayrıca “bağ”, “sebze bahçesi” ve “zeytin” sahibi olduğunu görmekteyiz.

Bakır Karyesi Eski Mahalle, Hacı Kasım ve Mirşah Mahalleleri ile Kızılhisar, Ökçeli, Yaya, Vakıflı, Mentеше, Devlethan ve Pirahmet köylerinde tarla sahibi olan-olmayanların dağılımına baktığımızda, karşımıza aşağıdaki tablo çıkmaktadır.

Yerleşim Birimi	Defterde Kayıtlı Kişi Sayısı	Tarlası Olan	Tarlası Olmayan
Bakır Karyesi Eski Mh.	261	247	14
Eski Mh. Dul Kadınlar	20	17	3
Hacı Kasım Mahallesi	95	20	75
Mirşah Mahallesi	53	15	38
Kızılhisar Karyesi	123	116	7
Ökçeli Karyesi	102	95	7
Yaya Karyesi	21	19	2
Vakıflı Karyesi	37	36	1
Menteşe Karyesi	20	20	0
Devlethan Karyesi	29	28	1
Pirahmet Karyesi	41	38	3

Tablodan da anlaşılacağı üzere, Bakır karyesi Eski mahallede ahalinin ekseriyetinin tarlasının bulunduğunu görmekteyiz. Aynı durumu diğer mahalleler için söyleyemeyiz. Zira Hacı Kasım ve Mirşah mahallerini ele aldığımızda, temettüat defterlerinde kayıtlı kişi sayısına oranladığımızda, tarla sahibi olma oranı oldukça düşüktür.

Burada Hacı Kasım mahallesinin durumunu ayrıca ele almamız gerekmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz üzere Hacı Kasım mahallesinde 95 kişiden sadece 20 haneye ait tarla kaydı bulunmaktadır. Bu 20 kişiden ise sadece 5 kişinin tarlaları Hacı Kasım mahallesinde bulunmaktadır. Diğer 15 kişinin tarlaları ise, Ören ve Hatun köyleri ile Bergama'nın farklı köylerinde bulunmaktadır. Hacı Kasım mahallesine kayıtlı tarla 82 dönüm, mahalle dışında

farklı yerlerde bulunan tarlaların miktarı ise 248 dönümdür. Bunun 52 dönümü Bergama'da, 10 dönümü Hatun köyünde ve 186 dönümü Ören köyündedir.

Hacı Kasım mahallesinde tarla sahibi olanların sayısının az olmasına rağmen, ahalinin neredeyse tamamının bağcılıkla meşgul olduğunu görmekteyiz. Zira 95 haneden 87'sinin bağ sahibi olarak temettüat defterine kayıtlı olduğunu görmekteyiz. Aynı şekilde Mirşah mahallesinde de tarla sahibi olanların oranının %22, tarla sahibi olmayanlarının %78 şeklinde tezahür ettiğini görmekteyiz. Buna karşılık Hacı Kasım mahallesinde olduğu burada da ahalinin tamamına yakınının bağ sahibi olduğunu ifade edebiliriz.

Köylerin durumuna ele aldığımızda, Menteşe köyünde ahalinin tamamının tarla sahibi olduğunu, diğer köylerde de tarla sahibi olma oranının %93 ve üzerinde olduğunu ifade edebiliriz.

Tarlaların kıymetini ele aldığımızda, sabit veya birbirine yakın bir "dönüm- birim" fiyatının olmadığı dikkat çekmektedir. Örnek vermemiz gerekirse, Bakır Karyesi Eski Mahalle'ye ait temettüat defterine dokuzuncu sırada kaydedilen "*orta boylu ak sakallı Hacı Haliloğlu Ahmet*"e ait 25 dönüm tarlanın kıymeti 2500 kuruştur. Dolayısıyla ortalama bir dönüm tarlanın değeri 100 kuruştur. Aynı defterde 6.sırada bulunan "*uzun boylu kara sakallı Hadimoğlu Hacı Mustafa*"ya ait 51 dönüm tarlanın değeri 3000 kuruştur. Yani bir dönüm tarla yaklaşık 59 kuruşa tekabül etmektedir. Ya da defterde 94. Sırada kayıtlı olan "*uzun boylu kumral sakallı Köleoğlu Ali*"ye ait 15 dönüm tarlanın değeri 60 kuruştur. Dolayısıyla bir dönüm tarlanın değeri 4 kuruş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktadan hareketle, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, tarlaların dönüm-birim fiyatında bir tutarlılık olmadığı, hatta büyük farklılıkların söz konusu olduğunu görmekteyiz. Aynı durum diğer mahalle ve köyler için de geçerlidir. Bu sonucun ortaya çıkmasında verimlilik, yerleşim birimine yakınlık, su kaynaklarına yakınlık, eğim durumu vs. gibi hususların etken olduğunu düşünebiliriz.

Yerleşim Birimi	Tarla / Dönüm	Toplam Kıymet	Ortalama Dönüm/Birim Fiyatı
Bakır Karyesi Eski Mh.	5016	199769	39,82
Eski Mh. Dul Kadınlar	75,5	4400	58,27
Hacı Kasım Mahallesi	330	8505	25,77
Mirşah Mahallesi	263	9370	39,7
Kızıllhisar Karyesi	1875	28355	15,12
Ökçeli Karyesi	1192	36770	30,84
Yaya Karyesi	409	13750	33,61
Vakıflı Karyesi	494	5530	11,94
Menteşe Karyesi	288	2210	7,67
Devlethan Karyesi	526	8180	15,55
Pirahmet Karyesi	675	6750	10
Toplam	11143,5	323589	Ortalama Bir Dönüm Fiyatı 29,03 kuruş

Tablodan da anlaşılacağı üzere, dönüm-birim fiyatı hesaplamasında en değerli tarlaların Bakır karyesi Eski mahallede “dul kadınlara” ait tarlalar olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Zira bir dönüm tarla burada 58,27’ a kuruş tekabül etmektedir. Onu Bakır köyü Eski mahalle 39.82, Mirşah mahallesi 39.7 kuruş ile takip etmektedir. En ucuz tarla dönüm-birim fiyatının ise 7.67 kuruş ile Mentşe köyünde olduğunu söyleyebiliriz.

Hane başına düşen tarla miktarına dair bir ortalama elde etmeye çalıştığımızda, defterlerde kayıtlı olan tarla miktarlarını, tarlası olan-olmayan temettuat defterlerinde kayıtlı olan herkes dâhil edilerek yaptığımız hesaplama neticesinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır;

Yerleşim Birimi	Tarla / Dönüm	Defterde Kayıtlı Kişi Sayısı	Ortalama Dönüm/Birim Fiyatı
Bakır Karyesi Eski Mh.	5016	261	19,21
Eski Mh. Dul Kadınlar	75,5	20	3,75
Hacı Kasım Mahallesi	330	95	3,47
Mirşah Mahallesi	263	53	4,96
Kızılhisar Karyesi	1875	123	15,24
Ökçeli Karyesi	1192	102	11,68
Yaya Karyesi	409	21	19,47
Vakıflı Karyesi	494	37	13,71
Menteşe Karyesi	288	20	14,4
Devlethan Karyesi	526	29	18,13
Pirahmet Karyesi	675	41	16,46
	11143,5 →	802 →	13,89

Yukarıda da görüldüğü üzere, ortalama tarla dağılımını ele aldığımızda; kişi başına en düşen en fazla tarla ortalama 19,21 dönüm ile Bakır köyü Eski mahallesindedir. İkinci sırada ise 18,13 dönüm ile Devlethan köyü gelmektedir. Kişi başına en az tarla düşen yerleşim yerleri ise 3,47 dönüm ile Hacı Kasım Mahallesi, 3,75 dönüm ile Bakır köyü Eski mahallesi dul kadınları ve ortalama 4,96 dönüm ile Mirşah Mahallesidir.

B. Bağcılık ve Sebze Bahçeleri

Çalışmamıza esas olan temettüat defterlerdeki kayıtlara göre Tarhala'da, toplam 802 kişiden, 704'nün bağı bulunmaktadır. Dolayısıyla 98 kişinin bağı bulunmamaktadır. Tarlası olanlarla mukayese edildiğinde, bağı olanların sayısının daha fazla olduğunu ifade etmemiz gerekir. Bununla beraber temettüat defterlerinde, bağlarda üretilen ürünler, üretim miktarları ve gelirlerine dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Elimizdeki defterlerden sadece hangi hanenin kaç dönüm bağı olduğu ve bu bağların kıymetlerine dair bilgi bulunmaktadır.

Bakır-Eski , Hacı Kasım ve Mirşah mahalleleri ile Kızılhisar, Ökçeli, Yaya, Vakıflı, Mentese, Devlethan ve Pirahmet köylerinde bağ sahibi olan olmayanların dağılımına baktığımızda, karşımıza aşağıdaki tablo çıkmaktadır.

Yerleşim Birimi	Defterde Kayıtlı Kişi Sayısı	Bağı Olan	Bağı Olmayan
Bakır Karyesi Eski Mh.	261	218	43
Eski Mh. Dul Kadınlar	20	16	4
Hacı Kasım Mh.	95	87	8
Mirşah Mahallesi	53	47	6
Kızılhisar Karyesi	123	116	7
Ökçeli Karyesi	102	93	9
Yaya Karyesi	21	17	4
Vakıflı Karyesi	37	35	2
Menteşe Karyesi	20	13	7
Devlethan Karyesi	29	24	5
Pirahmet Karyesi	41	38	3

Yukarıda yer verdiğimiz tablodan da anlaşılacağı üzere, Tarhala'da bağ sahibi olma oranı oldukça yüksektir. Ancak tarlalar ile mukayese edildiğinde, bağların kapladığı tarım arazisi oldukça azdır. Zira tarlalar 11143,5 dönüm iken, bağlar toplamda 769,5 dönümdür. Bununla beraber 1dönüm bağın, bir dönüm tarlaya göre çok daha kıymetli olduğunu ifade etmemiz gerekir. Zira bir dönüm tarlanın ortalama değerinin 29,03 kuruş, buna karşılık bir dönüm bağ 92,41kuruş değerindedir.

Yerleşim Birimi	Bağ/ Dönüm	Toplam Kıymet	Ortalama Dönüm-Birim Fiyatı
Bakır Karyesi Eski Mh.	244	24200	99,18
Eski Mh.Dul Kadınlar	14	1250	89,25
Hacı Kasım Mahallesi	125	12148	97,18
Mirşah Mahallesi	55	4215	76,63
Kızılhisar Karyesi	105,5	10600	100,47
Ökçeli Karyesi	92,5	9300	100,54
Yaya Karyesi	15,5	1450	93,54
Vakıflı Karyesi	55	3065	55,72
Menteşe Karyesi	14	750	53,57
Devlethan Karyesi	23,5	1610	68,51
Pirahmet Karyesi	25,5	2525	99,01
Toplam	769,5	71113	Ortalama Bir Dönüm Fiyatı 92,41 kuruş

Tablodan da anlaşılacağı üzere, dönüm-birim fiyatı hesaplamasında en değerli bağlar, 100 kuruş üzerinde fiyatla Kızılhisar ve Ökçeli karyelerindedir. Bakır Karyesi Eski Mahalle’de bağların dönümü 99,18 kuruş, Pirahmet köyünde 99,01 kuruş ve Hacı Kasım Mahallesi’nde 97,18 kuruşla en değerli bağlara sahip olan yerleşim birimleridir. Buna karşılık Mentеше ve Vakıflı karyeleri ise ortalama 55 kuruşla, dönüm başına en düşük değere sahip bağların bulunduğu köylerdir.

Toplama baktığımızda ise, tarlalara oranla bağların çok daha kıymetli olduğunu, bir dönüm bağın, kıymet olarak bir dönüm tarladan 3,18 kat daha değerli olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere, çalışmamıza esas olan temettüat defterlerinde gerek tarlalarda, gerekse bağlarda üretilen ürünlere ve gelirlerine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak yaklaşık bir fikir vermesi açısından, Turgutlu’nun 1844-1845 yıllarına ait temettüat defterlerindeki verilerden hareketle, Turgutlu mahallelerinde bulunan toplam 179 dönüm bağdan, 11435 kıyeye yani yaklaşık 14659 kg üzüm elde edildiği ve bunun toplam getirisinin 7113 kuruş olduğunu³ göz önünde bulundurduğumuzda, 769.5 dönüm bağdan elde edilebilecek gelirin çok daha fazla olacağını tahmin edebiliriz. Ancak burada verimlilik faktörünün değişkenlik gösterebileceğini de göz önünde bulundurmamız gerekir.

Toplamda 769,5 dönüm bağa sahip olan kazada, sadece Hacı Kasım Mahallesi’nde bir haneye ait 200 kuruş değerindeki 2 dönüm bağ “harici kazada” notuyla ilgili temettüat defterine kaydedilmiştir.

Hane başına düşen bağ miktarına dair bir ortalama elde etmeye çalıştığımızda, defterlerde kayıtlı olan bağ miktarını, bağı olan-olmayan temettüat defterlerinde kayıtlı olan herkes dâhil edilerek yaptığımız hesaplama neticesinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır;

³ “Tanzimat’tan II. Meşrutiyet’e Turgutlu (1839-1908)” başlıklı doktora tez çalışmasını tamamlamak üzere olan İlker Mümin ÇAĞLAR’a, bu bilgiyi benimle paylaştığı için teşekkür ederim.

Yerleşim Birimi	Bağ/ Dönüm	Defterde Kayıtlı Kişi Sayısı	Ortalama Kişi Başına Düşen Bağ
Bakır Karyesi Eski Mh.	244	261	0,934
Eski Mh.Dul Kadınlar	14	20	0,7
Hacı Kasım Mahallesi	125	95	1,315
Mirşah Mahallesi	55	53	1,037
Kızılhisar Karyesi	105,5	123	0,857
Ökçeli Karyesi	92,5	102	0,906
Yaya Karyesi	15,5	21	0,738
Vakıflı Karyesi	55	37	1,486
Menteşe Karyesi	14	20	0,7
Devlethan Karyesi	23,5	29	0,81
Pirahmet Karyesi	25,5	41	0,621
Toplam	769,5	802	0,959

Yukarıda da görüldüğü üzere, ortalama bağ dağılımını ele aldığımızda; kişi başına en düşen en fazla bağ ortalama 1,486 ile dönüm Vakıflı köyündedir. İkinci sırada ise 1,315 dönüm ile Hacı Kasım Mahallesi, üçüncü sırada ise 1,037 dönüm ile Mirşah Mahallesi gelmektedir. Kişi başına en az bağ düşen yerleşim yerleri ise 0,621 dönüm ile Pirahmet köyü, 0.7 dönüm ile Mentşe köyü ile Bakır köyü Eski mahallesi dul kadınları ve ortalama 0,81 dönüm ile Devlethan köyleridir.

Sebze bahçelerini ele aldığımızda ise, Tarhala kazasına bağlı mahalle ve köylere ait tarım arazilerinin çok az bir kısmının “sebze bahçesi” olarak temettüat defterine kayıtlı olduğunu görmekteyiz. Zira incelediğimiz temettüat defterlerinde, toplamda 802 kişiden sadece 3 kişiye ait sebze bahçesi olduğunu ifade edebiliriz. Bakır Karyesi Eski Mahalle’den “*Müteveffa Ramazan Ağanı yetimi İbrahimin validesi Sahibe Hatun’un*” 1000 kuruş değerinde 3 dönüm, “*orta boylu kara sakallı rençber İbrahim’in oğlu Ömer*”in 1500 kıymetinde 6 dönüm ve incelediğimiz defterlerde kayıtlı olan 802 kişiden en zengini olarak göze çarpan “*orta boylu ak sakallı Musaoğlu Mustafa*”nın 1000 kuruş değerinde 3 dönüm sebze bahçesi bulunmaktadır.

Netice itibariyle hepsi Bakır Karyesi Eski Mahalle’de bulunan, 12 dönüm sebze bahçelerinin toplam kıymeti 3500 kuruştur. Bu bağlamda bir dönüm sebze

bahçesinin ortalama değeri 291,66 kuruştur. Bununla beraber sebze bahçelerindeki üretime ve gelirlerine dair, temettüat defterlerinde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

C. Zeytincilik

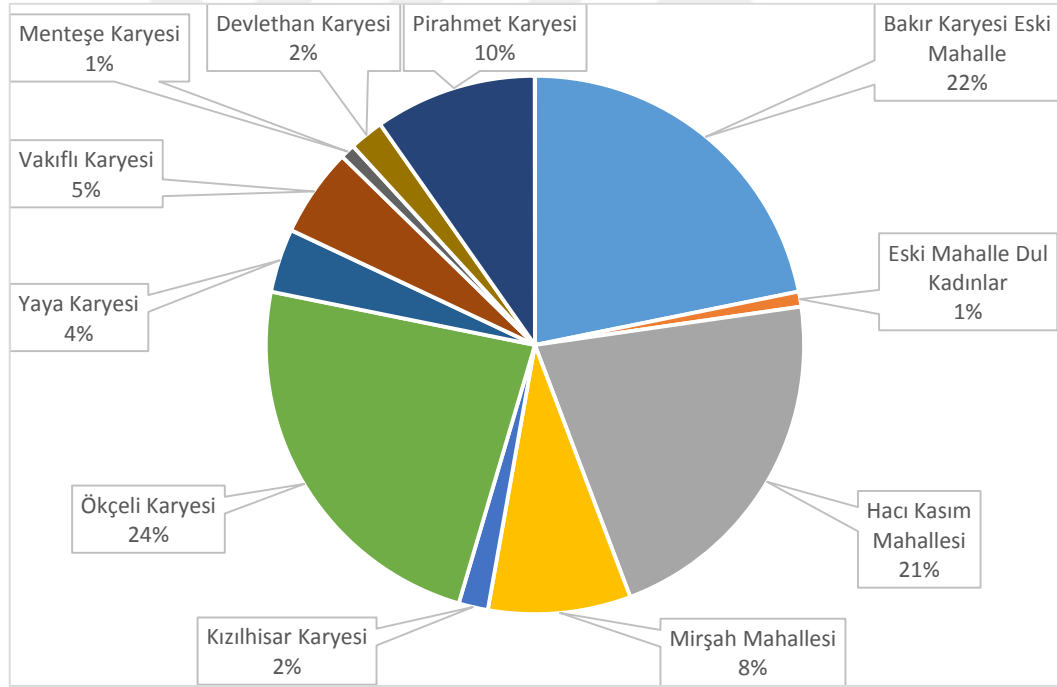
Çalışmamıza esas olan temettüat defterlerindeki kayıtlara göre Tarhala'da, toplam 802 kişiden, 339'nun zeytin ağacı sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Yüzdesele olarak ifade etmemiz gerekirse, temettüat defterlerinde kaydı bulunanlardan %58'nin zeytin ağacının olmadığı, %42'sinin zeytin ağacı sahibi olduğunu ifade edebiliriz. Toplamda 1251 adet zeytin ağacının, 769,5 dönüm bağ ile hemen hemen aynı kıymete sahip olması, zeytinin dönemin şartları itibariyle önemli bir gelir kaynağı olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca tıpkı "tarla" ve "bağ"larda olduğu gibi, zeytin ağaçlarından da ne kadar gelir elde edildiğine dair temettüat defterlerinde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Diğer taraftan zeytinciliğin yaygın olduğu, ya da en azından ahalinin %42'sinin zeytin ağacının bulunduğu kazada, zeytinyağı üretiminin de olması gerekmektedir. Bu bağlamda incelediğimiz temettüat defterlerinde, Hacı Kasım Mahallesi'nde "*orta boylu ak sakallı yağcı Hacı Mercan*" ismiyle kayıtlı olan kişinin, muhtemelen kendisi tarafından işletilen ve 1000 kuruş değerinde bir yağhanesinin bulunduğunu belirtmemiz gerekir. Bunun haricinde zeytinyağı üretimine dair, elimizdeki defterlerde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

Bakır-Eski , Hacı Kasım ve Mirşah mahalleleri ile Kızılhisar, Ökçeli, Yaya, Vakıflı, Menteşe, Devlethan ve Pirahmet köylerinde zeytin ağacı sahibi olan-olmayanların dağılımına ve zeytin ağaçlarının mahalle ve köylere göre dağılımına baktığımızda, karşımıza aşağıdaki tablo ve grafik çıkmaktadır.

Yerleşim Birimi	Defterde Kayıtlı Kişi Sayısı	Zeytin Ağacı Olan	Zeytin Ağacı Olmayan
Bakır Karyesi Eski Mh.	261	74	187
Eski Mh. Dul Kadınlar	20	3	17
Hacı Kasım Mahallesi	95	73	22
Mirşah Mahallesi	53	29	24
Kızılhisar Karyesi	123	6	117
Ökçeli Karyesi	102	80	22
Yaya Karyesi	21	13	8
Vakıflı Karyesi	37	18	19
Menteşe Karyesi	20	3	17
Devlethan Karyesi	29	7	22
Pirahmet Karyesi	41	33	8

Mahalle ve Köylere Göre Zeytin Ağaçlarının Dağılımı

Yukarıda yer verdiğimiz tablo ve grafikten de anlaşılacağı üzere, en fazla zeytin ağacı Ökçeli karyesinde bulunmaktadır. Onu Bakır Karyesi Eski mahalle ile Hacı Kasım mahalleleri takip etmektedir. En az zeytin ağacı ise Mentşe köyü, Eski Mahalle dul kadınları ve Devlethan köylerinde bulunmaktadır.

Daha öncede ifade ettiğimiz üzere, çalışmamıza esas olan temettüat defterlerinde zeytin ağaçlarından elde edilen gelirlere dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla elimizdeki tek veri, zeytin ağacı sahiplerinin sayısı, ağaçların sayıları ve kıymetlerine dairdir. Aşağıdaki tabloda ise hane başına düşen ortalama zeytin ağacı sayılarına yer verilmiştir.

Yerleşim Birimi	Zeytin Ağacı Olan Kişi Sayısı	Defterde Kayıtlı Kişi Sayısı	Ortalama Kişi Başına Düşen Zeytin Ağacı
Bakır Karyesi Eski Mh.	74	261	0,283
Eski Mh. Dul Kadınlar	3	20	0,15
Hacı Kasım Mahallesi	73	95	0,768
Mirşah Mahallesi	29	53	0,547
Kızılhisar Karyesi	6	123	0,048
Ökçeli Karyesi	80	102	0,784
Yaya Karyesi	13	21	0,619
Vakıflı Karyesi	18	37	0,486
Menteşe Karyesi	3	20	0,15
Devlethan Karyesi	7	29	0,241
Pirahmet Karyesi	33	41	0,804
Toplam	339	802	0,422

Bu tabloya dair de kısa bir açıklama yapmamız gerekirse, hane başına ortalama olarak en çok zeytin ağacı Hacı Kasım Mahallesi'nde düşmektedir. Buna karşılık en düşük oran Kızılhisar karyesindedir.

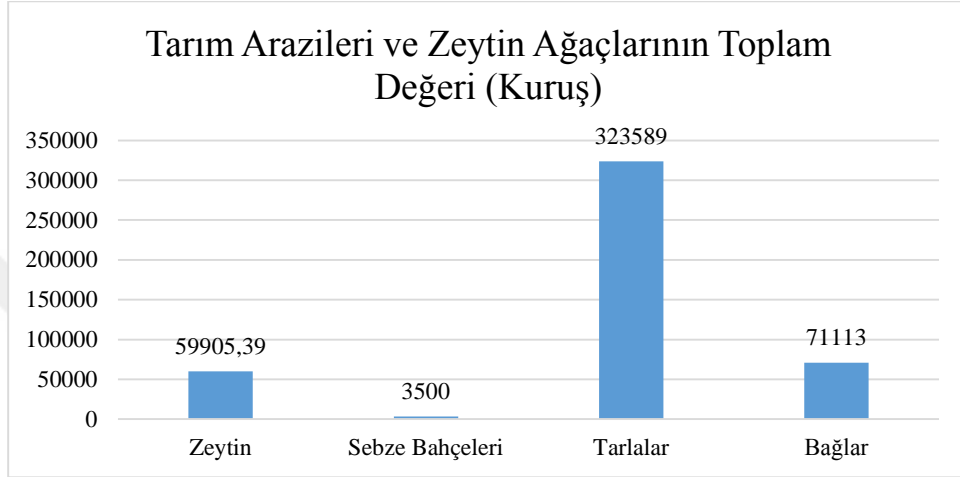
Zeytin ağaçlarının değerine dair elimizdeki verileri incelediğimizde, tarla ve bağlarda olduğu gibi sabit bir fiyatın, yani birim-ağaç adet kıymetinin sabit olmadığını ve köy-mahallelerde farklılık arz ettiğini ifade edebiliriz. Aşağıdaki tabloda da mahalle ve köylerdeki ağaç sayılarının, ağaç kıymetlerine oranına yer verilmiştir.

Yerleşim Birimi	Zeytin Ağacı/Adet	Toplam Kıymet	Ortalama Adet/Birim Fiyatı
Bakır Karyesi Eski Mh.	194	9850	50,773
Eski Mh. Dul Kadınlar	4	200	50
Hacı Kasım Mahallesi	397	19260	48,513
Mirşah Mahallesi	131	6080	46,412
Kızılhisar Karyesi	10	500	50
Ökçeli Karyesi	259	12850	56,113
Yaya Karyesi	14	700	50
Vakıflı Karyesi	60	1515	25,25
Menteşe Karyesi	7	280	40
Devlethan Karyesi	9	390	43,333
Pirahmet Karyesi	136	6825	50,183
Toplam	1221	58450	Ortalama Bir Ağacın Fiyatı 47.870 kuruş

Tablodan da anlaşılacağı üzere ortalama bir zeytin ağacının değeri yaklaşık 48 kuruştur. Birim fiyat olarak en kıymetli zeytin ağaçları Ökçeli karyesinde, en düşük değerdeki zeytin ağaçları ise Vakıflı karyesindedir. Yukarıda verilen rakamlara, Hacı Kasım Mahallesinde ait temettüat defterine birinci sırada “*orta boylu kır sakallı tüccar Hacı İbrahim*” olarak kayıtlı olan kişinin sahip olduğu ve kıymeti deftere yazılmamış olan 30 zeytin ağacı dâhil edilmemiştir. Dolayısıyla elimizdeki bu verilere, yani 1221 olan zeytin ağacına Hacı İbrahim’in ağaçları da dâhil edildiğinde, toplam ağaç sayısı 1251 olmaktadır. Bununla birlikte yine Hacı Kasım Mahallesi’nde ortalama bir ağacın 48,513 kuruş kıymetinde olduğunu göz önünde bulundurursak, $30 \times 48,513$ çarpımının sonucu olan 1455,39 kuruşu da, toplam kıymete eklememiz gerekir. Bu hesaplamalar gerçekleştirildiğinde Tarhala’da ortalama bir adet zeytin ağacının 47,886 kuruş değerinde olduğu anlaşılmaktadır.

Tarhala kazasına ait temettüat defterleri incelendiğinde, tarımsal faaliyetlerin göstergeleri olarak tarla, bağ, sebze bahçeleri ve zeytin ağaçlarının varlığını görmekteyiz. Bunların toplam miktarı ve kıymetlerine dair genel anlamda bir değerlendirme yapmamız zaruridir. Bu suretle Tarhala’da tarım arazilerinin tamamının ve zeytin ağaçları da dâhil olarak toplam kıymeti, bunun

mahalle-köylere göre dağılımını, en varlıklı olan-olmayan yerleşim biriminin tespiti gibi hususlara açıklık getirme imkânı bulabileceğiz. Aşağıdaki grafikte kazaya ait tarla, bağ, sebze bahçeleri ve zeytin ağaçlarının toplam değerlerine dair verilere yer verilmiştir.

Yukarıdaki verilerden yola çıkarak, XIX. yüzyılın ortalarında Tarhala Kazasında tarım arazileri ve zeytin ağaçlarının toplam değeri 458107,39 kuruştur. Bunun %71'ni tarlalar, %15'ni bağlar, %13'nü zeytin ağaçları ve %1'ni sebze bahçeleri oluşturmaktadır. Diğer taraftan mahalle ve köy bazında en varlıklı olanlarla, olmayanları ortaya koyabilmek adına aşağıdaki tablo hazırlanmıştır.

Yerleşim Birimi	Tarlaların Kıymeti	Bağların Kıymeti	Zeytin Ağaçlarının Kıymeti	Sebze Bahçelerinin Kıymeti	Toplam Kıymet
Bakır Karyesi Eski Mh.	199769	24200	9850	3500	237319
Eski Mh. Dul Kadınlar	4400	1250	200		5850
Hacı Kasım Mahallesi	8505	12148	19260		39913
Mirşah Mahallesi	9370	4215	6080		19665
Kızılhisar Karyesi	28355	10600	500		39455
Ökçeli Karyesi	36770	9300	12850		58920
Yaya Karyesi	13750	1450	700		15900
Vakıflı Karyesi	5530	3065	1515		10110
Menteşe Karyesi	2210	750	280		3240
Devlethan Karyesi	8180	1610	390		10180
Pirahmet Karyesi	6750	2525	6825		16100

Tablodan da anlaşılacağı üzere tarımsal arazilerin değerleri üzerinden yaptığımız hesaplamalarda, en varlıklı yerleşim birimi temettüat defterlerinde en çok kişi kaydının bulunduğu Eski Mahalledir. Buna karşılık Menteşe karyesi en düşük değerli, yani toplamda 3240 kuruş değerinde tarım arazileri ve zeytin ağaçlarına sahiptir. Mahalle ve köylere dair elimizdeki bu verilerin, temettüat defterinde kayıtlı olan kişi sayısına bölünmesiyle de, kişi başına düşen ortalama değer ortaya çıkmaktadır.

Yerleşim Birimi	Toplam Arazi Değeri	Defterde Kayıtlı Kişi Sayısı	Ortalama Kişi Başına Düşen Tarımsal Arazinin Değeri
Bakır Karyesi Eski Mh.	237319	261	909,268
Eski Mh. Dul Kadınlar	5850	20	292,5
Hacı Kasım Mahallesi	41368,39	95	438,535
Mirşah Mahallesi	19665	53	371,037
Kızılhisar Karyesi	39455	123	320,772
Ökçeli Karyesi	58920	102	577,647
Yaya Karyesi	15900	21	757,142
Vakıflı Karyesi	10110	37	273,243
Menteşe Karyesi	3240	20	108
Devlethan Karyesi	10180	29	351,034
Pirahmet Karyesi	16100	41	392,682

Görüldüğü üzere Bakır Karyesi Eski Mahalle’de sakin 261 kişiden her birine ortalama 909,268 kuruşluk tarımsal arazi düşmektedir. Bu yönüyle Tarhala Kazasının en varlıklı yerleşim birimi Eski Mahalle’dir. Bu mahalleyi sırasıyla, Yaya karyesi, Ökçeli Karyesi, Hacı Kasım Mahallesi, Pirahmet Karyesi takip etmektedir. Bu anlamda Menteşe Karyesi, en düşük ortalama sahip yerleşim birimi olarak ortaya çıkmaktadır.

II. 19. Yüzyıl Ortalarında Tarhala'da Hayvancılık

Bilindiği üzere, tarım toplumlarında hayvan yetiştiriciliği en önemli zirai faaliyetlerden biridir. Osmanlı Devleti'nin iktisadi yapısının temelini de tarım ve hayvancılık oluşturmaktaydı. Geleneksel tarım toplumu özelliği gösteren Osmanlı Devleti'nde her bölge ayrı bir ekonomik birim niteliğinde kendi kendine yetmeye çalışıyordu⁴. Dolayısıyla hayvancılıkla meşgul olanlar; hayvanların çekim ve yük taşımada güçlerinden faydalanmayı, tarla ve bahçeleri için gübre sağlamayı, peynir, yağ, süt, et, deri ve yapağı gibi kendi ihtiyaçlarını karşılamayı ve son olarak bu ürünleri piyasa için üretmeyi hedeflemişlerdir.

Temettüat defterleri üzerine yapılan çalışmalarda, hayvansal varlığa dair değerlendirmelerde bu konunun dört ayrı başlık altında ele alındığı görülmektedir. Bunlar büyükbaş hayvancılık, küçükbaş hayvancılık, yük-binek ve arıcılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bizde Tarhala Kazasına bağlı mahalle ve köylerdeki hayvansal varlığı bu başlıklar altında ele almayı uygun bulduk. Bu bağlamda her mahalle ve köydeki genel durum ayrı ayrı ortaya konulduktan sonra, kazanın tamamını kapsayan bir değerlendirme yapılacaktır. Bununla birlikte incelediğimiz defterlerde, hayvanlardan elde edilen gelirlere dair herhangi bir bilgi bulunmadığını ifade etmemiz gerekir. Tıpkı tarımsal araziler ve zeytin ağaçlarında olduğu gibi, hayvansal varlığa dair de elimizdeki veriler, mükelleflerin sahip oldukları hayvan çeşitleri ve sayıları ile kıymetlerinden ibarettir.

A. Bakır Karyesi Eski Mahalle'de Hayvansal Varlık

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere çalışmamıza esas olan defterlere göre en kalabalık mükellefin bulunduğu yerleşim birimi, 261 kişiyle Bakır Karyesi Eski Mahalle'dir. Mahalledeki hayvansal varlığı ele aldığımızda, yük-binek hayvanı olarak, bargir, katır ve merkebin bulunduğunu ifade edebiliriz. Büyükbaş hayvan olarak ise, camus, camus inek, camus malak dana, camus

⁴ Şerif Mardin, Türk Modernleşmesi, İstanbul 1995, s.213.

danası, camus malak, koşum camus, koşum öküzü, kara sağman inek, kara sığır, kara sığı danası, kara sığır ineği, kara sığır koşum, sağman inek, sağman camus ve öküz şeklinde ayrı ayrı kayıtların olduğunu görmekteyiz. Küçükbaş hayvan olarak ise sadece bir hanede 50 adet keçi bulunmaktadır. Mahallede arıcılık yapılmamaktadır. Eski Mahalle’de mükelleflerin sahip olduğu hayvanların sayıları ve kıymetleri aşağıdaki şekildedir;

Hayvanın Cinsi	Adedi	Değeri (Kuruş)	Ortalama Değeri (Kuruş)
Camus	2	450	225
Camus İnek	8	1950	243,75
Camus Malak Dana	1	100	100
Camus Danası	1	50	50
Camus Malak	3	250	83,33
Koşum Camus	63	11000	174,60
Koşum Öküzü	97	10900	112,37
Kara Sağman İnek	1	100	100
Kara Sığır	4	350	87,5
Kara Sığır Danası	2	100	50
Kara Sığır İneği	11	1250	113,63
Kara Sığır Koşum	2	200	100
Öküz	2	200	100
Sağman Camus	6	950	158,33
Sağman İnek	17	2050	120,58

Yukarıdaki tabloda yer verdiğimiz büyükbaş hayvan sayılarını, toplam değer ve ortalama değerlerini ele aldığımızda; Eski Mahalle’de toplamda 220 adet büyükbaş hayvan olduğunu, bunların toplam değerinin 29,900 kuruş olduğunu ve ortalama bir adet büyükbaş hayvanın 121,27 kuruş değerinde olduğunu ifade edebiliriz. Ayrıca mahallede 261 kişinin kayıtlı olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, ortalama hane başına 0,84 miktarında büyükbaş hayvan düşmektedir. Ancak bunu söylerken üzerinde durduğumuz mahallede, 42 hanenin hiçbir şekilde hayvan sahibi olmadığı bilgisini de paylaşmamız gerekir.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere, mahallede sadece bir hane küçükbaş hayvancılıkla meşguldür. Temettüat defterinde “*orta boylu şabb-ı emred Hasircioğlu Çoban Mehmet ve kardeşi*” şeklinde fiziki özelliğiyle birlikte ismi verilen mükellefin, 50 adet keçi sahibi olduğu ve bunun da karşılığının 1250 kuruş olduğu yazmaktadır. Dolayısıyla ortalama bir adet keçinin değerinin 25 kuruş olduğu anlaşılmaktadır.

Yük-binek hayvanlara baktığımızda ise, mahalleye ait temettüat defterinde bargir ve merkep kaydının olduğu görülmektedir. Yine defterdeki kayıtlardan 11 mükellefin bargir sahibi olduğu ve bunların toplam kıymetinin 2100 kuruşa tekabül ettiği anlaşılmaktadır. Ortalamasına baktığımızda ise 1 bargirin yaklaşık olarak 190,90 kuruş değerinde olduğunu görmekteyiz.

191 hanenin merkep sahibi olduğu mahallede, toplamda 193 adet merkep bulunmaktadır. Bunların toplam kıymetinin ise 19,400 kuruş olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla ortalama bir merkebin değeri 100,51 kuruştur. Diğer taraftan 261 mükelleften, 191'nin merkep sahibi olduğunu da belirtmemiz gerekir.

Eldeki verileri kendi içerisinde tasnif ettiğimizde ise, yukarıda da ifade ettiğimiz üzere 42 hanenin hiçbir surette hayvanın bulunmadığını, sadece yük-binek hayvanı sahibi olan mükelleflerin sayısının 97 olduğunu, hem yük-binek hem de büyükbaş hayvan sahibi olanların sayısının 108 olduğunu, 13 kişinin sadece büyükbaş hayvan sahibi ve son olarak bir hanenin de sadece küçükbaş hayvana sahip olduğunu söyleyebiliriz

Bakır Karyesi Eski Mahalle'de bulunan “*dul kadınlara*” ait defterde ise, sadece bir hanenin 100 kuruş değerinde bir merkep sahibi olduğunu görmekteyiz.

B. Hacı Kasım Mahallesiinde Hayvansal Varlık

Hacı Kasım Mahallesiinde ki hayvansal varlığı ele aldığımızda, bu mahallede sadece küçükbaş hayvan ile yük-binek hayvanı olduğunu görmekteyiz. Toplamda 200 adet sağman ağnam, bir haneye kayıt olup, 6000 kuruş değerindedir. Dolayısıyla ortalama olarak bir sağman ağnam 30 kuruş kıymetindedir. Aynı şekilde başka bir mükellefin üzerine kayıtlı olarak ise 5 adet keçi bulunmakta olup, onlarında toplam değeri 150 kuruştur.

Mahalledeki yük-binek hayvanların ele aldığımızda ise aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır;

Cinsi	Hane Sayısı	Hayvan Sayısı	Toplam Değer	Ortalama Değer
Merkep	33	36	3750	104,16
Kısrak	4	4	500	125
Katır	6	6	1250	208,33
Bargir	43	46	9050	196,73

Bu verilerden hareketle mahallede toplamda 92 adet yük-binek hayvanı olduğunu, toplam değerlerinin 14550 kuruş olup, ortalama bir adet yük-binek hayvanının yaklaşık 158 kuruş değerinde olduğunu söyleyebiliriz.

C. Mirşah Mahallesiinde Hayvansal Varlık

Mirşah Mahallesiinde ki hayvansal varlığı ele aldığımızda, defterdeki kayıtlara göre, yük-binek hayvanı olarak merkep ve bargirin bulunduğunu, büyükbaş hayvan olarak sağman inek, camus inek, kara sığır dana, koşum kara sığır ve koşum öküzü bulunduğunu ifade edebiliriz. Küçükbaş hayvan bulunmayan mahallede, sadece bir mükellefin arıcılıkla meşgul olduğunu söyleyebiliriz. Aşağıdaki tabloda mahallede bulunan büyükbaş hayvanlara dair bilgilere yer verilmiştir.

Hayvanın Cinsi	Adedi	Değeri (Kuruş)	Ortalama Değeri (Kuruş)
Sağman İnek	2	235	78,33
Camus İnek	1	200	200
Kara Sığır Dana	1	40	40
Koşum Kara Sığır	1	200	100
Koşum Öküz	2	150	75

Tablodan da anlaşılacağı üzere, 53 mükellefin bulunduğu Mirşah Mahallesinde büyükbaş hayvancılık çok gelişmemiştir. Zira toplam büyükbaş hayvan sayısı 7, toplam değer ise 825 kuruştur. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere mahallede küçükbaş hayvan bulunmamaktadır.

Yük-binek hayvanların durumuna baktığımızda ise, mahallede 16 adet bargir, 29 tanede merkep kaydının bulunduğunu görmekteyiz. Toplam 3100 kuruş değeri olan 16 bargirin ortalama kıymeti 193,75 kuruş, toplam kıymeti 2700 kuruş olan 29 merkebin ortalama değeri ise 93,103 kuruştur.

Mahallede arıcılıkla sadece bir hane meşguldür. 250 adet kovanın toplam değeri ise 2500 kuruş olup, bir kovanın ortalama değeri 10 kuruşa tekabül etmektedir.

Mirşah Mahallesinde 8 hanenin hiçbir hayvanı bulunmamaktadır. 38 hanenin sadece yük-binek hayvanı, 5 hanenin hem yük hem de büyükbaş hayvanı, hanenin sadece büyükbaş hayvanı ve bir hanenin de yük-binek, büyükbaş ile kovana sahip olduğu görülmektedir. Mahalledeki hayvansal varlığın toplam değeri ise 9125 kuruştur.

D. Kızılhisar Karyesinde Hayvansal Varlık

Kızılhisar köyüne ait temettüat defteri incelendiğinde arıcılığın, diğer köy ve mahallelere oranla daha yaygın olarak yapıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Nitekim 123 mükellefin kayıtlı olduğu köyde, toplamda 23 hane arıcılıkla meşguldür. 135 adet kovan için deftere 1350 kuruş toplam kıymet yazılmıştır.

Köyde büyükbaş hayvan olarak koşum öküz, koşum camus, camus dana ve sağman inek kaydı bulunmaktadır. Buna göre köydeki büyükbaş hayvanların sayısı ve toplam kıymetleri aşağıdaki gibidir;

Hayvanın Cinsi	Adedi	Değeri (Kuruş)	Ortalama Değeri (Kuruş)
Sağman İnek	88	8270	93,77
Camus Danası	1	75	75
Koşum Camus	72	17650	245,138
Koşum Öküz	85	10600	124,705

Tabloda da görüldüğü üzere Kızılhisar köyünde büyükbaş hayvancılık oldukça yaygındır. Zira toplamda 36595 kuruş değerinde 246 adet büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Bu yönüyle bir adet büyükbaş hayvanın ortalama değeri ise 148,760 kuruşa tekabül etmektedir.

Küçükbaş hayvancılığı ele aldığımızda; köyde toplam 8 hanenin bu işle meşgul olduğunu söyleyebiliriz. 6 mükellef üzerine kayıtlı 132 keçinin toplam değeri 1980 kuruş, 2 mükellefin üzerine kayıtlı olan 160 ağnamın toplam değeri 4800 kuruştur. Nihayetinde küçükbaş hayvanların toplam değeri 6780 kuruş olup, ortalama bir adet küçükbaş hayvanın değeri 23,219 kuruştur.

Yük-binek hayvanlara dair ise temettüat defterinde merkep ve bargir şeklinde kayıt bulunmaktadır. Bu bağlamda 96 hane üzerine kayıtlı 106 adet merkep ve toplam değeri 9675 kuruş, 17 mükellef üzerine kayıtlı 19 adet bargirin

toplam değeri ise 2750 kuruştur. Yük-binek hayvanların toplam kıymeti ise 12425 kuruş olup, ortalama bir yük-binek hayvanının kıymeti 108 kuruştur.

Netice itibariyle Kızılhisar köyünde hayvansal varlığın toplam değerinin 57150 kuruş olduğunu ve bu değer yaklaşık %64'ünü büyükbaş hayvanların oluşturduğunu ifade edebiliriz. Aşağıdaki tabloda ise hayvanların mükellefler arasında dağılımına yer verilmiştir.

Hayvan	Sahip Olan Hane Sayısı
Sadece yük-binek hayvan	12
Yük-binek + büyükbaş hayvan	68
Yük-binek + büyükbaş + küçükbaş	7
Sadece büyükbaş hayvan	5
Sadece küçükbaş hayvan	1
Yük-binek + kovan	1
Yük-binek + büyükbaş + kovan	18
Büyükbaş + kovan	2
Hiç hayvanı olmayan	9

E. Ökçeli Karyesinde Hayvansal Varlık

102 mükellefin kayıtlı olduğu Ökçeli karyesine ait temettuat defterlerinde, 16 mükellefe ait hiçbir hayvan kaydı olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte yük-binek hayvanı olarak sadece merkep kaydının olduğunu görmekteyiz. Buna göre 81 mükellef üzerine kayıtlı, 82 adet merkep bulunmakta olup bunların toplam kıymeti 8700 kuruştur.

Küçükbaş hayvan olarak ise, 1 hanede toplam 800 kuruş değerinde, 40 adet keçi ile yine bir mükellef üzerine kayıtlı 1250 kuruş kıymetinde 30 adet sağman ganem bulunmaktadır.

Büyükbaş hayvan olarak, sağman kara sığır, koşum kara sığır, koşum camus, kara sığır ve dana kaydının bulunduğunu görmekteyiz. Aşağıdaki tabloda

köydeki büyükbaş hayvanların sayısı, kaç hanede bulunduğu, toplam değerler ve ortalama kıymetlerine yer verilmiştir.

Hayvanın Cinsi	Hane Sayısı	Adedi	Değeri (Kuruş)	Ortalama Değeri (Kuruş)
Sağman Kara Sığır	33 hanede	33	3610	109,39
Koşum Kara Sığır	37 hanede	73	6450	88,35
Koşum Camus	16 hanede	31	4250	137,09
Kara Sığır	1 hanede	1	100	100
Dana	1 hanede	1	50	50

Tabloda da görüldüğü üzere Ökçeli köyünde toplamda 139 adet büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Toplam değerlerine baktığımızda ise büyükbaş hayvanların 14460 kuruş kıymete haiz olduğu görülmektedir. Köydeki toplam hayvansal varlığın kendi içerisinde tasnifi yapılarak, hanelere göre dağılımını ele aldığımızda aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Hayvan	Sahip Olan Hane Sayısı
Sadece yük-binek hayvan	18
Sadece büyükbaş hayvan	3
Yük-binek + büyükbaş hayvan	59
Yük-binek + küçükbaş	1
Yük-binek + büyükbaş + küçükbaş	1
Yük-binek + büyükbaş + kovan	4
Hiç hayvanı olmayan	16

F. Yaya Karyesinde Hayvansal Varlık

Yaya Karyesi, diğer köy ve mahalleler ile mukayese edildiğinde, toplam mükellef sayısı açısından küçük olarak nitelendirilebileceğimiz yerleşim birimleri arasında yer almaktadır. Köye ait temettüat defterinde 21 mükellefin kayıtlı olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda hayvansal varlığı ele aldığımızda, yük-binek hayvanı olarak merkep ve bargir kaydının bulunduğu, 12 hanede 12 adet merkebin toplam değerinin 1100 kuruş olduğunu, köyde sadece bir hanede

150 kuruş kıymetinde, 1 adet bargir kaydının olduğunu ifade edebiliriz. Yani Yaya Karyesinde toplam 1250 kuruş kıymetinde, 13 yük-binek hayvanı bulunmakta olup, bir yük-binek hayvanının ortalama 96,15 kuruş değerindedir.

Küçükbaş hayvan olarak sadece bir mükellefin 72 adet sağman ağnamı olduğunu ve bunların toplam kıymetinin 2160 kuruş değerinde olduğunu ifade edebiliriz.

Büyükbaş hayvan olarak, sağman sığır, sağman camus, koşum kara sığır camus, koşum kara sığır, koşum camus ve camus kaydının bulunduğunu görmekteyiz. Aşağıdaki tabloda köydeki büyükbaş hayvanların sayısı, kaç hanede bulunduğu, toplam değerler ve ortalama kıymetlerine yer verilmiştir.

Hayvanın Cinsi	Hane Sayısı	Adedi	Değeri (Kuruş)	Ortalama Değeri (Kuruş)
Sağman Kara Sığır	5 hanede	5	425	109,39
Sağman Camus	1 hanede	1	150	150
Koşum Kara Sığır Camus	1 hanede	2	500	250
Koşum Kara Sığır	13 hanede	13	1350	103,8
Koşum Camus	5 hanede	6	1400	280
Camus	1 hanede	2	50	25

Tabloda da görüldüğü üzere Yaya Karyesinde toplamda 29 adet büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Toplam değerlerine baktığımızda ise büyükbaş hayvanların 3875 kuruş kıymete haiz olduğu görülmektedir. Köydeki toplam hayvansal varlığın kendi içerisinde tasnifi yapılarak, hanelere göre dağılımını ele aldığımızda aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Hayvan	Sahip Olan Hane Sayısı
Sadece yük-binek hayvan	4
Sadece büyükbaş hayvan	6
Sadece küçükbaş hayvan	1
Yük-binek + büyükbaş hayvan	9
Hiç hayvanı olmayan	1

G. Vakıflı Karyesinde Hayvansal Varlık

Vakıflı Karyesi 37 mükellefin bulunduğu bir yerleşim birimidir. Köye ait temettüat defterinde yük-binek, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığa dair kayıtların olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda köyde 29 hanenin küçükbaş hayvancılıkla meşgul olduğunu, 28 hanenin 1880 kuruş değerinde 89 adet keçi sahibi olduğunu, 1 hanenin de 1500 kuruş değerinde 50 adet ağnam sahibi olduğunu söyleyebiliriz. Toplamda 29 mükellefin 3380 kuruş kıymete haiz, 139 adet küçükbaş hayvanı bulunmakta olup, ortalama bir hayvanın değeri 24,31 kuruştur.

Yük-binek hayvanı olarak defterde, merkep, kısrağ ve bargir kaydı bulunmaktadır. 29 hanede 2180 kuruş değerinde toplam 29 merkep, 150 kuruş kıymetinde 1 kısrağ ve 4 hanede 450 kuruş kıymetinde 4 bargir bulunmaktadır. Toplamda 34 yük-binek hayvanının 2780 kuruş değerinde olduğu ve ortalama bir yük-binek hayvanının 81,76 kuruş kıymetinde olduğunu görmekteyiz.

Büyükbaş hayvan olarak ise temettüat defterinde, sağman inek, kara sığır, koşum camus, ve camus kaydının bulunduğunu görmekteyiz. Aşağıdaki tabloda köydeki büyükbaş hayvanların sayısı, kaç hanede bulunduğu, toplam değerler ve ortalama kıymetlerine yer verilmiştir.

Hayvanın Cinsi	Hane Sayısı	Adedi	Değeri (Kuruş)	Ortalama Değeri (Kuruş)
Sağman İnek	11 hanede	14	1250	89,28
Kara Sığır	21 hanede	41	3820	93,17
Koşum Camus	1 hanede	1	600	600
Camus	3 hanede	6	1350	225

Tabloda da görüldüğü üzere Vakıflı Karyesinde toplamda 62 adet büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Toplam değerlerine baktığımızda ise büyükbaş hayvanların 7020 kuruş kıymete haiz olduğu görülmektedir. Köydeki toplam

hayvansal varlığın kendi içerisinde tasnifi yapılarak, hanelere göre dağılımını ele aldığımızda aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Hayvan	Sahip Olan Hane Sayısı
Sadece yük-binek hayvan	1
Sadece büyükbaş hayvan	2
Sadece küçükbaş hayvan	2
Küçükbaş + büyükbaş hayvan	1
Yük-binek + büyükbaş hayvan	3
Yük-binek + küçükbaş hayvan	4
Yük-binek + büyükbaş + küçükbaş	22
Hiç hayvanı olmayan	2

H. Menteşe Karyesinde Hayvansal Varlık

Menteşe Karyesi de, Ökçeli’de olduğu gibi az sayıda mükellefin bulunduğu bir yerleşim birimidir. Bu köyde toplam deftere kayıtlı kişi sayısı 20’dir. Bu duruma paralel olarak, hayvansal varlığın da çok az olduğunu söylememiz mümkündür. Zira köye ait temettüat defterinde, büyükbaş hayvan olarak sadece sağman inek ve kara sığır kaydı bulunmaktadır. 17 hanede 2120 kuruş değerinde 33 adet sağman inek ve 3650 kuruş değerinde 16 mükellefe ait 32 adet kara sığır bulunmaktadır. Toplamda 5770 kuruş değerinde 65 adet büyükbaş hayvanın bulunduğu köyde, ortalama bir büyükbaş hayvanın kıymeti 88,76 kuruşa tekabül etmektedir. Hanelere göre dağılımına baktığımızda ise 19 hanede büyükbaş hayvan bulunduğunu görmekteyiz.

Yük-binek hayvanı olarak ise, 19 hanede 920 kuruş değerinde 19 adet merkep ve 4 mükellef üzerinde kayıtlı olmak üzere 800 kuruş değerinde 10 adet kısırak bulunmaktadır. Küçükbaş hayvan ise, sadece 2 hanede olmak üzere 21 adet keçiden ibarettir ve toplam değeri 425 kuruştur.

Köydeki bütün mükelleflerin üzerine kayıtlı hayvan bulunmaktadır. Hayvansal varlığın toplam kıymet ise, 7915 kuruştur.

İ. Devlethan Karyesinde Hayvansal Varlık

29 kişinin kaydının bulunduğu Devlethan Karyesinde, yük-binek hayvanı, küçükbaş ve büyükbaş hayvan varlığı bulunmaktadır. Yük-binek hayvanı olarak, 20 hanede 1400 kuruş değere sahip 20 merkep ve 300 kuruş değerinde 2 kısrak bulunmaktadır.

Küçükbaş hayvancılığın ise köyde yaygın olduğunu ifade edebiliriz. Nitekim 29 mükelleften, 19'nun küçükbaş hayvan sahibi olduğunu görmekteyiz. Köye ait temettüat defterinde, 1255 kuruş kıymete haiz toplam 60 keçinin kaydı bulunmaktadır. Ortalama bir küçükbaş hayvanın değeri 20,91 kuruştur.

Köyde büyük hayvan olarak ise kara sığır, koşum camus ve sağman inek bulunmaktadır. Bunların sayısı, kaç hanede buldukları, toplam değerleri ve ortalama kıymetlerine dair tablo aşağıdadır.

Hayvanın Cinsi	Hane Sayısı	Adedi	Değeri (Kuruş)	Ortalama Değeri (Kuruş)
Kara Sığır	16 hanede	31	3400	109,67
Koşum Camus	1 hanede	2	350	175
Sağman İnek	5 hanede	6	650	108,33

Tablodan da anlaşılacağı üzere Devlethan Karyesinde 39 adet büyükbaş hayvan bulunmakta olup, bunların toplam kıymeti 4400 kuruştur. Bu bağlamda bir adet büyükbaş hayvanın ortalama değeri yaklaşık 113 kuruştur. Köydeki hayvansal varlığın toplam değeri ise 7355 kuruştur.

Köydeki toplam hayvansal varlığın kendi içerisinde tasnifi yapılarak, hanelere göre dağılımını ele aldığımızda aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır.

Hayvan	Sahip Olan Hane Sayısı
Sadece yük-binek hayvan	2
Sadece büyükbaş hayvan	1
Sadece küçükbaş hayvan	4
Küçükbaş + büyükbaş hayvan	1
Yük-binek + büyükbaş hayvan	5
Yük-binek + küçükbaş hayvan	5
Yük-binek + büyükbaş + küçükbaş	9
Hiç hayvanı olmayan	2

J. Pirahmet Karyesinde Hayvansal Varlık

Pirahmet Karyesine ait temettuat defteri incelendiğinde, kovan, küçükbaş, yük-binek ve büyükbaş hayvan varlığı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda 11 mükellefe ait 91 adet kovan olduğunu ve bunların toplam kıymetinin 910 kuruş olduğunu ifade edebiliriz.

Köyde yük-binek hayvanı olarak merkep ve bargir bulunmaktadır. Köye ait defterde, 35 hane üzerine kayıtlı, 3050 kuruş değerinde 40 merkep ile 4 mükellef üzerinde kaydedilmiş 400 kuruş kıymete haiz 4 tane bargir kaydı bulunmaktadır. Toplamda 44 adet yük-binek hayvanının 3450 kuruş değerinde olduğu ve ortalama bir yük-binek hayvanının 88,46 kuruş kıymetinde olduğunu ifade edebiliriz.

Temettuat defterinde küçükbaş hayvan olarak ise, 19 mükellef üzerine kayıtlı 34 adet keçinin bulunduğu ve bunların 495 kuruş değerinde olduğu söyleyebiliriz. Ortalama bir adet küçükbaş hayvan 14,55 kuruştur.

Köyde büyükbaş hayvan olarak sağman inek, koşum öküz ve koşum camus, kaydı bulunmaktadır. Buna göre köydeki büyükbaş hayvanların sayısı ve toplam kıymetleri aşağıdaki gibidir;

Hayvanın Cinsi	Hane Sayısı	Adedi	Değeri (Kuruş)	Ortalama Değeri (Kuruş)
Sağman İnek	13 hanede	22	1800	81,81
Koşum Öküz	29 hanede	57	4075	71,5
Koşum Camus	1 hanede	2	250	125

Tablodan da anlaşılacağı üzere Pirahmet Karyesinde 81 adet büyükbaş hayvan bulunmakta olup, bunların toplam kıymeti 6125 kuruştur. Bu bağlamda bir adet büyükbaş hayvanın ortalama değeri yaklaşık 75,60 kuruştur. Köydeki hayvansal varlığın toplam değeri ise 10980 kuruştur. Diğer taraftan köydeki bütün mükelleflerin üzerine kayıtlı hayvan bulunduğunu da ifade etmemiz gerekir.

K. Tarhala Kazasındaki Hayvansal Varlık Üzerine Genel Değerlendirme

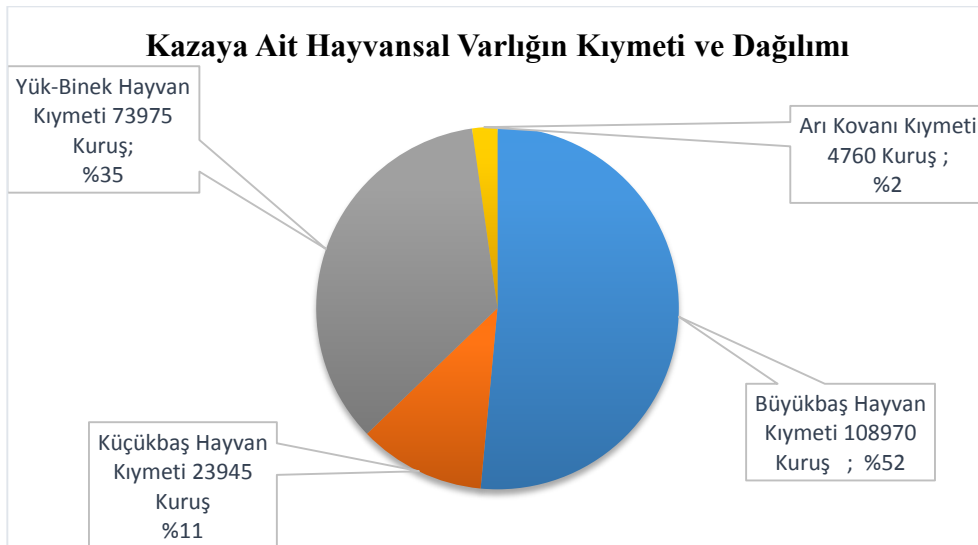
Tarhala Kazasının köy ve mahallelerine ait temettüat defterlerini incelediğimizde, bütün köy ve mahallelerde hayvansal varlık olduğunu görmekteyiz. XIX. yüzyıl ortalarında bir tarım toplumu olarak değerlendirilen Osmanlı Devleti'nin, Batı Anadolu bulunan bir taşra kazasının köy ve mahallelerinde bu sonucun çıkması olağandır.

Ancak elimizdeki defterlerdeki en büyük eksiklik, 1844-1845 yıllarına ait temettüat defterleriyle mukayese edildiğinde hayvanlardan elde edilen gelir, hayvanlar için ödenen vergi gibi hususlara dair herhangi bir kaydın bulunmamasıdır. Bu bağlamda hayvansal varlığa dair değerlendirmeler,

mükellefler üzerine kayıtlı olan hayvan cinsi ve sayısı ile toplam değer ve ortalama değerden ibarettir. Meseleyi bu yönüyle ele aldığımızda kazanın geneline dair, biri mahallelere göre hayvan sayısı üzerinden hane başına düşen ortalamayı, diğeri de toplam değer içerisindeki kıymetleri gösterir bir tablo ile bir grafik hazırlanarak aşağıda yer verilmiştir;

Mahallelere Göre Hayvansal Varlığın Dağılımı Hane Başına Düşen Ortalama Sayı

Yerleşim Birimi	Defterde Kayıtlı Kişi Sayısı	Büyükbaş Hayvan Adedi	Küçükbaş Hayvan Adedi	Yük-Binek Hayvan Adedi	Hane Başına Ortalama Sayı
Bakır Karyesi Eski Mh.	261	220	50	204	1,81
Hacı Kasım Mahallesi	95		205	92	3,12
Mirşah Mahallesi	53	7		45	0,98
Kızılhisar Karyesi	123	246	292	125	5,39
Ökçeli Karyesi	102	139	70	82	2,85
Yaya Karyesi	21	29	72	13	5,42
Vakıflı Karyesi	37	62	139	34	6,35
Menteşe Karyesi	20	65	21	29	5,75
Devlethan Karyesi	29	39	60	22	4,17
Pirahmet Karyesi	41	81	34	44	3,87

Grafikte de görüldüğü üzere toplam hayvansal varlığın içerisinde en büyük pay, büyükbaş hayvanlara aittir. Zira Tarhala'da hayvansal varlığın toplam değerinin 211650 kuruş olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda; 108970 kuruş kıymet ve %52 ile büyükbaş hayvanlar, toplam kıymetin yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

Büyükbaş hayvanları, %35 ile yük-binek hayvanları takip etmektedir. Yük-binek hayvanlarının toplam değeri ise 73975 kuruştur. Kazanın köy ve mahallelerinde küçükbaş hayvancılığın ise çok yaygın olmadığını ifade edebiliriz. Nitekim toplam kıymet içerisinde küçükbaş hayvanların kıymeti 23945 kuruştur. Bunu yüzdesel olarak ifade ettiğimizde, rakam %11'dir.

Çalışmamıza esas olan temettuat defterlerindeki kayıtlara göre Tarhala Kazasında, sadece üç yerleşim biriminde arı kovanlarının varlığına rastlamaktayız. Bunlar Mirşah Mahallesi ile Kızılhisar ve Pirahmet Karyeleridir. Toplam değerini ele aldığımızda ise, arı kovanlarının toplam kıymet içerisinde %2'lik bir paya sahip olduğunu ve bunun da 4760 kuruşa tekabül ettiğini söyleyebiliriz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜLKİYET - GELİRLER VE VERGİLENDİRME

I. Mülkiyet

Mülkiyet kavramı başlığı altında, çalışmamıza esas olan temettüat defterlerinde kaydı bulunan ahalinin ev, dükkân, değirmen, tarla, bağ, zeytin ağaçları ve hayvansal varlığın kıymetleri konularına temas edilecektir. Ancak bunlardan tarla, bağ, zeytin ağaçları ve hayvansal varlık konularına, ikinci bölümde ayrıntılı olarak yer verileceğinden, bu başlık altında kısaca toplam kıymetleri üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır.

A. Bakır Karyesi Eski Mahalle’de Mülkiyet

Bakır Karyesi Eski Mahalle’ye ait temettüat defterlerinde kayıtlı kişi sayısı 261’dir. Bunlardan 7 kişinin evinin bulunmadığı defterdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Temettüat defterindeki yıpranmadan kaynaklı olarak, bir kişinin de evinin kıymeti okunamamıştır. Bunun dışında birden fazla evi bulunanlarda bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda konuya dair ayrıntılı bilgiye yer verilmiştir;

Evin Kıymeti	Kişi Sayısı	Toplam Kıymet
Kayıtlara Göre Evi Olmayan	7	0
0-100 kuruş	35	3350
101-200 kuruş	89	16050
201-300 kuruş	73	20050
301-400 kuruş	16	6300
401-500 kuruş	20	9900
501-600 kuruş	8	4750
601-1000 kuruş	6	6450
1001-2000 kuruş	5	8000
2001-3000 kuruş	1	3000
Toplam	260	77850 kuruş

Tabloda da görüldüğü üzere toplamda 253 kişiye ait evlerin değeri toplamda 77850 kuruştur. Tabloya evinin kıymeti okunamayan kişi dâhil edilmemiştir. Ancak bu evin kıymetinin, çoğunluğu oluşturan 101-200 aralığında

olduğunu kabul edersek, Eski Mahalledeki evlerin toplam kıymetinin 78050 kuruş olduğunu ifade edebiliriz. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi mahallede, birden fazla evi bulunanlarda mevcuttur. Birden fazla evi bulunan kişi sayısı dördür. Temettuat defterindeki kayıtlara göre bir kişinin 200 kuruş değerinde 2, bir başkasının 250 kuruş değerinde 2, bir başka mükellefin 200 kuruş değerinde 3 ve bir kişinin de 1000 kuruş değerinde 2 evi bulunmaktadır. Evlerin ortalama değerini ele aldığımızda ise yaklaşık olarak 300 kuruşa tekabül ettiğini görmekteyiz.

Evlerin dışındaki gayrimenkuller konusuna temas ettiğimizde ise, mahallede 6 mükellefin çeşitli dükkân ve işletme sahibi olduğunu görmekteyiz. Aşağıdaki tabloda mahalledeki gayrimenkullerin sahibi, kıymeti ve varsa gelirlerine yer verilmiştir;

	Gayrimenkul	Kıymeti	Geliri
Orta Boylu Ak Sakallı Musaoğlu Mustafa	Bakkal Dükkânı	1500	180
	Demirci Dükkânı	200	20
	Berber Dükkânı	200	20
	Kahvehane	500	50
Orta Boylu Ak Sakallı Hacı Haliloğlu Ahmet	Bakkal Dükkânı	4000	50
	Berber Dükkânı	300	20
Mahmut Oğlu Halilin Zevcesi Hatice Hatun	Semerci Dükkânı	600	60
Müteveffa Ramazan Ağanı Yetimi İbrahim'in Validesi Sahibe Hatun	Değirmen Hissesi	3000	-
Orta Boylu Kara Sakallı Hadimoğlu Hacı Hüseyin	Kahvehane	500	25
	Berber Dükkânı	200	
Orta Boylu Ter Bıyıklı Recep Oğlu Ali	Revgan-ı Bezirhane	1000	120
Toplam Kıymet-Gelir (kuruş)		12000	545

Tabloda da görüldüğü üzere, dükkân ve işletmelerin toplam kıymeti 12000 kuruştur. Bu dükkân ve işletmelerin gelir kaydı ise toplamda 545 kuruştur. Çalışmamıza esas olan defterlerde yer alan kayıtlar göz önünde bulundurulduğunda, herhangi bir gayrimenkul veya hayvansal varlıktan elde

edilen gelir hususunda elimizdeki tek veri, bu dükkân ve işletmelerden elde edilen gelirdir. Zira defterde başka hiçbir gelir kaydı bulunmamakta, buna karşılık taşınmazların ve hayvanların kıymetlerine dair bilgiler bulunmaktadır.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere, Bakır Karyesi Eski Mahalleye ait temettüat defterlerindeki kayıtlarda yer alan tarla, bağ, zeytin ve hayvansal varlık konusundaki ayrıntılar bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Ancak aşağıdaki tabloda, bu saydığımız gayrimenkul ve hayvanların toplam değeri, diğer gayrimenkuller ile birlikte ele alınarak, mahallenin sahip olduğu toplam malvarlığının kıymeti aşağıya çıkarılmıştır;

Gayrimenkul-Hayvan	Kıymeti (kuruş)	Yüzdesele Olarak
Ev	78050	%21
Dükkan - İşletme	12000	%3
Tarla-Bağ-Zeytin	237319	%63
Hayvansal varlık	51400	%13
Toplam	378769	%100

Bakır Karyesi Eski Mahalledeki malvarlığı içerisinde en büyük paya, tarla-bağ-zeytin ağaçları olarak sınıflandırdığımız, tarımsal faaliyet alanında yer alan gayrimenkuller oluşturmaktadır. Onu defterdeki kayıtlarda “*menzil*” olarak ifade edilen evler takip etmektedir. En düşük paya ise %3 ile dükkân ve işletmeler sahiptir.

Diğer taraftan Bakır Karyesi Eski Mahalle dul kadınlarına ait temettüat defterinde kaydı bulunan 20 kadından, 18'nin ev sahibi olduğunu, evlerin toplam kıymetinin 3550 kuruş olduğunu, ortalama bir evin değerinin 197,2 kuruş civarında olduğunu ifade etmemiz gerekir. Dul kadınlara ait başka herhangi bir gayrimenkul ise bulunmamaktadır.

B. Hacı Kasım Mahallesi Mülkiyet

Üzerinde çalıştığımız temettuat defterleri içerisinde, Hacı Kasım Mahallesi aittir olanı, dükkân ve işletme bakımından en zengin içeriğe sahip olan defterdir. Bu bağlamda öncelikle defterde kayıtlı evlerin sayısı ve değerine temas edildikten sonra, dükkân ve işletmeler konusu ele alınacaktır. Aşağıdaki tabloda evlerin kıymetleri, ev sahibi olan kişi sayısı ve toplam değerlerine yer verilmiştir;

Evin Kıymeti	Kişi Sayısı	Toplam Kıymet
Kayıtlara Göre Evi Olmayan	3	0
0-100 kuruş	9	770
101-200 kuruş	23	4450
201-300 kuruş	25	7350
301-400 kuruş	9	3550
401-500 kuruş	14	7000
501-600 kuruş	2	1200
601-1000 kuruş	8	6600
1001-2000 kuruş	3	3500
Toplam	96	34420

Mahalleye ait temettuat defterinde 95 kişinin kaydının bulunmasına ve 3 kişinin de evi olmamasına rağmen ev sayısını 96 çıkmasının sebebi, 1 kişinin hem kendisi hem de annesine ait ev olması, 2 kişinin 2'şer evi olması ve 2 mükellefide zevcelerine ait birer evi olmasıdır. Mahalledeki ortalama bir evin kıymeti ise 358,5 kuruştur.

Hacı Kasım Mahallesiindeki dükkân ve işletme hususunu ele aldığımızda ise toplamda 36 kişinin, bu türden gayrimenkul sahibi olduğunu görmekteyiz. Aşağıdaki tabloda kişilerin sahip oldukları işletmeler, kıymetleri ve bu işletmelerden elde ettikleri gelirlere yer verilmiştir;

İsim	Gayrimenkul		
	Cinsi	Kıymeti	Kira Geliri
Tüccar Hacı İbrahim	Palamut Değirmeni	600	
	Debbağhane	400	
Tüccar Hacı İbrahim	Nısfı Kahvehane	200	
	Nısfı Palamut Değirmeni	150	
	Nısfı Debbağhane	300	
Çizmeci İbrahim	Su Değirmeni	1000	
Tüccar Hacı Halil	Nısfı Palamut Değirmeni	150	
	Nısfı Kahvehane	100	
	Nısfı Debbağhane	200	
Çizmeci Kuru Ali Oğlu Yusuf	Nısfı Debbağhane	200	
Çizmeci İsa Bey Oğlu İbrahim	Nısfı Debbağhane	200	
Çizmeci Hacı Süleyman Oğlu Ahmet	Nısfı Debbağhane	100	
Çizmeci Yarmakoğlu Halil	Hums Debbağhane	30	
Veli Ağaoğlu Hacı Süleyman	Rub' Debbağhane	-	
Ekşioğlu İbrahim	Vakıf Palamut Değirmeni	300	50
	Bakkal Dükkanı	400	40
Hacı Mercan	Yağhane	1000	
Körpoğlu Hacı Mehmet	Debbağhane	400	
Kocabaş Oğlu Hacı İsmail	Debbağhane	100	
Hasan Ali Oğlu Ali	Hums Debbağhane	80	
Hacı Mustafa Oğlu Mustafa	Debbağhane	600	
Molla Ahmet	Debbağhane	500	
Kara Ali Oğlu Hacı Hafız	Debbağhane	500	
Demirci Oğlu Hacı Halil	Nısfı Debbağhane	150	
Bardaççı Ahmet	Nısfı Debbağhane	200	
Şahbazoğlu Mehmet	Debbağhane(Ortak)	150	
Cebeci Oğlu Hacı Halil	Debbağhane	400	
Hacı Ahmet Oğlu Hacı Mehmet Zevcesi İle Ortak	Nısfı Debbağhane	200	
Çizmeci Akça Oğlu İbrahim	Rub' Debbağhane	50	
Hacı Osman	Nısfı Debbağhane	200	
Demircioğlu Mehmet	Sülüs Debbağhane	100	
İnceci Oğlu Mehmet	Debbağhane	300	
Çıldır Oğlu Halil	Nısfı Debbağhane	50	
Çapar Oğlu Ahmet	Debbağhane	200	
Kocabaşoğlu Hacı Halil	Debbağhane Hisse	25	
Erenli Oğlu İsmail	Su Değirmeni	500	
Erenli Oğlu Hacı Halil	Hamse Debbağhane	40	
Seyit Ahmet	Nısfı Debbağhane	500	
Kaygıoğlu Ali	Debbağhane	250	
Kayyumoğlu Süleyman	Nısfı Debbağhane	150	
İncecioğlu Hacı Mustafa	Sülüs Debbağhane	100	
Osman Hocaoğlu Mehmet	Su Değirmeni	400	
TOPLAM		11475	90

Tabloda görüldüğü üzere, temettüat defterinde kaydı bulunan 95 kişiden, 36'sı dükkân ve işletme türünden gayrimenkullere sahiptir. Bunlardan bazıları menkulün tamamına, bazıları *nısfı* olarak belirtilmek kaydıyla yarısına sahiptirler. Tabloda *süliis* olarak belirtilenler gayrimenkulün üçte birine, *rub* olarak belirtilenler dörtte birine ve *hums* şeklinde kayıt düşülenler, taşınmazın beşte birine sahiptirler. İşletmelerin toplam kıymeti 11475 kuruş olarak deftere kaydedilmiş, yine defterde sadece 2 kişinin bu işletmelerden toplamda 90 kuruş gelir sağladığı görülmüştür.

İşletmelerin genel olarak durumunu değerlendirdiğimizde, mahallede çok sayıda deblağhane bulunduğunu ifade edebiliriz. Nitekim bu durum, mahalledeki meslek kolları arasında zikrettiğimiz “*çizmeci*”lerin çok sayıda bulunmasının bir bakıma açıklamasıdır. Genel anlamda mahalledeki taşınmazların ve hayvansal varlığın kıymetini ele aldığımızda ise aşağıdaki tablo ortaya çıkmaktadır;

Gayrimenkul-Hayvan	Kıymeti (kuruş)	Yüzdesel Olarak
Ev	34420	%32
Dükkân - İşletme	11475	%11
Tarla-Bağ-Zeytin	39913	%38
Hayvansal varlık	20700	%19
Toplam	106508	%100

C. Mirşah Mahallesinde Mülkiyet

Mirşah Mahallesine ait temettüat defterinde 53 kişinin kaydı bulunmaktadır. Buna karşılık defterdeki kayıtlardan, 1 kişinin evinin olmadığı, bir evin zevce üzerinde kaydedildiği ve bir kişinin de iki ev sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Aşağıdaki tabloda evlerin kıymetleri, ev sahibi olan kişi sayısı ve toplam değerlerine yer verilmiştir;

Evin Kıymeti	Kişi Sayısı	Toplam Kıymet
Kayıtlara Göre Evi Olmayan	1	0
0-100 kuruş	14	1350
101-200 kuruş	28	4900
201-300 kuruş	7	1950
501-600 kuruş	2	1100
Toplam	52	9300

Mirşah Mahallesinde 52 kişi üzerine kayıtlı evlerin, toplam değerinin 9300 kuruş olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda ortalama bir evin değeri yaklaşık olarak 179 kuruştur. Bunun dışında mahallede 6 kişinin, ev, tarla-bağ dışında taşınmaz sahibi olduğu temettuat defterlerindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Aşağıdaki tabloda konunun ayrıntılarına yer verilmiştir;

İsim	Gayrimenkul	Kıymeti
Eskici Sarı Süleyman Oğlu Mehmet	Debbağhane Hissesi	20
Pabuççu Akşehirli Oğlu Halilin Zevcesi	Bir Miktar Arsa	50
Pabuççu Oğlu Mehmet	Debbağhane	150
Çamur Oğlu İbrahim	Revgan Değirmeni	150
Çizmeci Hafçı Oğlu Mehmet	Nısfı Debbağhane	200
Seyidoğlu Mustafa	Nısfı Debbağhane	50
Toplam		620 Kuruş

Mirşah Mahallesine ait temettuat defterindeki kayıtlara göre, toplamda 620 kuruş değerinde işletme ve arsa bulunmaktadır. Yine debbağhanelerin varlığından yola çıkarak, mahallede az da olsa dericilik işiyle meşgul olanların varlığından bahsedebiliriz. Mahalleye ait taşınmazlar ve hayvansal varlığın toplamını gösterir tabloya aşağıdadır;

Gayrimenkul-Hayvan	Kıymeti (kuruş)	Yüzdesel Olarak
Ev	9300	%24
Dükkan - İşletme	620	%2
Tarla-Bağ-Zeytin	19665	%51
Hayvansal varlık	9125	%23
Toplam	38710	%100

D. Kızılhisar Karyesinde Mülkiyet

Kızılhisar Karyesi temettuat defterindeki verilere göre, köyde 123 kişinin kaydının bulunduğu anlaşılmaktadır. Mülkiyet olarak ev, tarla-bağ-zeytin ağaçları ve hayvansal varlıktan söz edilebilir. Bunların dışında herhangi bir işletme veya dükkân kaydı bulunmamaktadır. Köyde bir kişinin evi bulunmamakta olup, 100'er kuruştan toplamda 120 ev ve 150'şer kuruştan 2 evin bulunduğunu, toplamda 12300 kuruş değerinde 122 ev kaydının deftere yazıldığını ifade edebiliriz.

Köye ait taşınmazlar ve hayvansal varlığın durumu genel olarak ele aldığımızda; yukarıda da ifade ettiğimiz üzere evlerin değeri 12300 kuruş, tarla-bağ-zeytin ağaçlarının kıymeti 39455 kuruş ve hayvansal varlığın değeri ise 57150 kuruştur. Toplam mülkiyet tutarı ise 108905 kuruştur.

E. Ökçeli Karyesinde Mülkiyet

Ökçeli Karyesinde üçü dul kadın olmak üzere toplamda 102 kişinin kaydının bulunduğunu görmekteyiz. Bunlardan birinin evi bulunmamakta olup, geriye kalan 101 kişi için ev ve evin değer kaydı vardır. Bu bağlamda 5 evin 50'şer kuruş, 90 evin 100'er kuruş, bir evin 120, iki evin 200 kuruş ve 1 evinde 600 kuruş değerinde olduğunu görmekteyiz. 101 evin toplam kıymeti ise 9570 kuruştur. Köydeki tarım arazileri ve zeytin ağaçlarının toplam değeri 58920 kuruş, hayvansal varlık ise 25210 kuruş değerindedir. Toplam mülkiyet tutarı ise 108905 kuruştur.

F. Yaya Karyesinde Mülkiyet

Yaya Karyesine ait temettuat defterlerine göre, köyde kaydı bulunan kişi sayısı 21'dir ve herkesin evi bulunmaktadır. 100 kuruş değerinde 20 ev, 50 kuruş değerinde ise bir ev bulunmaktadır. Toplamda evlerin kıymeti 2050 kuruştur. Tarla-bağ-zeytin ağaçlarının toplam değeri 15900 kuruş, hayvansal varlığın kıymeti ise 8385 kuruştur. Bu bağlamda köye ait taşınmazlar ve hayvansal varlığın toplam kıymeti 26335 kuruştur.

G. Vakıflı Karyesinde Mülkiyet

Vakıflı Karyesi 37 mükellefin bulunduğu bir yerleşim birimidir. Köye ait temettüat defterindeki kayıtlara göre, herkesin evi bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda evlerin kıymetleri, ev sahibi olan kişi sayısı ve toplam değerlerine yer verilmiştir;

Evin Kıymeti	Kişi Sayısı	Toplam Kıymet
0-100 kuruş	23	1710
101-200 kuruş	13	2080
201-300 kuruş	1	250
Toplam	37	4040

Tabloda da görüldüğü üzere Vakıflı Karyesinde evlerin toplam değeri 4040 kuruştur. Buna karşılık diğer taşınmazlardan olan tarla-bağ-zeytin ağaçlarını 10110 kuruş kıymetindedir. Hayvansal varlık ise 13180 kuruş tutarındadır. Toplam mülkiyetin değeri ise 27330 kuruştur.

H. Mentеше Karyesinde Mülkiyet

Menteşe Karyesi temettüat defterine kayıtlı kişi sayısı 20'dir. Bu yönüyle küçük bir köy olduğunu ifade edebiliriz. Tarım arazilerinin toplam değerinin 3240 kuruş ve hayvansal varlığın da 7915 kuruş kıymetinde olması, bu düşüncemizi desteklemektedir. Diğer taraftan köyde herkesin ev sahibi olduğu, temettüat defterindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Buna göre, 35 kuruş değerinde 1, 50 kuruş değerinde 2, 60 kuruş değerinde 1, 70 kuruş değerinde 2, 100 kuruş değerinde 12 ve 150 kuruş değerinde 2 ev olmak üzere, evlerin toplam kıymeti 1835 kuruştur. Köydeki toplam mülkiyet tutarı ise 12990 kuruştur.

İ. Devlethan Karyesinde Mülkiyet

29 kişinin kaydının bulunduğu Devlethan Karyesinde, 2 kişinin evinin olmadığını, 2 kişinin de evlerinin ortak olduğunu görmekteyiz. Evlerin değerlerini ele aldığımızda; 20 kuruş değerinde 1, 25 kuruş değerinde 1, 50 kuruş değerinde 6, 100 kuruş kıymetinde 12, 150 kuruş kıymetinde 5 ve 200 kuruş kıymetinde 2

evin bulunduğunu görmekteyiz. Evlerin toplam kıymeti 2695 kuruştur. Tarım arazileri ve zeytin ağaçları 10180 kuruş, hayvansal varlık 7355 kuruş kıymetindedir. Devlethan Karyesinde taşınmazlar ile hayvansal varlığın toplam değeri ise 20230 kuruştur.

J. Pirahmet Karyesinde Mülkiyet

Çalışmamıza esas olan temettuat defterlerindeki kayıtlara göre, Pirahmet Karyesinde bulunan 41 kişinin tamamı ev sahibidir. Evlerin kıymetlerine baktığımızda, 37 evin 100'er kuruş ve 4 evin de 200'er kuruş değerinde olduğunu görmekteyiz. Evlerin toplam kıymeti 4500 kuruştur. Bunun dışında köydeki tarımsal arazi ve zeytin ağaçlarının toplam değerinin 16100, hayvansal varlığın 10980 kuruş kıymetinde olduğu, defterdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Köydeki toplam mülkiyetin tutarı ise 31580 kuruştur.

Tarhala kazasına bağlı köy ve mahallelerdeki mülkiyetin, yani temettuat defterlerinde ki toplam 802 kişinin taşınmaz mallar ile hayvansal varlıklarını tek bir tabloda toplayarak, genel anlamda köy ve mahallelerin durumu aşağıdaki tabloda verilmiştir;

Yerleşim Birimi	Defterde Kayıtlı Kişi Sayısı	Toplam Mülkiyet Değeri	Yüzdesel Olarak Karşılığı	Kişi Başına Düşen Mülkiyet Ortalama Tutar
Bakır Karyesi Eski Mh.	261	378769	%44	1451,22
Eski Mh. Dul Kadınlar	20	9500	%1	475
Hacı Kasım Mh.	95	106508	%12	1121,13
Mirşah Mahallesi	53	38710	%5	730,37
Kızılhisar Karyesi	123	108905	%13	885,4
Ökçeli Karyesi	102	93700	%11	918,62
Yaya Karyesi	21	26335	%3	1254
Vakıflı Karyesi	37	27330	%3	738,64
Menteşe Karyesi	20	12990	%2	649,5
Devlethan Karyesi	29	20230	%2	697,58
Pirahmet Karyesi	41	31580	%4	770,24
Toplam	802	854557	100	

II. GELİRLER

1840 yılına ait olan ve çalışmamıza esas olan temettüat defterleri, birçok açıdan 1844-1845 yıllarına ait temettüat defterlerinden farklılık arz etmektedir. Öncelikle şunu ifade etmemiz gerekir ki, 1840 yılına ait olan ve üzerinde çalıştığımız temettüat defterlerinde mükelleflere dair “*merkumun bir senede verdiği tekâlif*” ve “*temettüati*” şeklindeki iki bilgidен başka, gelir ve vergiye dair herhangi bir açıklama yoktur. Bu yönüyle 1840 sayımlarına ait defterler, 1844-45 yıllarına ait temettüat defterlerine oranla oldukça kısır bir içeriğe sahiptirler. Zira 1844-45 yıllarında gerçekleştirilen tahrirlerde, tarım ve hayvancılıktan elde edilen gelirler, ticaretten elde edilen gelirler, işçilik ve zanaatkârlık gelirleri, kamu görevlilerin gelirleri vs. gibi hususlara dair bilgiler mevcuttur. Bununla birlikte, vergü-yü mahsusa, öşür vergisi ve ağnam vergisine dair ayrıntılara da bu defterlerden ulaşmak mümkündür.

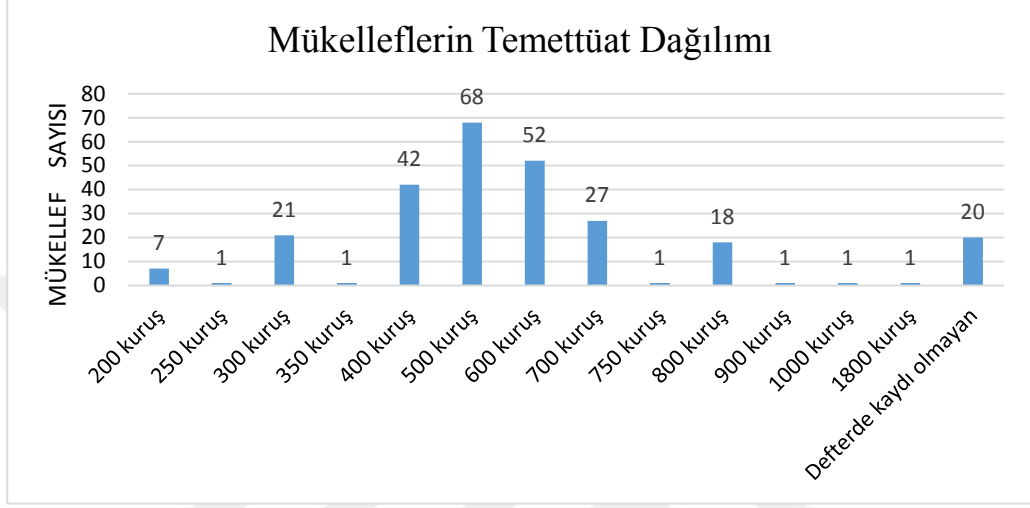
Yukarıda da izah ettiğimiz üzere bu konuya dair elimizde iki veri bulunmaktadır. Mükelleflerin “temettüati” ve “tekâlifi” yani geliri ile ödediği vergiler. Dolayısıyla elimizdeki bu verileri mahalle ve köy bazında değerlendirmeye tabii tutarak, vergilerin gelire oranını, mahalle ve köylerde toplam gelir- vergi düzeyini ortaya koymaya çalıştık.

A. Bakır Karyesi Eski Mahalle’de Gelirler

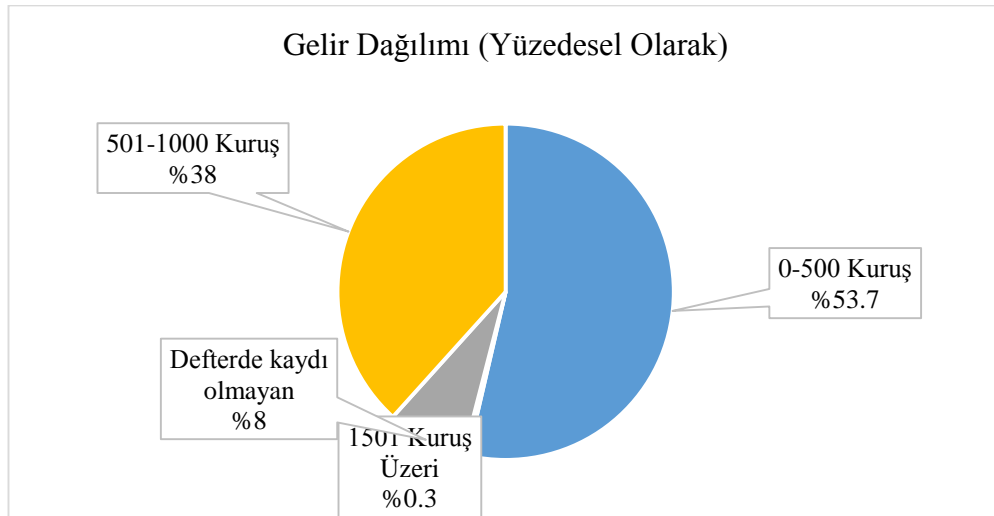
Daha öncede ifade ettiğimiz üzere, Bakır Karyesi Eski Mahalle’de toplam mükellef sayısı 261 kişidir. Bunların “temettüat”ına yani gelirlerini ele aldığımızda, hangi işten ne kadar kazandıklarına dair, incelediğimiz defterlerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte Eski Mahalleye ait temettüat defterinde, 241 mükellefin gelir kaydının bulunduğu, 20 kişinin ise gelire dair herhangi bir kaydının bulunmadığını ifade etmemiz gerekir.

Çalışmamıza esas olan defterler incelendiğinde görülecektir ki, köyde imam, hatip, vaiz, müderris şeklinde 11 görevli bulunmaktadır. Bunların tamamından vergi tahsil edilmemekte, altısının da temettüat kaydı bulunmamaktadır. Eski Mahallede, 2 imam, 1 hatip, 1 vaiz ve 2 müderrisin dışında, 14 mükellefin temettüat kaydı bulunmamaktadır. Bu mükelleflerin tarım arazileri ve büyükbaş-küçükbaş-yük/binek hayvanlarını da sahip oldukları halde, neden “temettüat” kayıtlarının bulunmadığını ortaya koyabilmemiz mümkün değildir.

241 mükellefin gelir durumlarını kendi içerisinde tasnif ettiğimizde ise, 200 kuruş ile 1800 kuruş arasında değişen miktarlarda, gelir kayıtlarının olduğunu görmekteyiz. Aşağıdaki grafikte kaç mükellefin, ne kadar gelirinin olduğuna dair bilgilere yer verilmiştir.

Grafikten de anlaşılacağı üzere en düşük temettüat kaydı 200 kuruş, en yüksek temettüat kaydı ise 1800 kuruştur. Bakır Karyesi Eski Mahallenin toplam temettüatı ise 128,050 kuruştur. Ortalamaya baktığımızda ise mükelleflerin önemli bir çoğunluğunun 400-700 kuruş arasında bir gelir kaydının bulunduğunu ifade edebiliriz. Mahalleye ait temettüat defterlerindeki verilere göre gelir dağılımının yüzdesel olarak karşılığı şu şekildedir;

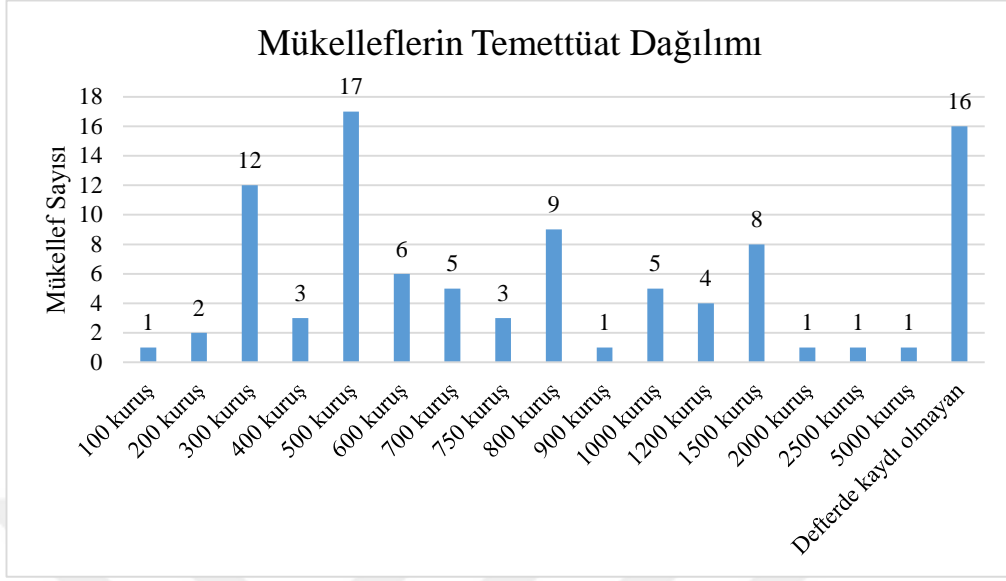
Çoğunluğu oluşturan 0-500 kuruş arasında gelire sahip olanlar, toplam mükellefler içerisinde %53,7'yi, 501-1000 kuruş aralığında olan mükellefler, %38'i, defterde kaydı bulunmayanlar %8'i ve son olarak 1500 kuruş geliri olan bir kişide %0.3'ü oluşturmaktadır. Toplam geliri, mükellefler arasında eşit olarak paylaştığımızda, ortalama temettüatın 490,613 kuruşa tekabül ettiğini de ifade etmemiz gerekir. Yani Eski Mahallede ortalama gelir mükellef başına yaklaşık 491 kuruştur.

Bakır Karyesi Eski Mahallede dul kadınlara ait temettüat defteri incelendiğinde, 20 kişinin kayıtlı olduğunu ancak bunların temettüat ve tekâlif kayıtlarının olmadığını görmekteyiz.

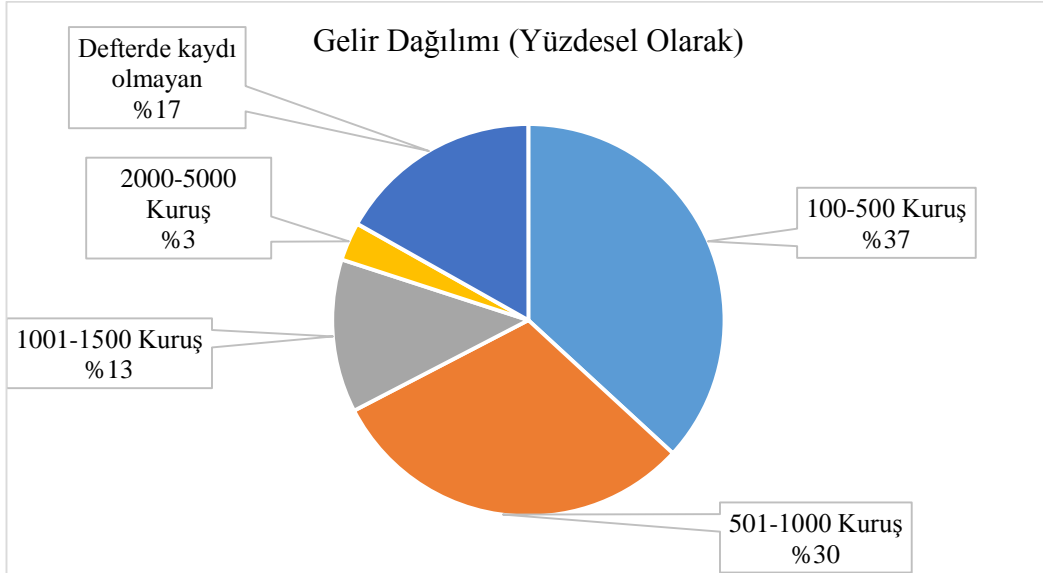
B. Hacı Kasım Mahallesinde Gelirleri

Hacı Kasım Mahallesini diğer mahalle ve köylerden farklı kılan bir takım hususlar vardır. Bunu durumu şu şekilde açıklayabiliriz. Mahalleye ait tarımsal arazilerin değerlendirirken, toplam 95 mükelleften bahsederek sadece 20 kişinin tarım arazisi sahibi olduğunu ifade etmiştik. Aynı şekilde mahalleye ait temettüat defterine göre, hayvansal varlığı ele aldığımızda, bu mahallede sadece küçükbaş hayvan ile yük-binek hayvanı olduğunu, sadece bir mükellefin küçükbaş hayvancılıkla meşgul olduğunu, mahallede toplamda 92 adet yük-binek hayvanı olduğunu belirtmiştik. Dolayısıyla tarım arazisi sahibi çok mükellefi bulunmayan, aynı şekilde hayvancılıkla da çok fazla meşgul olmayan bu mahallenin sakinlerinin daha çok ticaretle meşgul olduklarını belirtmemiz gerekir. Konuya dair ayrıntılı bilgiler ilgili bölümde verilecektir. Ancak belirtmemiz gerekir ki bu mahalledeki temettüatın ana kaynağı, (çizmecilik) debbağhanelerdir.

Mahalleye ait temettüat defterini incelediğimizde, 95 mükellefin bulunduğunu ve gelirlerin 100 kuruş ile 5000 kuruş arasında değişkenlik gösterdiğini ifade edebiliriz. Aşağıdaki grafikte kaç mükellefin, ne kadar gelirinin olduğuna dair bilgilere yer verilmiştir.

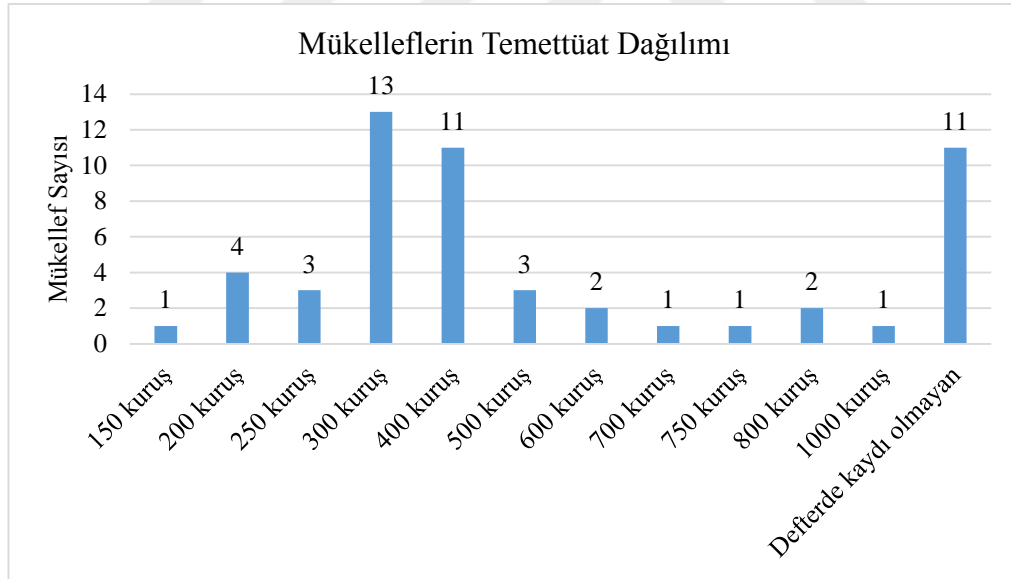
Grafikten de anlaşılacağı üzere en düşük temettüat kaydı 100 kuruş, en yüksek temettüat kaydı ise 5000 kuruştur. Hacı Kasım Mahallesi'nin toplam temettüatı ise 62550 kuruştur. Bu anlamda ortalama gelir ise yaklaşık 658,5 kuruştur. Mahalleye ait temettüat defterlerindeki verilere göre gelir dağılımının yüzdesel olarak karşılığı şu şekildedir;

Yukarıdaki grafik incelendiğinde, çoğunluğu 100-500 kuruş arasında gelire sahip mükelleflerin oluşturduğu görülmektedir. Bunların yüzdesel olarak karşılığı %37'dir. 501-1000 kuruş arasında temettüatı olanların oranı %30'dur. 1001-1500 kuruş aralığı %13, 2000-5000 kuruş arasında geliri olanlar ise %3'ü oluşturmaktadır. %17'lik dilimde ise temettüat defterinde gelir kaydı bulunmayanlara aittir. Defterdeki kayıtlara göre 16 kişiden bir kişinin temettüatı silinmiş, biri imam olmak üzere 14 mükellefinde gelir kaydı bulunmamaktadır. Bunun dışında iki kişiye ait de ticaret geliri olarak 2300 kuruşluk bir kaydın olduğunu görmekteyiz.

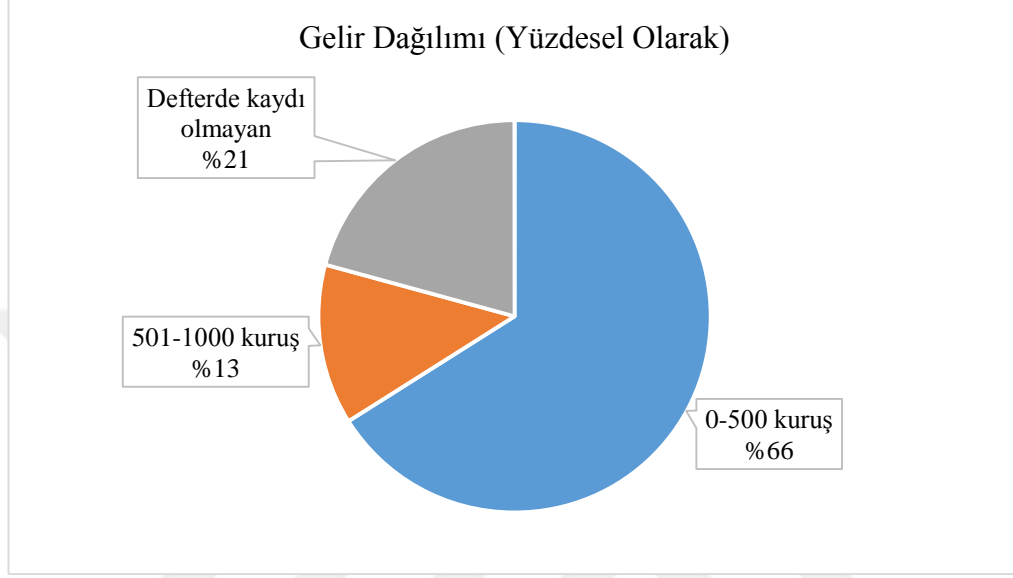
C. Mirşah Mahallesinde Gelirler

Mirşah Mahallesinde gelir durumunu ele aldığımızda, 11 kişiye ait temettüat kaydının bulunmadığını, buna karşılık 150 kuruş ile 1000 kuruş arasında değişen miktarlarda, 42 mükellefin gelir kaydının bulunduğunu görmekteyiz. Aşağıdaki grafikte kaç mükellefin, ne kadar gelirinin olduğuna dair bilgilere yer verilmiştir.

Grafikten de anlaşılacağı üzere en düşük temettüat kaydı 150 kuruş, en yüksek temettüat kaydı ise 1000 kuruştur. Mirşah Mahallesinin toplam temettüatı ise 16750 kuruştur. Bu yönüyle Mirşah Mahallesi'ni, Eski Mahalle ve Hacı Kasım Mahallesi ile mukayese ettiğimizde, gelir düzeyinin düşük olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Mahallenin ortalama temettüatının 316 kuruş olması, bu durumu yeterince

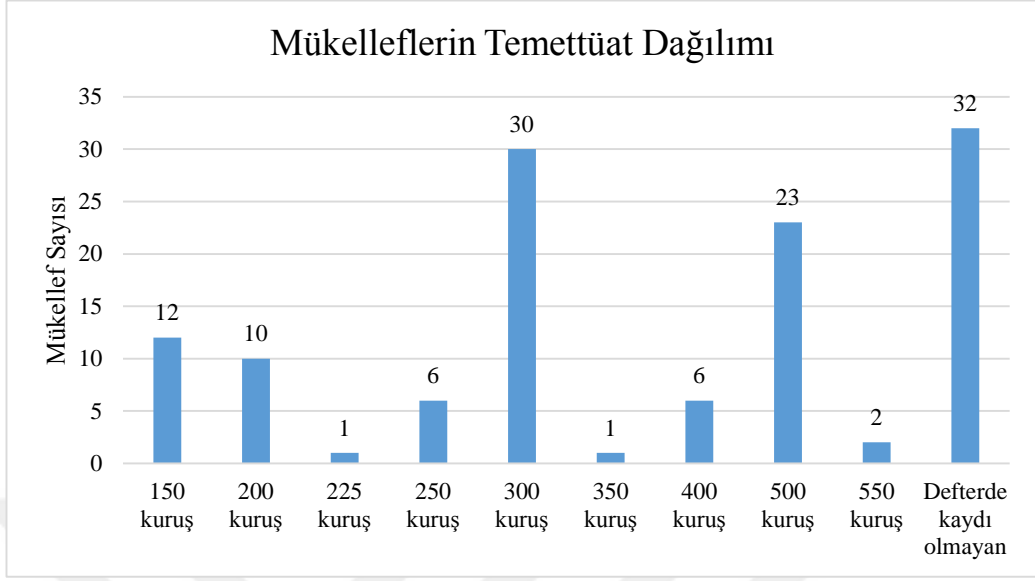
açıklamaktadır. Mahalleye ait temettuat defterlerindeki verilere göre gelir dağılımının yüzdesel olarak karşılığı şu şekildedir;

Grafikten de anlaşılacağı üzere Mirşah Mahallesi mükellefleri gelir durumuna göre iki sınıfa ayırabilmekteyiz. 0-500 kuruş arası gelire sahip olanların oranı %66, 501-1000 kuruş arası gelire sahip olanların oranı ise %13'tür. Defterde kaydı bulunmayanlar %21'i oluşturmaktadır. Bunun dışında mahallede, iki kişiye ticaret geliri olarak toplam 2000 kuruşluk gelir kaydı yazıldığını görmekteyiz.

D. Kızılhisar Karyesinde Gelirler

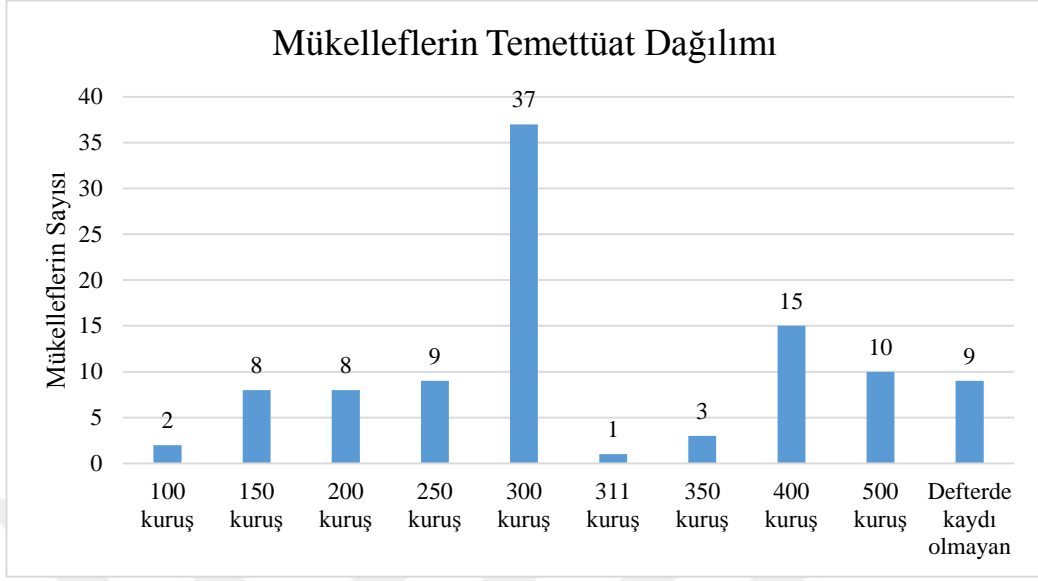
123 mükellefin kayıtlı olduğu köyde, biri dul kadın olmak üzere 32 mükellefin kaydı bulunmamaktadır. Buna karşılık 150 kuruş ile 550 kuruş arasında değişik miktarlarda gelir kaydı bulunanların sayısı 91'dir. Aşağıdaki grafikte kaç mükellefin, ne kadar gelirinin olduğuna dair bilgilere yer verilmiştir.

Grafikten de anlaşılacağı üzere en düşük temettüat kaydı 150 kuruş, en yüksek temettüat kaydı ise 550 kuruştur. Köyün toplam temettüatı ise 29875 kuruştur. Bu yönüyle köyde ortalama gelirin 283 kuruş olduğu sonu ortaya çıkmaktadır. Mahalleye ait temettüat defterlerindeki verilere göre gelir dağılımının yüzdesel olarak karşılığı ise, 0-500 kuruş arası %72'yi, 500-100 kuruş arasında geliri bulunanlar %2'yi ve defterde temettüat kaydı bulunmayanlar ise %36'yı oluşturmaktadır.

E. Ökçeli Karyesinde Gelirler

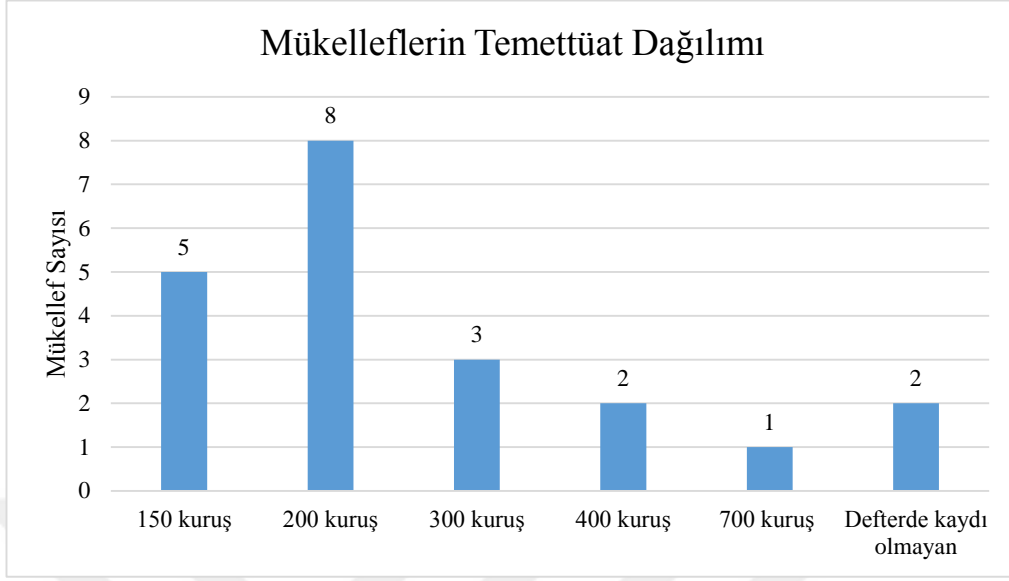
102 mükellefin kayıtlı olduğu Ökçeli karyesine ait temettüat defterlerinde, üç dul kadın ile 5 mükellefin temettüat kaydı bulunmamaktadır. Bir mükellefin ise temettüat kaydı silik vaziyette olduğu için okunamamaktadır. Gelir kaydı bulunanların sayısı 93'tür. Aşağıdaki grafikte kaç mükellefin, ne kadar gelirin olduğu bilgilerine yer verilmiştir.

Grafikten de anlaşılacağı üzere en düşük temettüat kaydı 100 kuruş, en yüksek temettüat kaydı ise 500 kuruştur. Ökçeli Karyesinin toplam temettüatı ise 49961 kuruştur. Bu yönüyle köyde ortalama gelirin 490 kuruş olduğu sonu ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan köye ait temettüat defterinde kaydı bulunmayan 9 kişi haricinde, mükelleflerin tamamının gelirinin de 0-500 kuruş aralığında olduğunu ifade etmemiz gerekir.

F. Yaya Karyesinde Gelirler

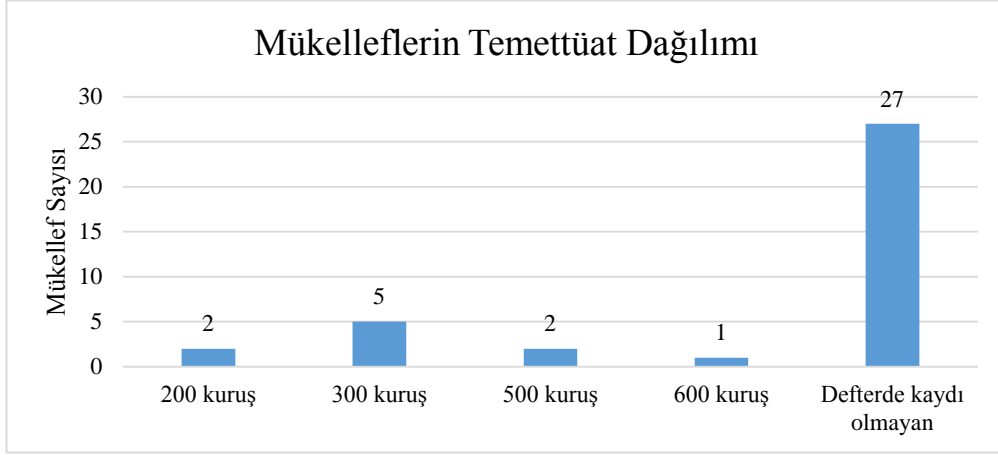
Daha öncede ifade ettiğimiz üzere, Yaya Karyesi, diğer köy ve mahalleler ile mukayese edildiğinde, toplam mükellef sayısı açısından küçük olarak nitelendirilebileceğimiz yerleşim birimleri arasında yer almaktadır. Köye ait temettüat defterinde 21 mükellefin kayıtlı olduğunu görmekteyiz. Gelirleri ele aldığımızda, 2 kişiye dair herhangi bir gelir kaydının bulunmadığını, buna karşılık 150 kuruş ile 700 kuruş arasında değişen miktarlarda, 19 mükellefe ait temettüat kaydının bulunduğunu ifade edebiliriz. Aşağıdaki grafikte kaç mükellefin, ne kadar gelirinin olduğuna dair bilgilere yer verilmiştir.

Grafikten de anlaşılacağı üzere en düşük temettüat kaydı 150 kuruş, en yüksek temettüat kaydı ise 700 kuruştur. Yaya Karyesinin toplam temettüatı ise 4750 kuruştur. Bu yönüyle köyde ortalama gelirin 226 kuruş olduğu sonu ortaya çıkmaktadır. Yaya Karyesine ait temettüat defterlerindeki verilere göre gelir dağılımının yüzdesel olarak karşılığı ise, 0-500 kuruş arası %86'yı, 500-100 kuruş arasında geliri bulunan bir mükellef %5'i ve defterde temettüat kaydı bulunmayanlar ise %9'u oluşturmaktadır.

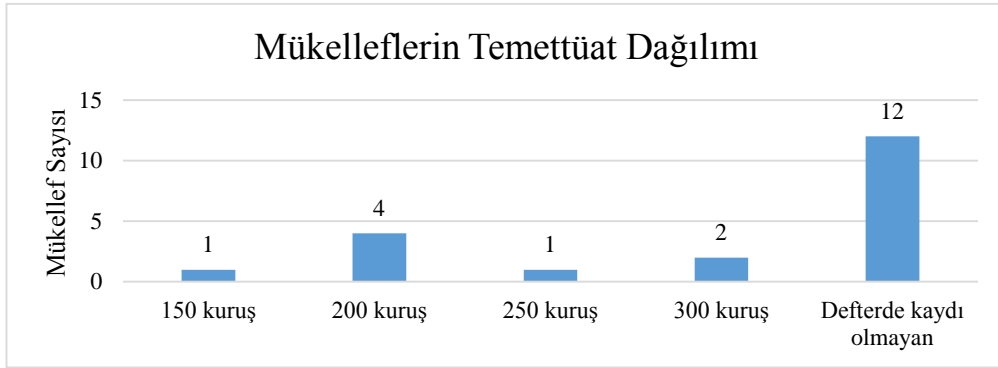
G. Vakıflı Karyesinde Gelirler

Vakıflı Karyesi 37 mükellefin bulunduğu bir yerleşim birimidir. Ancak temettüat kaydına baktığımızda, köye ait temettüat defterinde 27 mükellefin kaydı bulunmaktadır. Bu yönüyle elimizdeki tüm veriler, 10 kişiye ait verilerdir. Toplamda 3500 kuruş temettüat kaydı bulunan köyde, dağılım şu şekildedir;

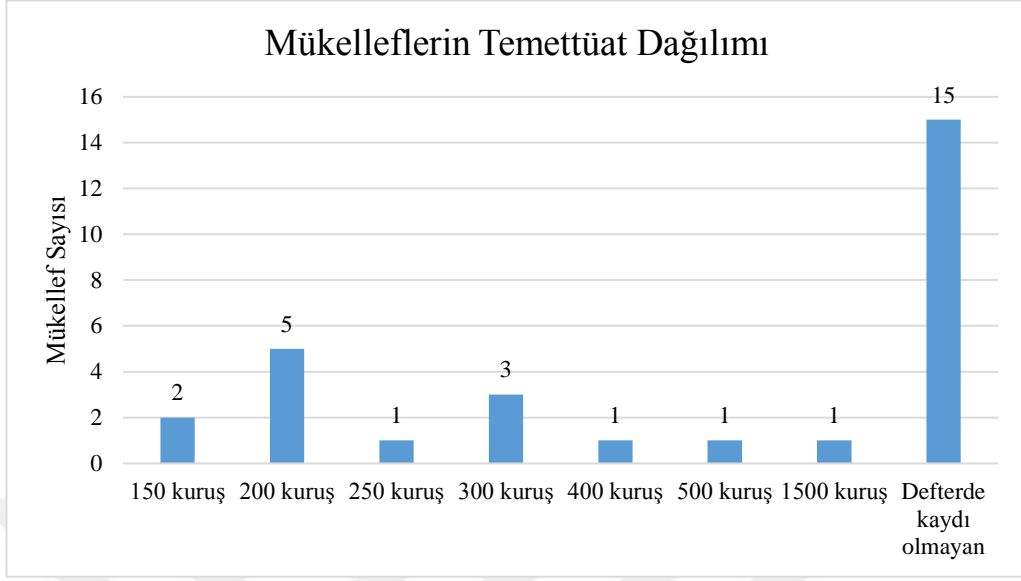
H. Mentşe Karyesinde Gelirler

Mentşe Karyesi de, az sayıda mükellefin bulunduğu bir yerleşim birimidir. Bu köyde toplam mükellef sayısı 20'dir. Bunlardan 12'sinin gelir kaydı bulunmamaktadır. Buna karşılık 150 kuruş ile 300 kuruş arasında değişen miktarlarda 8 mükellefin gelir kaydı bulunmaktadır. Toplamda 900 kuruş temettuat kaydı bulunan köyde, dağılım şu şekildedir;

İ. Devlethan Karyesinde Gelirler

29 mükellefin bulunduğu Devlethan Karyesinde, 15 kişinin gelir kaydı bulunmamaktadır. Buna karşılık, 150 kuruş ile 1500 kuruş arasında değişen miktarlarda 14 mükellefin temettuat kaydı bulunmaktadır. Köye ait toplam gelir ise 4700 kuruştur.

Devlethan Karyesine ait temettüat defterinde, gelir kaydı bulunmayanlarda hesaba katılarak, toplam geliri kişi sayısına böldüğümüzde, ortalama gelirin 162 kuruş olduğunu görmekteyiz.

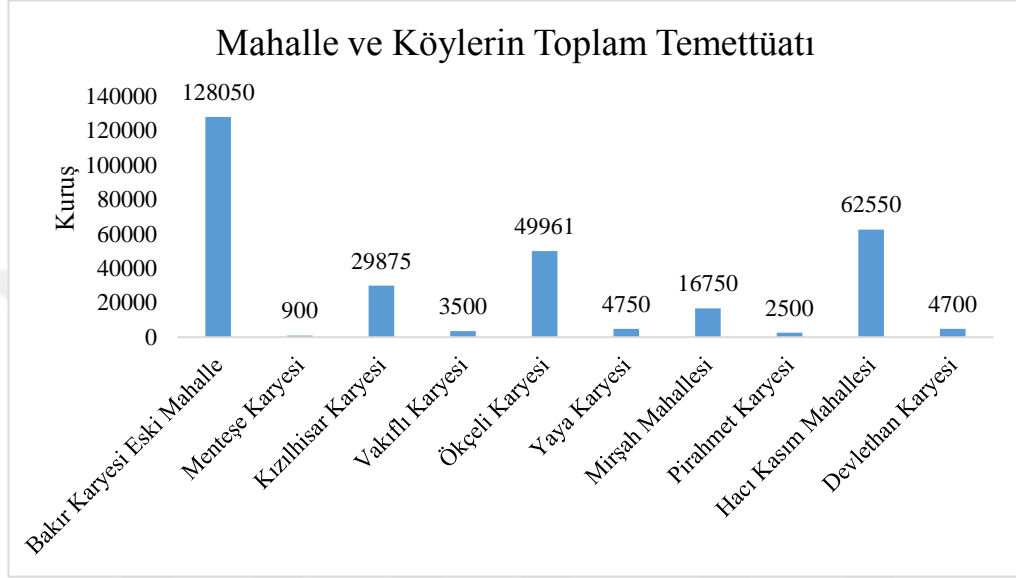
J. Pirahmed Karyesinde Gelirler

Pirahmet Karyesine ait temettüat defteri incelendiğinde, deftere kayıtlı 41 kişiden, 32'si için herhangi bir gelir kaydının bulunmadığını, 7 mükellefe 300'er kuruş, 2 mükellefe ise 200'er kuruş gelir kaydı yapıldığını görmekteyiz. Bu bağlamda temettüat defterine kayıtlı gelirin toplamda 2500 kuruş olduğunu görmekteyiz.

K. Gelirler Üzerine Genel Bir Değerlendirme

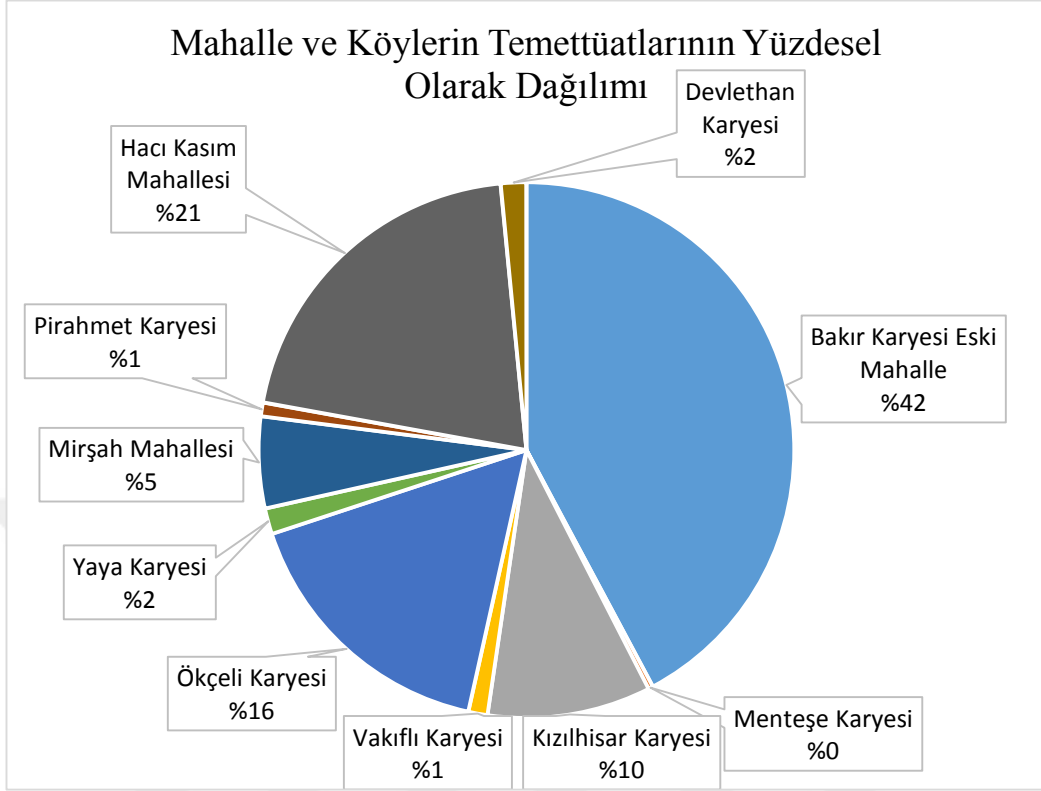
Çalışmamıza esas olan Soma-Tarhala'nın köy ve mahallelerine ait temettüat defterlerinde toplamda 802 kişinin kaydı bulunmaktadır. Defterler incelendiğinde dul kadınlara, bazı yetimlere, yine bazı din görevlilerine temettüat kaydı yapılmadığını görmekteyiz. Bununla birlikte azımsanmayacak sayıda kişiye dair de herhangi bir açıklamaya yer verilmeden, gelir kaydı yapılmadığını görmekteyiz.

Kazaya ait genel durumu ortaya koyabilmek adına, öncelikle bütün köy ve mahallelerin temettüatı ve bunun yüzdesel olarak karşılıklarını belirlemeye çalıştık. Buna göre kazanın köy ve mahallelerini durumunu gösterir grafik aşağıdadır;

Grafikte de görüldüğü üzere, kazanın en çok gelir kaydı bulunan yerleşim birimi, 128,050 kuruş ile Bakır Karyesi Eski Mahalledir. Onu 62550 kuruş ile Hacı Kasım Mahallesi, 49961 kuruş ile Ökçeli Karyesi ve 29875 kuruş ile Kızılhisar Karyesi takip etmektedir. En düşük temettüat kaydı bulunan ise, 900 kuruş ile Mentеше Karyesi, 2500 kuruş ile Pirahmet Karyesi ve 3500 kuruş ile Vakıflı Karyeleridir.

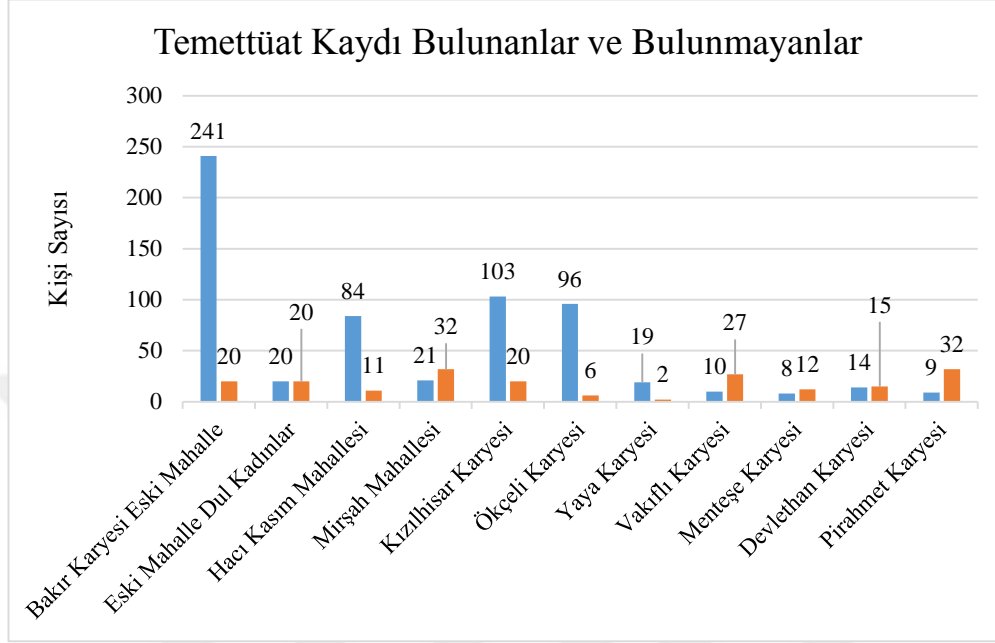
Aşağıdaki grafikte ise, kazanın köy ve mahallelerinin toplam temettüat içerisindeki payları yüzdesel olarak verilmiştir;

Yukarıda yer verdiğimiz grafikte, Bakır Karyesi Eski Mahallede dul kadınlara ait verilere yerilmemiştir. Zira bahsi geçen dul kadınlara dair, temettüat defterlerinde herhangi gelir ve vergi kaydı bulunmamaktadır. Yine grafikte, Mentşe Karyesinin toplam temettüatının 900 kuruş olmasından dolayı yüzdesel olarak karşılığı %0 olarak çıkmaktadır. Ancak 900 kuruşun yüzdesel karşılığı yaklaşık % olarak 0,27 civarında olmalıdır.

Kazanın toplam temettüat kaydını ele aldığımızda ise, rakamın 303536 kuruş olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda kazadaki mükelleflerin ortalama gelirinin 378,47 kuruş olduğunu ifade edebiliriz. Bu hesaplama, toplam temettüatın, mahalle ve köylerdeki toplam 802 mükellefe bölünmesiyle gerçekleştirilmiştir. Ancak şunu da belirtmemiz gerekir ki; çalışmamıza esas olan temettüat defterlerinde kaydı bulunan 802 kişiden, 157'sinin gelire dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Bu yönüyle yukarıda verdiğimiz ortalama 378,47 kuruşluk meblağ, gerçeği tam manasıyla yansıtmayabilir. Dolayısıyla toplam 303536 kuruş tutarındaki temettüatın, gelir kaydı bulunan 645 mükellefe bölünmesinin, daha sağlıklı bir ortalama ulaşmamızı sağlayacağı kanaatindeyiz.

Bu hesaplamayla da, Tarhala'nın köy ve mahallelerine ait temettüat defterlerine göre, ortalama gelir 475,6 kuruştur.

Tarhala Kazasına bağlı köy ve mahallelere dair yukarıda yaptığımız değerlendirmeler neticesinde, kazanın temettüat defterlerinde kaydı bulunan 802 kişi için ortalama gelirin 378 kuruş civarında olduğunu belirtmiştik. Bunu yakın çevredeki diğer yerleşim birimleri ile mukayese ettiğimizde, ortalama gelirin oldukça düşük olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Örneğin hemen hemen aynı dönemlerde ve Tarhala'ya yakın bir konumda, Menemen Kazası ahalisinin %25'nin 501-1000 kuruş aralığında, %27'sinin ortalama gelirin 1001-1500 kuruş arasında, %16'sının 1501-2000 gelir aralığının, %14'nün 2001-5000 aralığında bir gelir kaydının bulunduğunu görmekteyiz¹. Aynı şekilde Selendi'yi ele aldığımızda, ahalinin ortalama gelirini 1282,6 kuruş olduğu anlaşılmaktadır². Tarhala'ya yakın bir konumda olan Balıkesir'in Ovaköy, Halalca, Balıklık ve

¹ Bkz. Dilek Öz, 19.Yüzyıl Ortalarında Menemen Kazası'nın Köylerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2005, s. 20.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Kurtuluş Demirkol, Maliye Nezareti Temettüat Defterlerine Göre Selendi Kazasının Sosyal Ve Ekonomik Durumu (1844-1845), Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2005, s.85-86.

Çayırhisar temettüat defterleri üzerine yapılan bir çalışmada³, bahsi geçen köylerde ortalama gelirin 802 kuruş civarında olduğunu görmekteyiz.

Netice itibariyle yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, Tarhala'ya bağlı köy ve mahallelere ait ortalama gelir, çevredeki diğer yerleşim birimleriyle karşılaştırıldığında, rakamın oldukça düşük kaldığını ifade edebiliriz.

III. VERGİLER

Sözlükte “yükümlülük” anlamına gelen teklîf kelimesinin çoğulu olan “*tekâlîf*”, devletin talebini ifade etmek için belgelerde tekâlîf-i emîriyye şeklinde de geçer. Toprak, hayvan mahsulleriyle arazi, bina vb.nden alınan vergi ve resimler tekâlîf-i emîriyyeden sayılır. İslâm devletlerinde vergiler “tekâlîf-i şer‘iyye” ve “tekâlîf-i fevkalâde” diye ikiye ayrılabilir. Şer‘î hükümlere dayanan ve ayrıntıları fıkıh kitaplarında yazılı bulunan tekâlîfe, tekâlîf-i şer‘iyye, bunların dışında kalan ve devlet tarafından halka yüklenen vergilere tekâlîf-i fevkalâde denir. Fevkalâde vergiler de “tekâlîf-i örfiyye” ve “tekâlîf-i şâkka” olarak iki kısımdır. Tekâlîf-i örfiyye, aslında şeriatın kaynaklarından biri olan örfeye dayanan ve genellikle savaş gibi ihtiyaçlarda tahsil edilen vergilerdir. Osmanlılar’da avâz türü vergiler böyledir. Bu tür vergilere “tekâlîf-i âdiyye (mu‘tâde)” adı da verilir. Tekâlîf-i örfiyyeye şeriatın cevaz verdiği genellikle kabul edilmiştir. Çünkü bu tür vergilerde hakkaniyet ve adalet olduğu var sayılır. Tekâlîf-i şâkka ise ağır vergiler olup haklarında şer‘î cevaz bulunmayan ve genellikle haksız kabul edilen yükümlülüklerdir⁴.

Bu şekilde izahatta bulunmamızın sebebi, çalışmamıza esas olan temettüat defterlerinde, mükelleflere dair “*merkumun bir senede verdiği tekâlîf*” şeklindeki kayıtların dışında, vergi hususuna dair herhangi bir bilgi bulunmamasıdır. Diğer bir

³ Mutlu Aslan, 1840 (H.1256) Tarihli Temettüat Defterine Göre Hüdevandigar Eyaleti Balıkesir Sancağı Merkez Kazasına Bağlı Ovaköy (Atanos), Halalca, Balıklı (Mendehore)Ve Çayırhisar Köylerinin İktisadi Ve İçtimai Durumu, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2007, s.41.

⁴ Ahmet Tabakoğlu, “Tekâlîf”, İslam Ansiklopedisi, Cilt 40, s.336.

ifadeyle “tekâlif” yıllık vergi, yani vergi-yi mahsusadır. Tarhala Kazasının mahalle ve köylerine ait temettüat defterlerinde bulunan tekâlif kayıtları ise şu şekildedir;

A. Bakır Karyesi Eski Mahalle’de Vergiler

262 kişinin kaydının bulunduğu Bakır Karyesi Eski Mahalle’de, toplamda 23 kişiden vergi alınmadığını görmekteyiz. Bunlardan üçü dul kadın, 6’sı imam, 1’i vaiz, 2’si hatip, 2’si müderristir. Ayrıca ilgili temettüat defterinde, herhangi bir açıklama yapılmaksızın vergi alınmayan 9 kişi daha mevcuttur. Buna karşılık vergi alınanların sayısı ise 239’dur.

Alınan vergi miktarlarına baktığımızda, en düşük miktar 25 kuruş, en yüksek vergi ise 228 kuruştur. 239 mükellefinin ödedikleri vergi miktarları, 0-50, 51-100, 101-150, 151-200 ve 201-250 şeklinde tasnif edilerek, bu aralıklarda kaç mükellefin bulunduğu ve toplam vergi miktarının bilgisi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir;

Bakır Karyesi Eski Mahalle Mükellefleri Vergi Dağılımı

Vergi Miktarı (kuruş)	Mükellef Sayısı	Toplam Vergi
0-50	50	2135
51-100	85	7084,5
101-150	47	6514
151-200	26	4647
201-250	31	6975,5
Toplam	239	27.356

Tabloda da görüldüğü üzere en çok vergi, 51-100 kuruş aralığındadır. Bu vergi diliminde toplamda 85 mükellef, 7084.5 kuruş vergi ödemektedir. Onu en çok vergi ödeyen, 201-250 kuruş aralığındaki 31 mükellefin ödediği 6975,5 takip etmektedir. Mükelleflerin neredeyse %21’ni oluşturan kesimi ise 0-50 kuruş aralığında vergi ödemektedir.

Bakır Karyesi Eski Mahallenin toplamda ödediği vergi miktarı ise 27.356 kuruştur. Mahalledeki ortalama verginin tespiti noktasında, toplam vergi miktarını, defterde kaydı bulunan 261 kişiye böldüğümüzde 104,8 kuruş rakamına

ulaşmaktayız. Vergi ödeyen 239 mükellefe böldüğümüzde ise karşımıza çıkan rakam 114,46 kuruştur. Mahallenin toplam temettuatının 128.050 kuruş olduğunu daha önce ifade etmiştik. Toplam temettuatın, 27.356 kuruşluk vergiye oranı ise %21,36'dır.

Bakır Karyesi Eski Mahallede dul kadınların ise temettuatı olmadığı gibi, tekâlifleri de bulunmamaktadır.

B. Hacı Kasım Mahallesi Vergiler

Hacı Kasım Mahallesiine ait temettuat defterlerinde 95 kişinin kaydının bulunduğunu daha önce ifade etmiştik. Mahalleye dair vergi hususunu ele aldığımızda, toplamda 16 kişiden vergi alınmadığını görmekteyiz. Bunlardan 7'sine dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. 2 kişinin askerde, bir kişinin alil (hasta), 1 kişinin memleket hizmetinde, birer kişinin fakara ve yetim, 3 kişinin de din görevlisi olması hasebiyle vergi mükellefi olmadığını görmekteyiz.

Tekâlif kaydı bulunanlara baktığımızda ise, 79 kişinin en düşüğü 30 kuruş, en yükseği 900 kuruş olmak üzere değişen miktarlarda vergi ödediklerini görmekteyiz. Aşağıdaki tabloda, mahallede mükelleflerin ödedikleri vergi miktarları kendi içerisinde sınıflandırılarak, hangi aralıkta kaç mükellefin vergi ödediği ve toplam vergi miktarına yer verilmiştir.

Hacı Kasım Mahallesi Mükellefleri Vergi Dağılımı

Vergi Miktarı (kuruş)	Mükellef Sayısı	Toplam Vergi
0-100	10	810
101-200	10	1452
201-300	37	9580
301-400	15	5800
401-500	6	2900
501 ve üzeri	1	900
Toplam	79	21442

Tabloda da görüldüğü üzere, Hacı Kasım Mahallesi'nin toplam vergisi 21442 kuruştur. En çok vergiyi, 201-300 kuruş aralığında bulunan 37 mükellef ödemiştir. Ödedikleri tutar 9580 kuruştur. En az vergiyi ise 0-100 kuruş aralığında bulunan 10 mükellef, 810 kuruş ödemek suretiyle gerçekleştirmiştir.

Hacı Kasım Mahallesi'nde ortalama tekâlif miktarını ele aldığımızda, toplam vergiyi defterde kayıtlı 95 kişiye oranladığımızda 225,70 kuruş ve vergi ödeyen 79 mükellefe oranladığımızda ise 271,41 kuruş rakamlarına ulaşmaktayız.

Mahallenin toplam temettüatı olan 62550 kuruşu, vergiye oranladığımızda ise yaklaşık olarak %34,28 sonucuna ulaşmaktayız.

C. Mirşah Mahallesi'nde Vergiler

Mirşah Mahallesi'nde toplam mükellef sayısının 53 olduğunu daha önce belirtmiştik. Mahalledeki vergiler hususunu ele aldığımızda, üç yetim, 1 talebe, 1 imam, 1 fukara, 1 müderris, bir asker ve bir kişide de belirtilmemiş olmak üzere toplam 9 kişiden vergi alınmadığını görmekteyiz. Buna karşılık en düşüğü 45 kuruş, en yükseği ise 500 kuruş olmak üzere, 44 kişinin vergi ödediği temettüat defterindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda, mahallede mükelleflerin ödedikleri vergi miktarları kendi içerisinde sınıflandırılarak, hangi aralıkta kaç mükellefin vergi ödediği ve toplam vergi miktarına yer verilmiştir.

Mirşah Mahallesi Mükellefleri Vergi Dağılımı

Vergi Miktarı (kuruş)	Mükellef Sayısı	Toplam Vergi
0-100	17	1265
101-200	11	1650
201-300	11	2640
301-400	3	1100
401-500	2	1000
Toplam	44	7655

Tabloda da görüldüğü üzere, Mirşah Mahallesi'nin toplam vergisi 7655 kuruştur. En çok vergiyi, 201-300 kuruş aralığında bulunan 11 mükellef

ödemıştır. Ödedikleri tutar 2640 kuruştur. En az vergiyi ise 401-500 kuruş aralığında bulunan 2 mükellef, 1000 kuruş ödemek suretiyle gerçekleştirmiştir.

Hacı Kasım Mahallesinde ortalama tekâlif miktarını ele aldığımızda, toplam vergiyi defterde kayıtlı 53 kişiye oranladığımızda 144,43 kuruş ve vergi ödeyen 44 mükellefe oranladığımızda ise 173,97 kuruş rakamlarına ulaşmaktayız.

Mahallenin toplam temettüatı olan 16750 kuruşu, vergiyeye oranladığımızda ise yaklaşık olarak %45,70 sonucuna ulaşmaktayız. Bu oran neredeyse mahallenin gelirlerinin yarısına eşit olması sebebiyle dikkat çekicidir.

D. Kızılhisar Karyesinde Vergiler

Kızılhisar Karyesine ait temettüat defterinde toplam kayıtlı kişi sayısı 123'tür. Bunlardan beş kişi yetim, 2 kişi din görevlisi, 1 müderris, 1 kişi ashab-ı ticaretten olmak kaydıyla 9 kişiden vergi alınmadığı görülmektedir. 2 kişiye dair ise herhangi bir açıklama yapılmamak suretiyle vergi alınmamıştır. Dolayısıyla Kızılhisar Karyesinde toplamda 11 kişiden vergi ödememiştir. Geriye kalan 112 kişi ise, en düşüğü 45 kuruş, en yükseğı 263 kuruş olmak üzere değışen tutarlarda vergi ödemıştır.

Aşağıdaki tabloda, mahallede mükelleflerin ödedikleri vergi miktarları kendi içerisinde sınıflandırılarak, hangi aralıkta kaç mükellefin vergi ödediğı ve toplam vergi miktarına yer verilmiştir.

Kızılhisar Karyesi Mükellefleri Vergi Dağılımı

Vergi Miktarı (kuruş)	Mükellef Sayısı	Toplam Vergi
0-100	43	4090
101-200	32	5165
201-300	37	9128
Toplam	112	18.383

Tabloda da görüldüğü üzere, Kızılhisar Karyesinin toplam vergisi 18383 kuruştur. En çok vergiyi, 201-300 kuruş aralığında bulunan 37 mükellef

ödemıştır. Ödedikleri tutar 9128 kuruştur. En az vergiyi ise 0-100 kuruş aralığında bulunan 43 mükellef, 4090 kuruş ödemek suretiyle gerçekleştirmiştir.

Kızılhisar Karyesinin ortalama tekâlif miktarını ele aldığımızda, toplam vergiyi defterde kayıtlı 123 kişiye oranladığımızda 149,45 kuruş ve vergi ödeyen 112 mükellefe oranladığımızda ise 164,13 kuruş rakamlarına ulaşmaktayız.

Mahallenin toplam temettüatı olan 29875 kuruşu, vergiye oranladığımızda ise yaklaşık olarak %61,5 sonucuna ulaşmaktayız. Bu oran neredeyse köyün gelirlerinin yarısından fazlasına denk gelmektedir.

E. Ökçeli Karyesinde Vergiler

102 kişinin kayıtlı olduğu Ökçeli Karyesine ait temettüat defterine göre, 3 dul kadın, 1 amele, 2 din görevlisinden vergi alınmamıştır. Ayrıca defterde kayıtlı 3 kişiye dair de herhangi bir açıklama olmaksızın vergi alınmadığını görmekteyiz. Bu bağlamda temettüat defterindeki kayıtlara göre köyde, 93 vergi mükellefi bulunmaktadır. Mükellefler en düşüğü 16 kuruş, en yükseğı 311 kuruş olmak üzere değışen miktarlarda vergi ödemişlerdir.

Ökçeli Karyesi Mükellefleri Vergi Dağılımı

Vergi Miktarı (kuruş)	Mükellef Sayısı	Toplam Vergi
0-100	3	176
101-200	37	5617
201-300	43	10828
301-400	10	3110
Toplam	93	19731

Tabloda da görüldüğü üzere, Kızılhisar Karyesinin toplam vergisi 19731 kuruştur. En çok vergiyi, 201-300 kuruş aralığında bulunan 43 mükellef ödemıştır. Ödedikleri tutar 10828 kuruştur. En az vergiyi ise 0-100 kuruş aralığında bulunan 3 mükellef, 176 kuruş ödemek suretiyle gerçekleştirmiştir.

Ökçeli Karyesinin ortalama tekâlif miktarını ele aldığımızda, toplam vergiyi defterde kayıtlı 102 kişiye oranladığımızda 193,44 kuruş ve vergi ödeyen 93 mükellefe oranladığımızda ise 212,16 kuruş rakamlarına ulaşmaktayız.

Mahallenin toplam temettüatı olan 49961 kuruşu, vergiye oranladığımızda ise yaklaşık olarak %39,49 sonucuna ulaşmaktayız.

F. Yaya Karyesinde Vergiler

Köye ait temettüat defterinde kayıtlı 21 kişi bulunmaktadır. Bunlardan bir imam ve bir hatipten vergi alınmadığını, 19 mükellefin vergi ödediğini görmekteyiz. Mükelleflerin en düşüğü 30 kuruş, en yükseği ise 200 kuruş vergi ödemiştir.

Mükelleflerden 11'i toplamda 740 kuruş, 8'i ise toplamda 1310 kuruş olmak üzere, 2050 kuruş vergi ödemişlerdir. Temettüat defterinde kayıtlı 21 kişi üzerinden hesapladığımızda, ortalama kişi başına düşen vergi miktarı 97,61 kuruştur. Vergi ödeyen 19 kişi üzerinden hesapladığımızda ise bu rakam, 107,89 kuruşa yükselmektedir. Köyün toplam temettüatı olan 4750 kuruşu vergiye oranladığımızda, yaklaşık olarak %43,15 sonucuna ulaşmaktayız.

G. Vakıflı Karyesinde Vergiler

Vakıflı Karyesi 37 kişinin kaydının bulunduğu bir yerleşim birimidir. Ancak vergi ödeyenlerin sayısına baktığımızda, köye ait temettüat defterinde, 1 muhtar, 2 din görevlisi, 1 redif, 1 çoban ve bir fukaradan vergi alınmadığı görülmektedir. Ayrıca 3 kişinin daha vergi kaydının bulunmadığını ifade edebiliriz. Yani toplamda 9 kişiden vergi alınmamıştır. Buna karşılık en düşüğü 50 kuruş, en yükseği 250 kuruş olmak üzere, toplamda 28 kişi vergi mükellefidir.

Bu bağlamda bir kişi 50 kuruş, 5 kişi 100 kuruş, 11 mükellef 150 kuruş, 4 mükellef 200 kuruş ve son olarak 7 kişi 250'şer kuruş vergi ödemiştir. Toplamda köyün tekâlifi 4750 kuruştur. Ortalama vergi ise, defterde kayıtlı olan 37 üzerinden hesaplandığında 128,37 kuruş, vergi ödeyen 28 kişi üzerinden hesaplandığında 169,64 kuruştur.

Üzerinde durmamız gereken bir diğer husus ise, köydeki gelirin vergiye oranıdır. Ancak burada farklı bir tablo ile karşılaşmaktayız. Nitekim köyün toplam temettüatı 3500 kuruş, buna karşılık ödediği vergi 4750 kuruştur. Bu durumda akla iki ihtimal gelmektedir. Birincisi tahriri yapan kişinin yanlış yazım yapma ihtimali, ikincisi ise gerçekten de verginin gelirden daha yüksek olabileceğidir.

H. Menteşe Karyesinde Vergiler

Menteşe Karyesine ait temettüat defterinde 20 kişinin kaydının bulunduğunu daha önce ifade etmiştik. Bunlardan imam, hatip ve muhtarla birlikte bir kişiden daha vergi alınmadığını görmekteyiz. 16 vergi mükellefi, en düşük 100 kuruş, en yüksek 250 kuruş olmak üzere, toplamda 3400 kuruş vergi ödemişlerdir. Verginin dağılımına baktığımızda, bir kişi 100 kuruş, 10 kişi 200'er kuruş, 4 mükellef 250'şer kuruş ve bir kişi de 300 kuruş vergi ödemişlerdir.

Menteşe Karyesinde ortalama vergi miktarını ele aldığımızda ise, defterde kayıtlı 20 kişi esas alınarak hesapladığımızda kişi başına 170 kuruş, vergi ödeyen 16 kişi üzerinden hesapladığımızda ise mükellef başına ortalama 212,5 kuruş sonucu ortaya çıkmaktadır.

Menteşe Karyesinde gelir-vergi dengesine baktığımızda, tıpkı Vakıflı Karyesinde olduğu gibi burada da verginin, gelirden fazla olduğunu görmekteyiz. Nitekim Menteşe Karyesinde toplam temettüat 900 kuruş, tekâlif ise 3400 kuruştur.

İ. Devlethan Karyesinde Vergiler

Devlethan Karyesine ait temettüat defterinde 29 kişinin kaydı bulunmaktadır. Defterdeki kayıtlara göre 2 kişiye dair herhangi bir açıklama yapılmaksızın vergi kaydı bulunmadığını, bir hizmetkâr ve bir hatipten ise vergi alınmadığını görmekteyiz. 25 vergi mükellefinin ise en düşüğü 100 kuruş, en yükseği 250 kuruş olmak üzere, toplamda 4600 kuruş vergi ödediklerini görmekteyiz.

Devlethan Karyesinde ortalama vergi miktarını ele aldığımızda, defterde kayıtlı 29 kişi esas alınarak hesapladığımızda kişi başına 158,62 kuruş, vergi ödeyen 25 kişi üzerinden hesapladığımızda ise mükellef başına ortalama 184 kuruş sonucu ortaya çıkmaktadır.

Toplam temettüatın 4700 kuruş olduğu köyde, verginin de 4600 kuruş olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, gelir-vergi oranının hemen hemen birbirine denk olduğunu ifade edebiliriz.

J. Pirahmet Karyesinde Vergiler

Pirahmet Karyesine ait temettüat defteri incelendiğinde, deftere kayıtlı 41 kişiden, 40'ının vergi ödediğini, bir din görevlisinden ise vergi alınmadığını görmekteyiz. 40 vergi mükellefinden en düşük olanı 60 kuruş, en yükseği 350 kuruş vergi ödemektedir.

Aşağıdaki tabloda, mahallede mükelleflerin ödedikleri vergi miktarları kendi içerisinde sınıflandırılarak, hangi aralıkta kaç mükellefin vergi ödediği ve toplam vergi miktarına yer verilmiştir.

Pirahmet Karyesi Mükellefleri Vergi Dağılımı

Vergi Miktarı (kuruş)	Mükellef Sayısı	Toplam Vergi
0-100	3	220
101-200	6	1100
201-300	29	7945
301-400	2	710
Toplam	40	9975

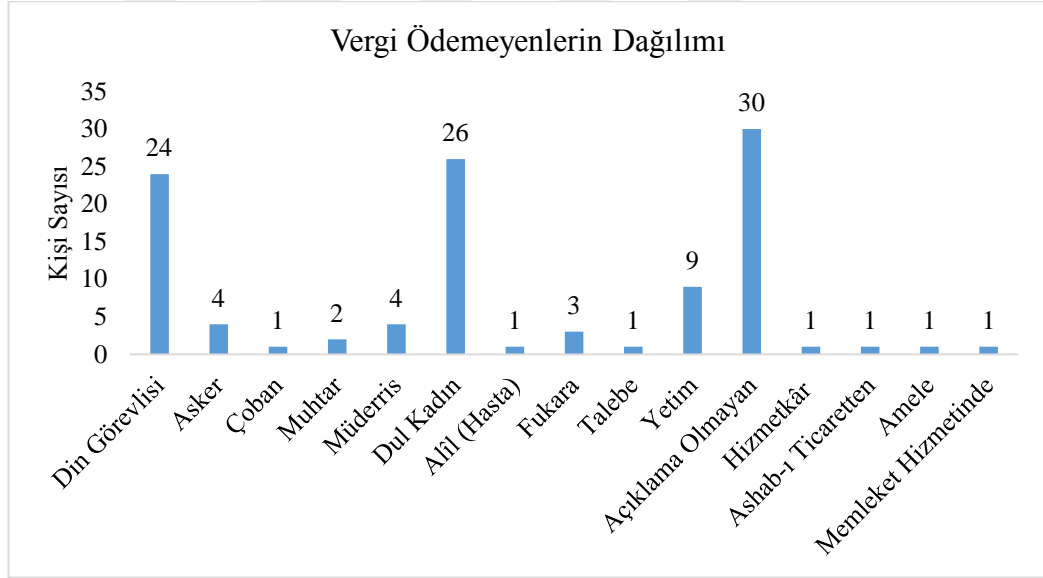
Tabloda da görüldüğü üzere, Pirahmet Karyesinin toplam vergisi 9975 kuruştur. En çok vergiyi, 201-300 kuruş aralığında bulunan 29 mükellef ödemiştir. Ödedikleri tutar 7945 kuruştur. En az vergiyi ise 0-100 kuruş aralığında bulunan 3 mükellef, 220 kuruş ödemek suretiyle gerçekleştirmiştir.

Pirahmet Karyesinde ortalama tekâlif miktarını ele aldığımızda, toplam vergiyi defterde kayıtlı 41 kişi üzerinden hesapladığımızda, 243,29 kuruş sonucu

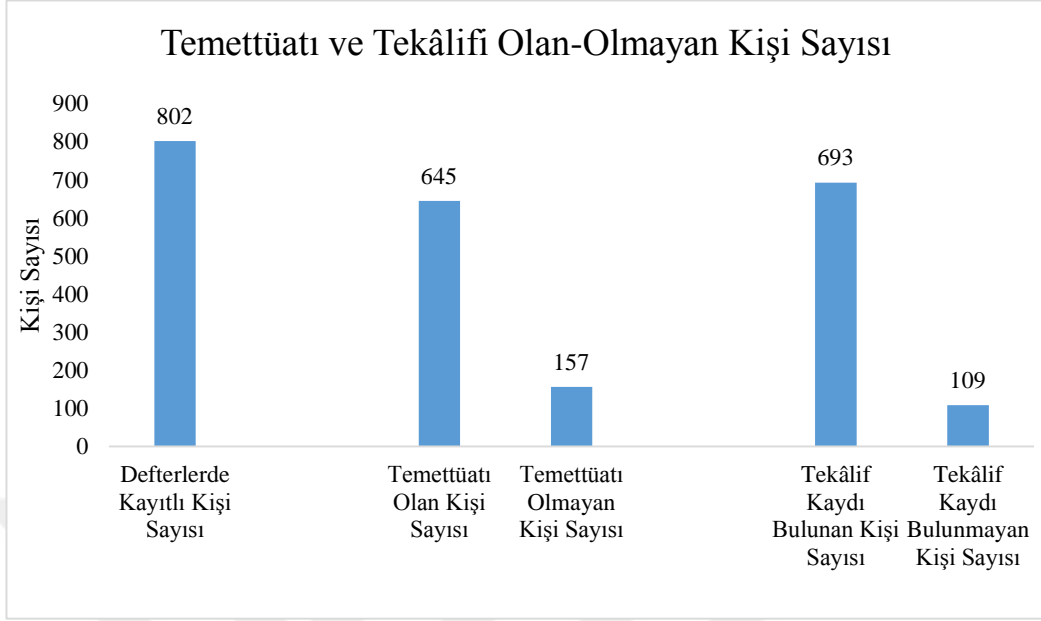
ortaya çıkmaktadır. Köyün gelir-vergi dengesine baktığımızda, gelirin 2500 kuruş olduğunu buna karşılık tekâlifin 9975 kuruş olduğu görmekteyiz. Dolayısıyla vergi miktarı, gelirin neredeyse 4 katı oranındadır.

K. Vergiler Üzerine Genel Bir Değerlendirme

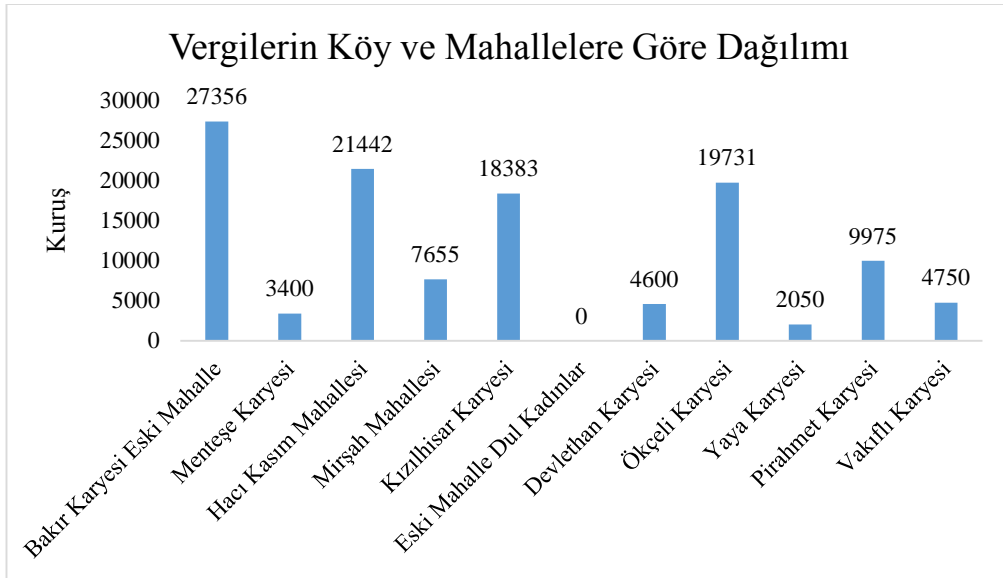
Daha öncede ifade ettiğimiz üzere, Tarhala'nın köy ve mahallelerine ait temettüat defterlerinde toplamda 802 kişinin kaydı bulunmaktadır. Genel olarak değerlendirdiğimizde, çalışmamızın kaynağı olan temettüat defterlerinde, dul kadınlar, din görevlileri, müderrisler, talebeler, muhtarlar, fakirler, bazı yetimler, ağır hastalar, yine bazı hizmetkâr, asker ve çobanlardan vergi alınmadığını görmekteyiz. Aşağıdaki tabloda, vergi ödemeyenlerin tasnifi yer almaktadır;

Grafikte de görüldüğü üzere Tarhala Kazasında toplamda 109 kişi vergi ödememektedir. Dolayısıyla 693 kişinin vergi mükellefi olduğunu ifade edebiliriz. Vergi mükelleflerini ve temettüatı olanları birlikte ele aldığımızda ise aşağıdaki grafik ortaya çıkmaktadır;

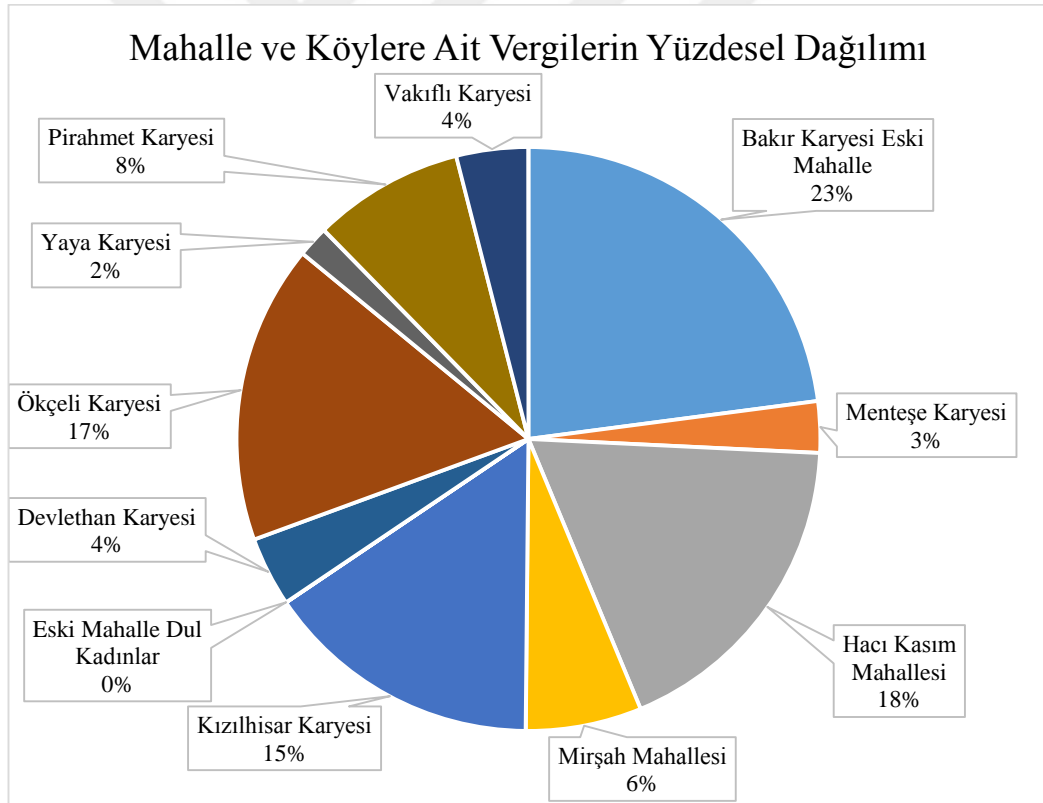

Diğer taraftan kazaya ait genel tekâlif durumunu ortaya koyabilmek adına, bütün köy ve mahallelerin vergi ve bunun yüzdesel olarak karşılıklarını belirlemeye çalıştık. Buna göre kazanın köy ve mahallelerini durumu gösterir grafik aşağıdadır;

Grafikte de görüldüğü üzere, kazanın en çok gelir vergi bulunan yerleşim birimi, 27356 kuruş ile Bakır Karyesi Eski Mahalledir. Onu 21442 kuruş ile Hacı Kasım Mahallesi, 19731 kuruş ile Ökçeli Karyesi ve 18383 kuruş ile Kızılhisar Karyesi takip etmektedir. Bu sıralama, temettüt kaydı ile doğru orantılıdır. Yani temettüt kayıtlarında da sıralama bu şekildedir. Diğer taraftan en düşük vergi, Bakır Karyesi Eski Mahalle dul kadınlarını tasnif dışı bırakırsak, 2050 kuruş ile Yaya Karyesi, 3400 kuruş ile Mentеше Karyesi ve 4600 kuruş ile Devlethan Karyeleri tarafından ödenmektedir.

Aşağıdaki grafikte ise, kazanın köy ve mahallelerinin toplam temettüt içerisindeki payları yüzdesel olarak verilmiştir;

Kazanın toplam tekâlif kaydını ele aldığımızda, rakamın 119342 kuruş olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda kazadaki mükelleflerin ortalama vergisinin 148,80 kuruş olduğunu ifade edebiliriz. Bu hesaplama, toplam tekâlifin mahalle

ve köylerde ait temettuat defterlerinde kaydı bulunan 802 kişiye bölünmesiyle gerçekleştirilmiştir. Ancak şunu da belirtmemiz gerekir ki; çalışmamıza esas olan temettuat defterlerinde kaydı bulunan 802 kişiden, 109'u çeşitli sebeplerle vergi kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu durumu göz önünde bulundurarak, toplam tekâlifi, vergi mükellefi olan 693'e böldüğümüzde, ortalama verginin 172,21 kuruş olduğu sonucuna ulaşmaktayız.

Kazanın köy ve mahallelerinin toplam 303536 kuruş tutarındaki temettuatının, 119342 kuruşluk tekâlifine oranladığımızda ise, yüzdesel olarak oranın %39,31 olduğunu görmekteyiz.

SONUÇ

“*Temettüat Defterlerine Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Soma - Tarhala'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı*” başlıklı yüksek lisans tez çalışmamız, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Soma-Tarhala'ya ait olduğunu tespit ettiğimiz 11786, 11787, 11788, 11789 ve 11790 temettüat defterleri esas alınarak hazırlanmıştır. Bununla beraber köy ve mahallelerinin tespiti hususunda yine arşivde bulunan nüfus defterlerinden istifade edilmiştir.

Çalışmamız esnasında iki sorun ile karşılaştık. Bunlardan birincisi, tez çalışmamız içerisinde de ifade ettiğimiz üzere, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Soma'ya ait olarak gösterilen ve bu şekilde kataloglara kaydedilen, 9265, 9266, 9267, 9268, 9269 ve 9270 numaralı temettüat defterlerinin, aslında Soma'ya ait olmadığı meselesidir. Zira bunun farkına, 48 varak - 96 sayfalık 9265 numaralı defterin tamamının transkribini yaptıktan sonra vardık. Bu defterde karşılaştığımız mahalle isimlerinin, Soma ve Tarhala'ya ait nüfus defterlerinde karşılığının bulunmaması, diğer temettüat defterlerini de kontrol etmemizi sağladı. Netice itibariyle bu defterlerin tamamının aslında Homa Kazasına ait olduğu sonucu ortaya çıktı.

Çalışmamız esnasında karşılaştığımız ikinci problem ise, Osmanlı hâkimiyetinden sonra uzun yıllar Karesi Sancağının bir kazası olarak karşımıza çıkan Tarhala ile Soma'nın, hangisinin merkez kaza olduğu meselesidir. Konuya ilişkin şimdiye kadar yapılan tek çalışma özelliği taşıyan, Vehbi Günay hocamızın makalesinde de, bu mesele çeşitli örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Ancak burada da kesin sayılabilecek bir bilgi bulunmamaktadır. Zira Günay'ın verdiği örneklerden de anlaşıldığı üzere, farklı tarihlere ait mufassal defterlerde her iki yerleşim biriminin de zaman zaman kaza merkezi olarak kaydedildiğini görmekteyiz. Konuya açıklık getirmek üzere nüfus defterlerine baktığımızda, genellikle “*Tarhala maa Soma*” kaydına rastlamaktayız. Ayrıca nüfus defterlerinde Tarhala'ya bağlı olduğu ifade edilen köy ve mahalleler, farklı bir nüfus defterinde Soma'ya bağlı olarak ta

kaydedilmiştir. Bu yönüyle nüfus defterlerinden bir neticeye ulaşmak mümkün olmamıştır. Müstakil arşiv vesikalarında da benzer durumlar söz konusudur. Dolayısıyla, XVII-XIX. yüzyıllar arasına dair bu konuda iddialı bir şekilde kesin yargıda bulunmak mümkün gözükmemektedir. Ancak Feridun Emecen'in verdiği bilgiler, XVI. yüzyılın hemen başlarında Hüdavendigâr'a bağlı kazalar arasında Tarhala'nın bulunduğu şeklindedir. Bu tespit kaza merkezinin öncelikle Tarhala olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ancak zaman içerisinde Soma gelişerek, Tarhala'ya eşdeğer bir konuma yükselmiş ve nihayetinde her iki yerleşim birimi birlikte anır hale gelmiştir. Nitekim XIX. yüzyılın sonlarına doğru da, bu konudaki üstünlük Soma'ya geçmiş ve Tarhala, Soma'ya bağlı bir yerleşim birimi hüviyetine bürünmüştür.

Tarhala'ya ait temettüat defterlerini incelediğimizde ise, karşımıza 3 mahalle ve 7 köy çıkmaktadır. Hacı Kasım ve Mirşah mahalleleri kesinlikle Tarhala'ya bağlıdır. Bu konuda herhangi bir şüpheye mahal yoktur. Ancak çalışmamızda da kullandığımız Bakır Karyesi Eski Mahallesi ait temettüat defterinin üzerindeki kayıta da Tarhala'ya bağlı olduğunun belirtilmiş olmasına rağmen, nüfus defterlerinde böyle bir mahalle ismine rastlamadığımızı ifade etmemiz gerekiyor. Burada ihtimal dâhilinde olan husus, ki bu husus Tarhala'nın kaza merkezi olduğu tezini kuvvetlendirir, Kırkağaç kasabasının da Tarhala'ya bağlı olduğu ve bu minvalde Bakır Karyesi Eski Mahallenin Tarhala üzerine kaydedildiğidir.

Çalışmamıza esas olan defterlerde kayıtlı kişi sayısı toplamda 802'dir. 3 mahalle ve 7 köyü kapsayan defterlerden anlaşıldığı üzere, kazanın ekonomik yapısı büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Bu noktada sadece Hacı Kasım Mahallesi istisna tutabiliriz. Zira bu mahallede, özellikle dericilik üzerine yoğunlaştığını ve çok sayıda debbağhane bulunduğunu, bunun bir sonucu olarak ta 45 kişinin çizmecilik işi yaptığını görmekteyiz.

Çalışmamıza ilişkin veriler ayrıntılı olarak ilgili bölümlerde verilmiştir. ancak dikkatimizi çeken husulardan biri de, temettüat defterlerinde gayr-ı müslim nüfusa rastlanmamasıdır. Oysa hemen hemen aynı döneme ait nüfus defterlerinde az da olsa bir Rum nüfusun varlığını görmekteyiz. Kuvvetle muhtemeldir ki gayrimüslimlere ait temettüat defterleri günümüze ulaşmamıştır.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Temettuat Defterleri

BOA. *ML.VRD.TMT.d.* 11786.
BOA. *ML.VRD.TMT.d.* 11787.
BOA. *ML.VRD.TMT.d.* 11788.
BOA. *ML.VRD.TMT.d.* 11789.
BOA. *ML.VRD.TMT.d.* 11790.
BOA. *ML.VRD.TMT.d.* 2566.
BOA. *ML.VRD.TMT.d.* 2567.
BOA. *ML.VRD.TMT.d.* 9265.
BOA. *ML.VRD.TMT.d.* 9266.
BOA. *ML.VRD.TMT.d.* 9267.
BOA. *ML.VRD.TMT.d.* 9268.
BOA. *ML.VRD.TMT.d.* 9269.
BOA. *ML.VRD.TMT.d.* 9270

Nüfus Defterleri

BOA, *NFS.d.* 1344.
BOA, *NFS.d.* 1345.
BOA, *NFS.d.* 1346.
BOA, *NFS.d.* 1347.
BOA, *NFS.d.* 1357.
BOA, *NFS.d.* 1358.

Belgeler

BOA. *AE.SABH.I.* 369-25802 (29.Z.1203/20 Eylül 1789).
BOA. *C.DH.* 69-3443 (18.N.1223/8 Kasım 1808).
BOA. *HAT.* 1608-87 (12.Ca.1253/14 Ağustos 1837).
BOA. *AE. SMHD.II.* 69-5015 (26.Ra.1254/19 Haziran 1838).
BOA. *C.EV.* 479-24225 (29.C.1266/12 Mayıs 1850).
BOA. *A.AMD.* 26-6 (23.M.1267/28 Kasım 1850).
BOA. *A.MKT.DV.* 192-82 (01.Z.1277/10 Haziran 1861).

II. Kitap ve Makaleler

AREL, Ayda, “Soma Yakınlarında Eski Bir Dağ Yerleşmesi: Tırhala Köyü”, IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 2000.

ASLAN, Mutlu, 1840 (H.1256) Tarihli Temettuat Defterine Göre Hüdevandigar Eyaleti Balıkesir Sancağı Merkez Kazasına Bağlı Ovaköy (Atanos), Halalca, Balıklı (Mendehore)Ve Çayırhisar Köylerinin İktisadi Ve

İçtimai Durumu, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2007.

ATAR, Zafer, “Balkanlarda Temettuat Tahriri (Tırhala-Üsküp-Drama Sancakları Örneklerinde)”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, XII/2, İzmir 2012.

ÇAKIR, Coşkun, “Tanzimat Dönemi Vergi Uygulamalarında Karşılaşılan Güçlükler ve Vergi İhtilalleri”, İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 52, Sayı 1 İstanbul 2001.

DEMİRKOL, Kurtuluş, Maliye Nezareti Temettuat Defterlerine Göre Selendi Kazasının Sosyal Ve Ekonomik Durumu (1844-1845), Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2005.

DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara 1996.

EMECEN, Feridun, “Hüdavendigâr”, İslam Ansiklopedisi, C.18, Ankara 1998.

EMECEN, Feridun, XVI. Asırda Manisa Kazâsı, Ankara 1989, s.213.

ERGÜN İsmail, Soma, Cilt I, İzmir 1997.

GÖKÇEN, İbrahim, Tarihte Saruhan Köyleri, İstanbul 1950.

GÜNAY, Vehbi, “16. Yüzyılda Tarhala Örneğinde Batı Anadolu'da İskân Değişimi”, Tarih İncelemeleri Dergisi, İzmir, Temmuz 2006.

GÜRAN, Tevfik, “ Tarım Politikası(1839-1913)” Yeni Türkiye Dergisi, Osmanlı Özel Sayısı, C.32, Ankara 2000.

KODAMAN, Bayram, “Kalkınmada Çağdaş Devletin Temel Görevleri”, Cumhuriyet'in Tarihi Fikri Temelleri ve Atatürk, Isparta 2001.

KÖYLERİMİZ (1 Mart 1968 Gününe Kadar), T.C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Ankara 1968.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, “Osmanlı Sosyal ve İktisadî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, Cilt LIX/225, Belleken, Ankara 1999.

MANİSA 2000, Manisa Valiliği, Manisa 2000, s.109-110.

MUTAF, Abdülmecit Salnâmelerde Karesi Sancağı (1847-1922), Balıkesir 1995.

ÖZ, Dilek, 19.Yüzyıl Ortalarında Menemen Kazası'nın Köylerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2005.

ÖZTÜRK, Said, "Temettuat Tahrirleri", Akademik Araştırmalar Dergisi, Sayı 4-5, İstanbul 2000.

PAKALIN, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt 3, İstanbul 1993.

SERTOĞLU, Midhat, Osmanlı Tarihi Lûgatı, İstanbul 1986, s.228.

SÛDÎ, Süleyman, Osmanlı Vergi Düzeni (Defter-i Muktesid), Yayına Hazırlayan: Mehmet Ali Ünal, Isparta 2006.

ŞENER, Abdüllatif, Tanzimat Dönemi Vergi Sistemi, Ankara 1990.

ŞENER, Abdüllatif, "Tanzimât Dönemi Osmanlı Vergi Reformları", 150. Yılında Tanzimât, Ankara 1992.

TABAKOĞLU, Ahmet, "Tekâlîf", İslam Ansiklopedisi, Cilt 40.

ULUÇAY Çağatay -İbrahim Gökçen, Manisa Tarihi, İstanbul 1939.

ZEREN, Mine Tanaç, "Soma-Darkale Kültür Mirasının Korunması ve Yerel Kalkınmanın Sağlanması İle İlgili Bilimsel Görüş (Rapor)", İzmir 2011.